

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
KELÂM BİLİM DALI

ÇAĞDAŞ DÖNEMDE İSLÂM'DA KADININ STATÜSÜ VE HAKLARI MESELESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NAZİRE BAĞCI

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mustafa ÜNVERDİ

GAZİANTEP
AĞUSTOS 2023

T.C
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
KELAM BİLİM DALI

Tezin Başlığı: Çağdaş Dönemde İslam'da Kadının Statüsü ve Hakları Meselesi
Adı Soyadı: Nazire BAĞCI
Tez Savunma Tarihi: 17/08/2023

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. Mehmet SOĞUKÖMEROĞULLARI
SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.

Prof. Dr. Mahmut ÇINAR
Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımca okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Mustafa ÜNVERDİ
Tez Danışmanı

Bu tez tarafımca okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

İmzası

Prof. Dr. Mustafa ÜNVERDİ (Jüri Başkanı)

Doç. Dr. Fehmi SOĞUKOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet TAŞDELEN

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

İmza:

Adı ve Soyadı: Nazire BAĞCI

Öğrenci Numarası: 200002162002

Tezin Savunma Tarihi: 17/08/2023

ÖZET

ÇAĞDAŞ DÖNEMDE İSLÂM'DA KADININ STATÜSÜ VE HAKLARI MESELESİ

BAĞCI, Nazire

Yüksek Lisans Tezi,

Temel İslâm Bilimleri Ana Bilim Dalı

Kelam Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mustafa ÜNVERDİ

Ağustos, 2023, 109 sayfa

İslâm'da kadının statüsü çağdaş dönemde üzerinde çokça manipülatif söylemlerin dile getirildiği bir konu olmuştur. Kadın konusu üzerinden İslâm dininin eleştirilmesi bu çalışmanın yapılmasını gerekli hale getirmiştir. İslâm'dan önceki din ve toplumlarda kadın sosyokültürel sebeplerden dolayı sosyal, ekonomik, siyasi vb. alanlarda çoğunlukla erkeğin gerisinde ve ikinci planda kalmıştır. Bu çalışma İslâm'dan önce ve sonra kadının konumunu, İslâm'ın klasik döneminde kadınla alakalı kelâmi mevzuları ve çağdaş dönemde İslâm'da kadının statüsü ile alakalı İslâm düşünürlerinin görüşlerini belge analizi yöntemi ile ele almıştır. Bu çalışmanın neticesinde İslâm karşıtlarının İslâm'ın kadını aşağıladığı, eşit tutmadığı, kadına değer vermediği tarzındaki rölatif ve sansasyonel yaklaşımlarının gerçeği yansıtmadığına dair çağdaş düşünürlerin fikirlerinden yararlanılmıştır. Eleştiriye maruz kalan kadın aleyhine gelen bazı rivayetlerin İslâm'ın mesajına aykırı olması ve Hz. Peygamber'in tebliğ metoduyla da bağdaşmaması onların uydurma olduğuna veya yanlış algılandığına işaret ettiği sonucuna varılmıştır. Tenkide maruz kalan Kur'ân-ı Kerîm ayetlerinin ise bazılarının tarihsel bağlam ve toplumun yaşadığı ortamdan etkilenecek yorumlanmış olabileceği fikrine ulaşılmış ve ayetlerdeki hikmetler ortaya konmaya çalışılmıştır. İslâm ile birlikte kadına fitratına uygun olarak özgürlük ve haklar verildiği görülmüştür. İslâm toplumlarında kadına karşı uygulanan olumsuz davranışların ataerkil toplum yapısından, İsrâiliyat kökenli bazı rivayetler ve eski inanç, örf, adet, geleneklerden kaynaklı olduğu anlaşılmıştır.

Anahtar sözcükler: İslâm, Kadın, Kelâm, Çağdaş Dönem.

ABSTRACT**THE ISSUE OF WOMEN'S STATUS AND RIGHTS IN ISLAM IN THE
CONTEMPORARY PERIOD**

BAĞCI, Nazire

Master Thesis,

Department of Basic Islamic Sciences

Theology Department

Thesis Advisor: Prof. Dr. Mustafa ÜNVERDİ

August-2023, 109 pages

The status of women in Islam has been a subject on which many manipulative discourses have been expressed in the contemporary period. Criticizing the religion of Islam through the subject of women has made it necessary to conduct this study. In religions and societies prior to Islam, women were often left behind men in social, economic, political, etc. areas due to sociocultural reasons. This study examines the position of women before and after Islam, the theological issues related to women in the classical period of Islam, and the views of Islamic thinkers on the status of women in Islam in the contemporary period through document analysis. As a result of this study, the ideas of contemporary thinkers have been utilized to prove that the relative and sensationalist approaches of the opponents of Islam that Islam humiliates women, does not hold them equal, and does not value women do not reflect the truth. It was concluded that the fact that some of the narrations against women who were subjected to criticism were contrary to the message of Islam and incompatible with the Prophet's method of notification indicated that they were fabricated or misperceived. It is concluded that some of the verses of the Holy Qur'an that are subjected to criticism may have been interpreted under the influence of the historical context and the environment in which the society lived, and the wisdom in the verses is tried to be revealed. With Islam, it has been seen that women were given freedom and rights in accordance with their nature. It has been seen that the negative behaviors against women in Islamic societies stem from the patriarchal social structure, some narrations of Israelite origin and old beliefs, customs and traditions.

Key words: Islam, Woman, Theology, Contemporary Period.

ÖN SÖZ

Kadın konusu son zamanlarda İslâm karşıtlarının çokça üzerinde durduğu ve İslâm'ı eleştirmek adına sıkça kullanılan bir argüman olarak karşımıza çıkmaktadır. Sanayi Devrimi, sonrasında Batılılaşma ve modernleşme eğilimi İslâm toplumunda da kadının toplum içindeki statüsünün tartışılmaya başlamasına sebebiyet vermiştir. İslâm'da kadının konumu, hakları ve statüsüne dair birçok çalışma yapılmış olmakla birlikte İslâm toplumlarında kadın algısı değişmediği için ve Müslümanların tüm uygulamaları İslâm olarak algılandığı için bu konu hala tenkide maruz kalmaktadır. Kadın ile alakalı mevzular üzerinde tek tek durulması gereken öneme haiz olmakla birlikte bu çalışma bu konuya dikkat çekmek maksadıyla belli başlı konuları ele almıştır. İslâm toplumunun eski kültür, inanış ve uygulamalarının etkisi, Kur'ân-ı Kerîm'in ilgili ayetlerinin bazen parçacı bir yaklaşımla ele alınması, yapılan yorumlarda örfün etkisinin görülmesi, İsrâiliyat kökenli haberlerin ilmi eserlere konulması gibi sebeplerle İslâm'ın kadına verdiği değer ve statü İslâmî olmayan uygulamalarla yavaş yavaş kadınların elinden alınmıştır. Bunun neticesinde de kadın eğitim alması, çalışması, konuşması vb. bazı davranışları toplum içinde fitne söylemleriyle tartışılan bir varlık haline gelmiştir. Bu çalışma çağdaş dönemde İslâm bilginlerinin görüşlerine başvurarak kadının statüsünü İslâm'ın ona verdiği şekliyle ortaya koyup İslâm adı altında yapılan yanlış uygulama ve açıklamalardan kurtarmaktır.

Araştırma sürecimde maddi, manevi desteğini esirgemeyen, çalışmamın her aşamasında sabırla anlamlı katkılarda ve yönlendirmelerde bulunan başta çok kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Mustafa ÜNVERDİ'ye, eğitim sürecinde ilminden istifade ettiğim ve anlayışından dolayı bir baba sıcaklığını hissettiren kıymetli hocam Prof. Dr. Mahmut ÇINAR'a, bu zamana kadar eğitimime katkısı olan ve ismini tek tek sayamayacağım bütün hocalarıma, değerli aileme teşekkür ediyor; çalışmam esnasında onlarla geçireceğim vakitten kısmen feragat etmek durumunda kalan oğullarım Kerem Taha ve Said Emir'e sevgilerimi sunuyorum.

Nazire BAĞCI
Ağustos 2023

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖN SÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
KISALTMALAR.....	vi

GİRİŞ

A.Araştırmanın Konusu ve Problemi.....	4
B.Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	5
C.Araştırmanın Yöntemi.....	6
D.Sınırlılıklar	7
E.Konu ile İlgili Ulusal ve Uluslararası Tezler/Çalışmalar	7

BÖLÜM I

İSLÂM ÖNCESİ VE İSLÂM'IN KLASİK ÇAĞINDA KADINA BAKIŞ

1.1. İslâmiyet Öncesi Dönemde Kadının Durumuna Genel Bir Bakış	9
1.2. İslâm'dan Sonra Kadının Statüsü ve Hakları.....	14
1.3. İslâm'ın Klasik Döneminde Kadına Bakış.....	18
1.3.1. Kadının Peygamberliğine Dair Tartışmalar	20
1.3.2. İmamet Konusunda Kadının Durumu	23
1.4. Kadın Mevzusunda Klasik Yaklaşımlara Yöneltilen Tenkitler	27
1.4.1. Kadın Meselesinde Kur'ân-ı Kerîm'e Yöneltilen Eleştiriler.....	28
1.4.2. Kadınlar Aleyhine Gelen Rivayetlere Yöneltilen Eleştiriler.....	33

BÖLÜM II

ÇAĞDAŞ DÖNEMDE KADINA İLİŞKİN KONULARA YENİLİKÇİ YAKLAŞIMLAR

2.1. Fıkhi Meselelerin Kelâmi Yorumu	43
2.1.1. İslâm'da Nikâhın Hikmeti ve İslâm'ın Çok Eşlilik Mevzusuna Bakışı	43
2.1.2. İslâm Miras Hukukuna Yeni Yaklaşımlar	49
2.1.3. İslâm Aile Hukukunda Kadının Yeri.....	53
2.1.4. Kadının Şahitliği.....	59
2.1.5. Tesettür Ahlakı	64
2.1.6. Erkeklerin Kadınlar Üzerinde Hâkimiyeti Meselesi	70
2.2. Kadının Hakları Ve Statüsü Meselesinde Yeni Tartışma Konuları	74
2.2.1. Kadının Toplumsal Değeri	74
2.2.2. Kadının Eğitimi	77
2.2.3. Kadın Erkek Eşitliği	80
2.2.4. Kadının İş Hayatına Dâhil Olması	83
2.2.5. Kadın ve Siyaset	87
SONUÇ	94
KAYNAKLAR	97
ÖZGEÇMİŞ	102

KISALTMALAR

b.	: Bin, ibn (Oğlu)
bk.	: Bakınız
cc.	: Celle celâluh
C.	: Cilt
C.Ü.	: Cumhuriyet Üniversitesi
çev.	: Çeviren
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
ed.	: Editör
EKEV	: Erzincan Kültür Eğitim Vakfı
Hız.	: Hazreti
haz.	: Hazırlayan
İFAV	: İlahiyat Fakültesi Vakfı
İSAM	: İslâm Araştırmaları Merkezi
KADEM	: Kadın ve Demokrasi Derneği
KSÜ	: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
r.a.	: Radıyallahu anh
sad.	: Sadeleştiren
s.a.v.	: Sallallahu aleyhi ve sellem
ö.	: Ölümü
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik eden
ts.	: Tarihsiz
vb.	: Ve benzerleri
vd.	: Ve diğerleri

GİRİŞ

İslâm'da kadın bahsi özellikle son asırlarda İslam dinine yönelik eleştirilere maruz kalan bir mesele olmuştur. Dolayısıyla İslâm'da kadının konumu ve hakları klasik dönemde Kelâm ilminin konusu olmamakla birlikte son dönemlerde Kelâm ilminin konusu haline gelmiştir. Günümüzde inançla ilgili yeni felsefi akımların, din dışı söylemlerin çokluğu ve bunların toplumu etkisi altına alması nedeniyle Kelâm bilginleri Kelâm ilminde yeniliğe yönelmişlerdir. Bu arayış ve yeniliğe yönelmenin neticesinde XIX. yüzyılın sonlarında “Yeni İlm-i Kelâm” dönemine geçilmiştir.

Yeni İlm-i Kelâm Dönemi'nin mevzularına bakıldığında klasik dönemde mevcut olan tartışma konularının önemi azalmış olup modernizmin, Batılılaşmanın, pozitivist ve rasyonalist yaklaşımların da etkisiyle insan hakları ve bu bağlamda kadın hakları çokça gündeme gelmeye başlamıştır. Dünya üzerinde kadının dezavantajlı konumundan dolayı Batı'da ilk feminist hareketler başlamış ve bu hareket zamanla İslâm coğrafyasına da sıçramıştır. Kadın konusu üzerinden bazen kasıtlı ve önyargılı bir şekilde bazen de anlamlandırma çabası ile İslâm'a karşı bir tenkit söz konusu olmaya başlamıştır.

Çağdaş dönemde İslâm'a karşı kadın merkezli itirazlardan dolayı yakın dönemde Kelâmcıların üzerinde durduğu meselelerden biri kadın konusu olmuştur. Modern dönemde düşünce ve bilimde meydana gelen gelişmeler özellikle Sanayi Devrimi'nden sonraki süreçte kırsaldan şehirleşmeye ve dolayısıyla sanayileşmeye doğru bir kaymaya sebebiyet vermiştir. İş gücüne duyulan ihtiyaçtan dolayı kadınlar da çalıştırılmış ve içtimai alanda aktif rol almaya başlamıştır. Bu durum da birçok sahada tartışmaların ortaya çıkmasına, geleneğin eleştirilmesine yol açmıştır. Haklı gayretlerin yanında feminizm gibi eğilimlerin ortaya çıkmasına da neden olmuştur.¹

¹ M. Sait Özervarlı, *Kelâm'da Yenilik Arayışları XIX. Yüzyıl Sonu-XX. Yüzyıl Başı* (Ankara: İSAM Yayınları, 2019), 240-241.

18. yüzyıldan itibaren bir nevi Ortaçağ'dan kalan inançlardan sıyrılmanın adı olan Aydınlanma Çağı'ndan sonra kadınların sosyal, siyasal, ekonomik, hukuki ve daha birçok alanda toplumsal rollerini sorgulama, bunun yanında var olan eşitsizliklere karşı çıkma eylemleri ve birey olma çabaları feminizm olarak adlandırılmaktadır. Temelde feminizm cinsiyet açısından söz konusu olan ayrımcılığa, ataerkilliğe karşı duran ve kadınların meşru haklarına ulaşması amacıyla mücadele eden yaklaşımı ifade etmiştir.²

20. yüzyılın sonuna doğru İslâmi kesimde de Müslüman dünyadaki kadın konusu tartışılmaya başlamıştır. Bunun sonucunda da İslam kültürü içinde feminizm fikirlerinden dolayı olarak etkilenmiş farklı ve yeni bir söylem ortaya çıkmıştır. Son zamanlarda, entelektüel Müslüman kadınların gelenek ve din içinde kadının konumunu ve haklarını tartışan çalışmalarında dile getirdikleri yaklaşımlar İslamcı feminizm olarak isimlendirilmiştir.³ Mısır'da Kâsım Emîn'in geleneğe karşı sert tenkitleri içeren *Tahrîrû'l-mer'e* ve *el-Mer'etü'l-cedîde* adlı eserleri ve Emîn'in bu görüşlerine karşılık Reşîd Rızâ ve Ferîd Vecdî'nin kaleme aldıkları çalışmalar Müslüman toplumlarda konunun yoğun bir şekilde işlendiğini gösteren misallerdendir.⁴

Batılılaşma, modernleşme ve materyalizm akımları; bunların getirdiği rasyonalist ve pozitivist yaklaşımlar dinlere karşı, özelde İslâm'a ve İslâm'ın kadın yaklaşımına karşı birçok tenkidin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Feminizm ve ateizm başta olmak üzere kadın meselesi üzerinden birçok söylem ve itham bazı ideolojilerce İslâm'a yöneltilmiştir.

Ateistik eğilimler ile ilgili yapılan araştırmalarda kadının dindeki konumu bazen kişilerin bu eğilimine bizzat sebebiyet vermişken bazen de kişinin ateist olmasının asıl sebebi olmamakla birlikte kişi, bu durumdan rahatsızlık duyduğunu ifade etmektedir. İslâm'ın kadını bir birey olarak tanımadığı, kadını aşağıladığı, çok eşliliğin kadına haksızlık olduğu, İslâm'ın erkek egemen bir din olduğu ve İslâm'daki kadın erkek eşitsizliği, geleneksel söylemlerin bu çizgide oluşu bir kısım

² Gün Taş, "Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri Ve Dönüşümleri", *Akademik Hassasiyetler* 3/5 (Mayıs 2016), 163.

³ Ayşe Güç, "İslamcı Feminizm: Müslüman Kadınların Birey Olma Çabaları", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/2 (2008), 649-650.

⁴ Özervarlı, *Kelâm'da Yenilik Arayışları*, 241.

ateistler tarafından dinden uzaklaştıran nedenler arasında sayılmakta ve bu durumlar eleştirilmektedir.⁵

Kadınlar ile alakalı bazı ateistik söylemler şu şekildedir: İslâm’a göre kulluk hiyerarşik şekilde ikiye ayrılmıştır ve erkek üstün olan taraftır. Kadın İslâm’da hem bedeni hem de şahsi haklarının maddi manevi yollarla alınabileceği bir nesne konumuna sokulmuştur. Erkek birlikte olabileceği kadın sayısını dörde çıkarabilme yetkisine sahiptir. Seçilecek kadınların isteklerinin hiç bir önemi yoktur. Çünkü bu lüks yalnızca erkeğe özgüdür. Kadının eşi dışında biriyle birlikte olması en büyük günahlardandır. Kadın cenneti kazanmak için kocasının her türlü ihtiyacına cevap vermelidir. İslâm’dan önceki dönemde ticaret ve idari işlerde yer alarak toplumsal ilişkilerde aktif yer alan kadının yönetsel teşkilatlar içinde yer alması İslâm Hukuku’nda kati surette yasaktır. Erkeğin şahitliğinin iki kadının şahitliğine denk olması net bir şekilde kadını hem aklen yetersiz hem de ikinci sınıf bir konuma sokar.⁶

Bazı ateist yaklaşımlar kadınların örtünme zorunluluğunun bulunması, Kur’ân’ın erkeği önceleyen dil kullanımı, cennette erkeklere verilecek olan nimetlerin daha çok bahsinin geçmesi, erkeklerin imam(yönetici) olması mümkünken kadınların olamaması, erkeklerin akıl bakımından kadınlardan daha üstün sayılması, erkekler kadınları boşayabiliyorken kadınların boşanma hakkına sahip olmaması, erkeklerin eşlerini dövebilmesi gibi sebepler gösterilerek kadınların ateist olmasının çıkarlarına daha uygun olacağını savunmuşlardır.⁷ Belirtilen itirazlar çerçevesinde kadınlar ile ilgili serdedilen bazı rivayetler ve bazı ayetler ateistik söylemlerde delil olarak kullanılmaktadır. Bahsi geçen ayetlerden bazıları şu şekildedir:

“Eğer (kendileriyle evlendiğiniz takdirde) yetimlerin haklarına riayet edememekten korkarsanız beğendiğiniz (veya size helal olan) kadınlardan ikişer, üçer, dörder alın. Haksızlık yapmaktan korkarsanız bir tane alın; yahut da sahip olduklarınızla yetinin.”
(en-Nisâ 4/3)

⁵ Mustafa Ünverdi, “Din Karşıtı Yayınlar ve Gençlerde Ateistik Eğilimin Nedenleri”, *İlahiyat Akademi: Altı Aylık Uluslararası Akademik Araştırma Dergisi* 12 (2020), 171.

⁶ Dilek Solakay, “İyi Kadınlar İtaatkarlırlar” *Ateist Dergi*, 4 (Nisan 2014), 6-8.

⁷ Saliha Vidinlioğlu, *Türkiye’de Aktif Ateizm Savunucusu İnternet Siteleri Ve Sosyal Medya Hesapları Üzerine Profil Çalışması* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 125.

“...Eğer iki erkek (şahit) bulunamazsa rıza göstereceğiniz şahitlerden bir erkek ile -biri yanılırsa diğerinin ona hatırlatması için- iki kadın olsun.” (el-Bakara 2/282)

“...Erkeklerin, kadınlara göre bir derece üstünlükleri vardır.” (el-Bakara 2/228)

“Allah’ın, (iki cinse) birbirinden farklı özellik ve lütuflar bahşetmesi ve mallarından harcama yapmaları sebebiyle erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudurlar. Sâliha kadınlar Allah’a itaatkârdır; Allah’ın korumasına uygun olarak, kimsenin görmediği durumlarda da kendilerini korurlar. (Evlilik hukukuna) baş kaldırmasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın ve onları dövdün. Eğer size itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın; çünkü Allah yücedir, büyüktür.” (en-Nisâ 4/34)

Verilen bazı ayetler, hadis kaynakları ve şerhlerinde geçen bazı rivayetler, klasik dönemde bahsi geçen ayetlerin ve rivayetlerin yorumlanış şekli günümüzde kadın bağlamında İslâm aleyhine kullanılan argümanlar arasında yerini almaktadır. Çağdaş dönemde İslâm’da kadının statüsü ve hakları meselesinin Kelâm tezi olmasının sebebi bu konu üzerinden İslâm’ın bazı ideolojiler ve kesimler tarafından karalanmaya çalışılmasıdır. Burada Kelâm ilminin görevi kesin delillerle dine zarar veren söylemleri ortadan kaldırmaya çalışıp İslâm dinini ve inançlarını kuvvetlendirmektir. İslâm dininin kadınlarla alakalı gerçek hükümlerini gölgeleyen bu meselenin ele alınma nedeni de budur.

A. Araştırmanın Konusu ve Problemi

Bu çalışmanın konusu İslâm’da kadın bahsi bağlamında İslâm’a yöneltilen eleştirilere karşın İslâm’dan önce farklı coğrafyalarda, İslâm’ın ilk dönemlerinde İslâm dünyasında ve klasik Kelâm kaynaklarında kadının konumunun incelenmesi, İslâm’ın kadına verdiği haklar üzerinde durulması, İslâm’da kadının konumunu çağdaş dönem âlimlerinin ve günümüz ilim insanlarının bu konudaki görüşleri doğrultusunda tahlil edilmesidir.

Bu çalışmada kadın hakkında İslâm’a yöneltilen eleştiriler dikkate alınarak İslâm’ın klasik döneminde kadının statüsüyle alakalı görüşlere başvurulup çağdaş dönemde kadınların hak ve hukukuna, İslâm’da kadının konumuna dair açıklamaları olan âlimlerden Mısırlı İslâm düşünürü Muhammed Abduh (1849-1905), kadın hakları savunuculuğuyla tanınan Mısırlı yazar Kâsım Emîn (1863-1908), çağdaş İslâm düşüncesinin öncülerinden Reşîd Rızâ (1865-1935), Tatar âlimi ve düşünürü

Mûsâ Cârullah (1875-1949), Mısırlı ilim ve fikir adamı Muhammed Ferîd Vecdî (1878-1954), son devir din âlimlerimizden Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır (1878-1942), Pakistanlı âlim ve düşünür Mevdûdî (1903-1979), Mısırlı düşünür Seyyid Kutub (1906-1966), Suriyeli âlim Mustafa es-Sibâî (1915-1964), Pakistanlı ilim ve fikir adamı Fazlurrahman (1988-1919), İranlı fikir adamı Ali Şerîatî (1933-1977), Türk akademisyen, yazar ve hukuk profesörü Hüseyin Hatemi (1938-), Tunuslu siyasetçi ve fikir adamı Râşid el-Gannûşî (1941-) gibi isimlerin bu konudaki fikirleri ve eserlerindeki yaklaşımları ele alınacaktır. Aynı zamanda daha güncel yaklaşımlara da yer verilecektir. Bu isimler kadın meselesi üzerinden İslâm'a yapılan eleştirilere, bu mesele bağlamında oluşan problemlere değinerek yazdıkları eserlerde İslâm'ı savunmuş ve Kelâm ilmine bu konu üzerinden katkı sağlamışlardır.

Bu çalışmanın problemi “İslâm'ın kadına vermiş olduğu hak ve yetkiler hangi aşamalarla ve hangi delillerle kadınların elinden alınıp bugün İslâm dünyasının bazı kesimlerinde kadın mağdur edilmektedir? Kadın için İslâm'da olmadığı halde dinin emirleri imiş gibi dayatılan söylemler nelerdir? İslâm'a yöneltilen eleştirilerin haksız yanları nelerdir? Çağdaş düşünürler İslâm'da kadının statüsü ve hakları meselesinde hangi fikirleri öne sürmüştür?” sorularıdır.

B. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın amacı İslâm'da kadın meselesi bağlamında İslâm'a yöneltilen eleştirilerin, aynı zamanda İslâm'ın klasik dönemde kadına bakışının kısa bir değerlendirmesinin yapıp çağdaş dönem İslâm âlimlerinin kadına yönelik olumsuz eleştirilere karşı savundukları görüşlerin tahlil edilmesidir. Yeni İlm-i Kelâm Dönemi İslâm bilginlerinin dinin ana kaynaklarını, aklı ve bilimi esas alarak savundukları görüşlerden yola çıkarak İslâm'a kadın mevzusunda yöneltilen eleştirilerin varsa geçerli yanlarını veyahut geçersiz olduğunu ispatlamaya çalışmak, İslâm'ı yersiz ithamlardan korumak, İslâm adına yapılmış fakat İslâm'a aykırı olan yorumları ortaya koymak bu tezin temel amaçları arasında yer almaktadır.

Bu çalışmada İslâmiyet'in ilk yıllarındaki kadın tasavvuru göz önünde bulundurularak İslâm'ın klasik ve çağdaş döneminde kadının statüsü ve hakları mukayese edilecektir. İslâm'ın zuhur ettiği dönem ve daha sonraki zaman dilimlerinde kadının statüsünde yaşanan değişimler ve bu değişimlerin nedenine

inmek, farklı toplumlarda ve zamanlarda kadına karşı söz konusu yaklaşımlarda sosyokültürel ortamın etkisini ortaya koymak, İslâm'a ait olmayan görüşlerin ayıklanıp İslâm dinini gölgelemesinin önüne geçmek bu çalışmanın amaçları arasında yer almaktadır.

İslâm'da kadının hakları ve statüsü üzerine farklı ilim dallarında çeşitli çalışmalar yapılmış olmakla beraber İslâm toplumunun bazı kesimlerinde henüz tam anlaşılamamış bir mevzu olması hasebiyle İslâm dini bu husus üzerinden eleştiriye maruz kalmaktadır. Bunun önüne geçmek ve İslâm'da kadının gerçek konumunu ortaya çıkarma gayretinden dolayı bu araştırma önem arz etmektedir. Bu çalışmayı diğer çalışmalardan ayırt eden özellik ise daha çok çağdaş dönemdeki İslâm bilginlerinin ve fikir adamlarının kadının İslâm'daki konumu, hakları ve statüsüne dair söylemlerini ele almasıdır.

C. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma dökümantasyon yöntemi kullanılarak yapılan nitel bir araştırmadır. Çalışmada öncelikle İslâm dininden önce Dünya'nın farklı coğrafyalarında ve İslâmiyet'ten önceki semavi dinlerde kadına yönelik bakış açıları kısa bir değerlendirme ile ele alınıp sonrasında İslâm'ın kadına verdiği haklar, İslâm'ın klasik döneminde kadına bakış ve kadın konusunda Kur'ân-ı Kerîm ve hadis olarak nakledilen bazı rivayetlere yönelik konulardaki söylemler başlıklar altında ele alınacaktır. Bu konular ele alınırken ilgili ayetlere ulaşmak için DİB Yayınları'nın 2020 baskılı *Kur'ân Yolu Meâli*' ne başvurulacaktır. Kelâm ilminde âlimlerin klasik dönemde kadına dair müstakil tartışma alanları sınırlı olduğu için bu dönemde konuyla alakalı verilere ulaşmak adına Kelâm âlimlerinin tefsirlerine başvurulacaktır. Mâtürîdiyye'nin kurucusu olan İmam Mâtürîdî'nin (ö. 333/944) *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*'ı, Mu'tezile âlimi olan Zemahşerî'nin (ö. 538/1144) *el- Keşşâf*'ı ve Eş'arî âlimi olan Fahreddin er-Râzî'nin (ö. 606/1210) *Mefâtihu'l-ğayb*'ı başvuru eserler arasındadır.

Yöneltilen eleştirilerin hedefindeki mevzulardaki fikirlerin İslâm dinine aidiyeti ve modern çağda kadın hakkındaki yeni tartışma konuları çağdaş dönem İslâm âlimlerinden Muhammed Abduh, Kâsım Emîn, Reşîd Rızâ, Mûsâ Cârullah, Ferîd Vecdî, Elmalılı Muhammed Hamdi, Mevdûdî, Seyyid Kutub, Mustafa es-Sibâî,

Fazlurrahman, Ali Şerîatî, Hüseyin Hatemi, Râşid el-Gannûşî gibi isimlerin eserlerine; bununla birlikte daha güncel yorumlara da başvurularak onların bu konuya İslâm dininin ana kaynaklarını, bilimi ve aklı kullanarak getirdikleri açıklamalar ile ele alınacaktır. Günümüzde kadının hakları ve statüsüne dair meselelerde yeni tartışma konuları da ele alınarak son olarak bu eleştirilere hedef olan mevzulara verilen yanıtlar Kur'ân-ı Kerîm ve sünnetin, bunun yanında yine bilimin ve aklın rehberliğinde değerlendirilecektir.

D. Sınırlılıklar

İslâm'da kadının hakları meselesi klasik dönemde Kelâm ilminin konusu olmadığı için söz konusu zaman dilimine ait bu konu hakkındaki görüşlere ulaşma çabası Tefsir, Hadis, İslâm Hukuku ve İslâm Tarihi kaynaklarına da başvurmayı zorunlu hale getirmiştir. Bu durum da araştırmada net sonuçlara ulaşmak için kapsamlı bir okumayı gerekli kılmıştır. Kadına dair çağdaş yaklaşımlar bu tezin ana konusudur. Çalışmada her ne kadar kadın ile alakalı fıkhi görüşlere ve zaman zaman hadis tenkitlerine yer verilmiş olsa da bu konular kelâmî veche ile ele alınıp bu konuların hikmet yönüne vurgu yapılacaktır.

E. Konu ile İlgili Ulusal ve Uluslararası Tezler/Çalışmalar

Gerek Kelâm ilminde gerekse diğer İslâmî ilim dallarında kadın konusu üzerinde yapılan birçok çalışma vardır. Kelâm alanında Münire Mutlutürk'ün 2006 yılında *Kelâm Kaynaklarında Kadın* adlı yüksek lisans tezinde kadın konusunun Batı'da, İslâm Dünyası'nda ve Kelâm kaynaklarında hangi aşamalarla ve hangi şekillerde ele alındığına değinilmiştir. Züleyha Birinci'nin 2014 yılında *Kadın Konusunda İslâm'a Yöneltilen Eleştirilerin Tahlîli* adlı doktora tezi de bu alanda yapılan önemli çalışmalardan biridir. Bu çalışmada kadının İslâm tarafından yüceltilen bir varlık olduğuna ve yapılan eleştirilerin yersizliğine değinilmiştir. Hatice Kelpetin Arpaguş'un *Popüler Din Kitaplarında Kadın İmgesi Kalıp Yargılar Ve Kadının Statüsüne Bakışın Çözümlemesi* adlı 2011 yılındaki tebliği kadının hem İslâm dünyasında hem de diğer toplumlardaki çıkmazlarını dile getirmiş, bunun nedenlerine inip çözüm yolları sunma çabası bakımından önemli bir çalışmadır.

Çeşitli ilim dallarında kadın konusunda kaleme alınan Huriye Martı'nın *Olumsuz Kadın Algısının Uydurma Rivayetlerdeki İzleri* adlı doktora tezi, Necla Akkaya'nın *İslâm Hukukunda Kadının Siyasi Hakları* adlı çalışması, Hatice Kelpetin Arpaguş'un *Kur'ân Perspektifinden Yaratılış İtibariyle Kadına Bakış* adlı çalışması, Salih Akdemir'in *Tarih Boyunca ve Kur'ân-ı Kerîm'de Kadın* adlı çalışması, Süleyman Ateş'in *İslâm'ın Kadına Getirdiği Haklar* adlı çalışması, Ali Bulaç'ın *Mekasidu's-Şeria Bağlamında Kadının Şahitliği Konusu* adlı çalışması, Mustafa es-Sibâî'nin *Tarih Boyunca Kadın Haklarının Gelişimi Ve Müslüman Kadının Hukuku* adlı çalışması, İlhami Güler'in *Kur'ân'da Kadın-Erkek Eşitsizliğinin Temelleri* adlı çalışması sayılabilir. Yine Mûsâ Cârullah'ın *Hatun* adlı eseri, Seyyid Kutub'un *Kur'ân'ın Gölgesinde Kadın* adlı eseri, Hüseyin Hatemi'nin *İlâhi Hikmette Kadın* adlı eseri, Raşid el- Gannûşî'nin *Kur'ân ve Yaşam Arasında Kadın* adlı eseri, Bekir Topaloğlu'nun *İslâm'da Kadın* adlı eseri, Ali Osman Ateş'in *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın* adlı eseri bu alanda yapılan bazı değerli çalışmalar olarak zikredilebilir.

BÖLÜM I

İSLÂM ÖNCESİ VE İSLÂM'IN KLASİK ÇAĞINDA KADINA BAKIŞ

1.1. İslâmiyet Öncesi Dönemde Kadının Durumuna Genel Bir Bakış

İslâmiyet öncesi dönemde kadın farklı toplumlarda farklı statülere sahip olmakla birlikte anaerkil toplumlarda kutsal bir varlık olarak telakki edilmiş, ataerkil toplumlarda ise genel olarak erkeğin gerisinde, ona hizmet eden, onun ihtiyaçlarını karşılayan ve bunların yanında erkeği etkileme gücüne sahip tehlikeli ve sakınılması gereken bir varlık olarak addedilmiştir. Bazı toplumlarda insanlığı tartışılmış ve bazı toplumlarda da bir meta gibi muamele görmüştür.⁸ İslâmiyet öncesi toplumlara genel olarak bakıldığında Eski Çin'de kadınların eşinin kölesi olarak kabul edildiği kaynaklarda zikredilmektedir. Öyle ki eşi ve çocukları yemek yerken kadın onlara hizmet etmekle görevliydi. Mısır'a bakıldığında ise kadınların Firavun döneminde köleleştirildiği de kaynaklarda yer alanlar arasındadır. Eski Roma'da ise kadın babadan kocaya aktarılan bir eşya gibi muamele görmektedir. Hristiyanların da kadına bakışı katıdır ve bunun neticesi olarak evlilik ve evlilik münasebeti din adamları tarafından çoğunlukla kötülenmiştir.⁹

İslâmiyet'ten önceki Türk toplumuna bakıldığında ise kadının diğer toplumlardaki konumunun aksine toplumda daha aktif olduğu, birçok hakka haiz

⁸ Ömer Faruk Harman, "Kadın", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/82-86.

⁹ Salih Akdemir, "Tarih Boyunca ve Kur'ân-ı Kerîm'de Kadın", *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 5/4 (Ekim 1991), 262.

olduğu, yönetim ve benzeri durumlarda söz hakkına sahip olduğu görülür.¹⁰ Çokça eleştiri alan husus ise Türklerin İslâmiyet'i kabulünden sonra kadına verilen değerin ve statünün azaldığının düşünülmesidir. Oysaki bahsi geçen hususların müsebbibi İslâm değil İslâm'ın Müslümanlarca yanlış uygulanmasıdır denilebilir.¹¹

Yunanlıların uygarlıklarının ilk döneminde kadın evinde oturup sosyal hayat içerisinde çok da söz hakkı bulunmayan bir kesimi temsil ediyordu. Bununla birlikte bazıları tarafından kadın şeytani bir varlık olarak algılanmaktaydı. Atina toplumunda kadınlar şahitlik yapma hakkına, mal üzerinde tasarruf etme hakkına sahip olmamakla birlikte bütün kötülüklerin ve olumsuzlukların menşei kabul ediliyordu. Toplum içinde saygın olan ailelerin kadınlarında örtünme geleneği mevcuttu. Hukuki açıdan erkeklerin sahip olduğu birçok haktan mahrum olmakla birlikte kadının malı varsa bile eşinin tasarrufundaydı. Boşanmak için yetki de erkeğe aitti. Kadının medeni haklarının olmamasının yanında zaman zaman kadın eşya gibi muameleye tabi tutuluyordu. Yunanlıların ihtişamlı dönemine gelindiğinde ise kadın eğlence aracı gibi görülüp fuhuş gitgide yaygınlaşmıştır ve toplum içinde bu tür fiiller yadırganmamaya başlamıştır.¹²

Roma Dönemi'ne bakıldığında ise toplumda erkekler ön plandaydı. İlk dönemlerde bir babanın çocuğu kabul edip etmemesi onun inisiyatifine bırakılırdı. Eğer doğan çocuğu kabul etmezse çocuk ölüme mahkûm edilirdi ve bazen sıcaktan bazen de donarak can verirdi. Aile reisi dilediğinde çocuklarını satışa da sunabiliyordu. Nitekim daha sonra on iki levha kanunu bu durumu üç çocukla sınırlandırmıştır. Kız çocuklarının bu dönemde de mülk edinme yetkisi yoktu. On iki levha kanununda ehliyetsiz olmanın şartları arasında çocuk olmak, akli durumunun yeterli olmaması ve kadın olmak yer alıyordu.¹³

Hindistan'da ise kadın ömrü boyunca reşit kabul edilmiyor ve sürekli bir erkeğin boyunduruğu altında ona bağımlı bir şekilde yaşıyordu. Öyle ki eşi ölen

¹⁰ Geniş bilgi için bk. İbrahim Tellioğlu, "İslam Öncesi Türk Toplumunda Kadının Konumu Üzerine", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 55 (2016), 209-224.

¹¹ Akdemir, "Tarih Boyunca ve Kur'ân-ı Kerîm'de Kadın", 264.

¹² Ramazan Aksoy, "İslam Öncesi Toplumlarda ve İslam'da Kadının Statüsü", *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi* 15 (2021), 24; Zülfikar Güngör (ed.), *İslâm'da Kadın Hakları (Antoloji)* (Ankara: Rehber Basın Yayın, 1993), I/17.

¹³ Ziya Kazıcı, "İslâm'da Kadın: (Bir Mukayese)", *İlahiyat Akademi Dergisi* 11 (Temmuz 2020), 60; Güngör, *İslâm'da Kadın Hakları*, 18-20.

kadının hayat hakkı da elinden alınıyordu. 17. yüzyıla kadar eşi ölen kadın yakılarak ölüme gönderilirken bazı din adamlarının tepki göstermesine rağmen bu gelenek kaldırılmıştır. Yine Hindistan’da kadının tanrılardan istekte bulunmak veya onların hoşnutluklarını kazanmak için kurban edildiği de kaynaklarda yer almaktadır.¹⁴

Semavi dinlerden olan Yahudilik kadınlara karşı katı kuralları olan bir din olmuştur. Kitâb-ı Mukaddes’e bakıldığında kadınlar ilk günahı işlemeye azmettiren bir varlık olarak görüldüğünden dolayı ceza olarak hamile kalma, çocuk doğurma, eşinin onun üzerinde hâkimiyet kurması gibi zor görevlerin kadının omzuna yüklendiğine değinilmiştir.¹⁵ Yahudiliğin kutsal kitaplarının dahi kadınlara öğretilmesinin hoş karşılanmadığı, şahitlik konusunda kadına hak tanınmadığı, kadın yeminlerinin ve sözlerinin geçerli olması için babasının veya eşinin onayına ihtiyaç duyulması gibi meseleler bazı kaynaklarda nakledilen hususlardır.¹⁶ Yahudi toplumlarda Yahudiler kız çocuğunu hizmetkâr olarak gördükleri anlaşılmaktadır ve kızlar yalnızca hiçbir varisin olmadığı durumda mirastan pay alabilirlerdi. Ailesinde erkek çocuğun olması halinde mirasta hiçbir payı yoktu. Fakat mirastan pay almadığı için erkek kardeşin onun nafakasını karşılaması gerekiyordu. Mirastan pay alan kadının ise aileye yabancı biriyle evlenme hakkı söz konusu değildi.¹⁷ Talmud’da hâkimlik de yapamayacağına dair geçen ifadeler yer almakla birlikte kadın ölümden daha kötü bir varlık olarak addedilir ve bazı Yahudi cemaatlerinde Yahudilerin kadın olarak yaratılmadıkları için her sabah şükrettiklerinden bahsedilir.¹⁸ Yahudilikte olduğu gibi Hristiyanlıkta da çoğu zaman kadının tahkir boyutuna indirgendığı söylenebilir.

Hristiyanlıkta Hz. Meryem dışındaki kadınların cehennemlik olarak görüldüğüne, kiliselerde kadınların konuşmalarının dahi hoş karşılanmadığına dair bilgilere bazı kaynaklarda yer verilmiştir.¹⁹ Hristiyanlığın kadına dair görüşleri daha çok Yahudiliğin uzantısıdır ve aynı zamanda Yahudilerin yaşadığı Filistin bölgesinin

¹⁴ Güngör, *İslâm’da Kadın Hakları*, I/20-21.

¹⁵ bk. Kitâb-ı Mukaddes, *Tekvin*, 3/1-21.

¹⁶ Bu konu hakkında bk. Şerif Abdulazim Muhammed, “İslâm, Hristiyanlık ve Yahudilik’te Kadın”, *Misbah Dergisi* 10 (İlkbahar 2015), 195-228.

¹⁷ Güngör, *İslâm’da Kadın Hakları*, I/21-22.

¹⁸ Ali Osman Ateş, *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2021), 224.

¹⁹ Ateş, *Kadın*, 225.

adet ve gelenekleri de Hristiyanlıkta kadının statüsünü belirlemede etkili olmuştur. Kadının asli fonksiyonu patriarkal gelenekten oldukça etkilenmiş; asli görevleri annelik ve kadınlık olarak belirlenmiş fakat gerektiği durumlarda sosyal, ekonomik yaşantının içinde de kadının yer aldığı görülmüştür. Hristiyanlık tarihinde kadın çoğunlukla erkeğe oranla arka plandadır. İncil’de kadınlarla ilgili yerlerin olması, havarilerin içinde kadın olması gibi durumlar göz ardı edilmiştir. Gerek Pavlus’un (ö. 65) gerek Aziz Augustin’in (ö. 430) hatta Luther (ö.1546) ve Calvin’in (ö.1564) beyanları bu görüşü destekler niteliktedir. Hristiyan teolojisinde kadının bu durumunun teşekkül etmesinde tarihsel koşulların etkili olduğu ifade edilmektedir.²⁰

Roma toplumunda baş gösteren toplumsal bozuklukların ve fuhşun yaygınlaşmasını Hristiyan din adamları kadınlara bağlamıştır. Kadının şeytanın kapısı ve silahı olduğunu, evlenmemenin daha faziletli bir davranış olduğu anlayışını toplum içinde benimsetmeye çalışmışlardır. Ortaçağ’da Fransa’da yapılan bir konferansta kadının insanlığı tartışmaya sunulmuş ve “Erkeğin hizmetkârı olmak için yaratılmış bir insandır.” şeklinde sonuca bağlanmıştır.²¹

Yahudilik ve Hristiyanlıkta kadın var olduğu andan itibaren erkeğin bir parçasından yaratılan ve bu nedenden dolayı da erkeğe bağlı ikincil bir varlık olarak kabul edildiğine dair görüşlerin her iki dinde de olduğu görülmektedir. İslâm’ın aksine diğer semavi dinler Hz. Adem’in yasak ağaca dokunmasının müsebbibi olarak Hz. Havva’yı göstermektedir. Özellikle Hristiyanlıkta kadınlar bu olayın müsebbibi olarak telakki edildiği için aşağılanmış, kadın erkek ilişkileri hoş görülmemiş, kadın menhus bir varlık sayılmış, Hz. Havva’nın zatında tüm kadınlar günaha teşvik edici, kötülüklerin kaynağı olarak görülmüş ve bu durum da Hristiyanlıkta ruhbanlığı ortaya çıkaran sebeplerden biri olmuştur.²²

İslâmiyet öncesi Arap toplumunda kadının konumuna bakıldığında kadının kocasının yanında ve sosyal hayat içerisinde çoğu meselede yetkisi olmadığı gibi miras gibi başka hususlar da dâhil olmak üzere pek çok haktan yoksundu. Çok

²⁰ Bu konu hakkında bk. Ömer Faruk Harman, “Hristiyanlıkta Kadın”, *İbrahimi Dinlerde Kadın*, ed. Saliha Okur Gümrükçüoğlu (İstanbul: KADEM Yayıncılık, 2021), 24-48.

²¹ Mustafa es-Sibâî, “Tarih Boyunca Kadın Haklarının Gelişimi ve Müslüman Kadının Hukuku”, *İslâm’da Kadın Hakları (Antoloji)*, ed. Zülfikar Güngör (Ankara: Rehber Basın Yayın, 1993), I/21-22.

²² Hidayet Şefkatli Tuksal, *Kadın Karşıtı Söylemin İslâm Geleneğindeki İzdüşümü* (Ankara: Kitâbiyât, 2000), 69-73.

eşlilikte sınır olmamakla birlikte kadınların eş seçme hakkı da yoktu. Yalnızca toplumun ileri gelen ailelerin kızları bazı haklara sahipti. Kadının kocası öldüğünde başka kadınlardan erkek çocuk varsa kadın üzerinde o söz sahibiydi ve kadın da miras gibi sayılıp ona geçtiğinden erkek çocuk dilerse onunla evlenebilirdi. Kız çocukları Arap toplumunda da meşum olarak telakki ediliyordu.²³

Cahiliye Dönemi'nde kız çocuklarının diri diri gömülmesi, hor ve hakir görülmesi, kadının kocasının ölümünden sonra kocasının velisinin kadın üzerinde hâkimiyet kurması, boşandıktan sonra veya kocası vefat ettikten sonra istediği kişiyle evlenemeyişi, Cahiliye'deki nikâh çeşitleri ve bu dönemde zulmün ve fuhşun üst düzeyde yaygınlaştığı o döneme ait bilinenler arasındadır. Yine bu dönemde bir erkek istediği kadar kadınla evlenebilirdi. Erkekler kadınlara ait olan mehiri ellerinden alıp kadını boşamadan bekletebiliyorlardı. Kadına ait olan mallar yağmalanabiliyordu. Kadının insani yönü çoğu zaman görmezden geliniyor ve sadece bir eğlence aracı olarak görülüyordu. Kadının yalnızca fiziki yönlerine temas eden bazı şiirlerde kadın ahlaki olmayan şekillerde tasvir ediliyordu. Genel olarak bakıldığında kadınlar sosyal ve ekonomik anlamda birçok haktan yoksundu.²⁴

Tarih sahnesine bakıldığında tarihin ilk çağlarından itibaren kadının çoğu toplumda gerek toplumun ona yüklediği anlam, gerek fiziki özellikleri sebebiyle erkeğin gerisinde ve çoğu zaman erkeğin hizmetini görmek için var olan bir birey statüsünde olduğu anlaşılmaktadır. Erkekler gibi savaşçı mali anlamda bir getiri sağlayamama, korunmaya ihtiyacının olması gibi sebeplerden dolayı kadın birçok coğrafyada bir külfet olarak görülmüştür. Bu şekilde benimsenmiş olan anlayışı İslâm, geldiği dönem koşullarında Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ve vahyin mesajları ile aşama aşama değiştirmişse de zaman geçtikçe kadına karşı sosyal, ekonomik ve daha pek çok alanda takınılan tavrın yine kadına karşı adaletli olmayan eski anlayışa evrilmeye başladığı söylenebilir. Kısacası İslâm'dan önce kadın birçok toplumda adalet ve eşitlik ilkelerinden uzak bir anlayış ile muamele görmüş; hem teolojik hem de ontolojik perspektiften bakıldığında erkeğin gerisinde ve erkeğe bağımlı ikincil bir varlık olarak kabul edilmiştir.

²³ Sibâî, "Tarih Boyunca Kadın Haklarının Gelişimi ve Müslüman Kadının Hukuku", I/23.

²⁴ Seyyid Kutub, *Kur'an'ın Gölgesinde Kadın*, haz. Ahmed Faiz, çev. Mustafa Nuhoğlu (İstanbul: Ravza Yayınları, 2007), 36-39.

1.2. İslâm'dan Sonra Kadının Statüsü ve Hakları

İslâm dini zuhur ettiği andan itibaren tarihin ilk dönemlerinden bu yana kadın ile alakalı süregelen insanlık dışı anlayışları ortadan kaldırıp kadını değerli bir konuma layık görmüştür. Öyle ki İslâm'a göre insanlık açısından kadın ve erkek eşittir. Daha önceki inançların uzantısı olan Hz. Havva'nın Hz. Adem'in cennetten çıkmasına sebep olma fiilinden dolayı kadının lanetlik bir varlık olduğu fikrinin aksine bu mevzuda her ikisini de sorumlu tutmuş hatta bazı ayetlerde söz konusu günahı işleme hususunda sadece Hz. Adem'e işaret etmiştir.²⁵ İslâm ibadet eden kadını ve erkeği bir tutmuş; kadın erkek fark etmeksizin yaptıklarının karşılığını vereceğini vaat etmiştir.²⁶ İslâm hem Şark'ta hem de Garp'ta kadının uğursuz olduğunu varsayan telakkilere karşı koymakla birlikte kadına hem evlat, hem kardeş, hem eş hem de anne olarak değer verilmesini öngörmüştür. Misal olarak o döneme kadar miras konusunda idame ettirilen anlayışın aksine anne karnında olan kız çocuğuna dahi mirastan pay vermiştir. Kadını eğitime teşvik etmiş; evlenilecek kadınların belli bir sayısının, ölçütünün söz konusu dahi olmadığı toplumlarda kadının mağduriyetini engellemek adına bu uygulamaya sınır koymuştur. Bu ve buna benzer reformlarla birlikte kadına hukuki şahsiyet kazandırmıştır.²⁷

Kadın'ı İslâm diğer toplumların uygulamalarının aksine bir nevi fitratına en uygun konuma taşımıştır. Vazifeleri yerine getirme hususunda eşit davranıp hukukta erkeği üstün tutan Batı'nın aksine kadından kendisinin, bunun yanında evin geçimini sağlamak ve günümüzde yalnızca annelerin göreviymiş gibi algılanan çocuğuna bakma görevini dahi kadın için zorunlu tutmamıştır.²⁸

Kur'ân-ı Kerîm incelendiğinde iki yüz elli kadar ayetin kadınlarla alakalı olduğu görülür. Kur'ân'daki hitaplar sadece erkeklere değil aynı zamanda kadınlardır. Bunun yanında Kur'ân'ın en uzun ikinci sûresinin isminin Nisâ

²⁵ "...Böylece Âdem Rabbi'ne karşı gelmiş ve yolunu şaşırmıştı." (Tâhâ 20/121)

²⁶ "Erkek olsun kadın olsun, kim inanmış bir insan olarak dünya ve âhirete yararlı işler yaparsa kesinlikle ona güzel bir hayat yaşatacağız ve böylelerinin ecirlerini de muhakkak surette yapmış olduklarının daha güzeliyle vereceğiz." (en-Nahl 16/97)

²⁷ Sibâî, "Kadın Haklarının Gelişimi", I/24-28.

²⁸ Kâsım Emîn, *Tahrîrû'l-mer'e* (Londra: Müessesetü Hindâvî, 2010), 12-13.

(Kadınlar) Sûresi oluşu da Kur'ân'ın ve İslâm'ın kadına verdiği konumu gözler önüne koymaktadır.²⁹

Hız. Meryem (r.a.) ile alakalı ayetler ele alınacak olursa kadınların diğér din, toplum ve gelenekler vasıtasıyla kaybettikleri itibarlarını Kur'ân-ı Kerîm'in Hız. Meryem (r.a.) ile ilgili söylemleriyle kadınlara iade ettiğı görölür. Bulunduğı toplumda kadınların çoğunlukla bir değeri yokken, sürekli ezilirken, hor görölürken Hız. Meryem'in kararlı duruşu dikkat çeker. O dönemde erkeklere mahsus olan mabedin bakımı işi için annesi onu adamışken doğduğunda kız olduğunu gören annesinin üzüntüsü karşısında Allah onu kabul buyurduğunu belirterek İslâm'da kadının statüsünü Meryem Sûresi ve Âl-i İmrân Sûresi'nin ilgili ayetlerinde ortaya koymuştur.³⁰ Kur'ân-ı Kerîm'in Ahzâb Sûresi'nin 35. ayeti³¹ örnek verilecek olursa İslâm'ın kadını erkekler gibi eşit sorumlulukta bir birey olarak gördüğü, onları özgürleştirmeye ve haklarının gasp edilmesinin önüne geçmeye çalıştığı görölmektedir.³²

Mücâdele Sûresi'nin 1-4. ayetleri kadını mağdur eden Cahiliye adetlerinden biri olan "zihar" konusunda yeni bir hüküm getirerek kadının mağduriyetini gidermiştir.³³ Cahiliye'de bu uygulamayla kadının durumu belirsizlik kazanırdı; ne boşanmış olurdu ne de evliliğini devam ettirebilirdi. Ayette bu konuya uzunca yer verilmiştir ve sonuç olarak İslâm'ın verdiği hükme göre zihar bir boşama olarak kabul edilmemiştir. Ancak adam eşine dönmek istiyorsa bunun karşılığında kefare

²⁹ Raşid el-Gannûşî, *Kur'ân ve Yaşam Arasında Kadın*, çev. Muhammed Coşkun (İstanbul: İlimyurdu Yayıncılık, 2011), 9.

³⁰ Gannûşî, *Kadın*, 45.

³¹ "Müslüman erkekler, müslüman kadınlar; mümin erkekler, mümin kadınlar; ibadet ve itaat eden erkekler, ibadet ve itaat eden kadınlar; özü sözü doğru erkekler, özü sözü doğru kadınlar; sabreden erkekler, sabreden kadınlar; gönlünü ibadete vermiş erkekler, gönlünü ibadete vermiş kadınlar; (Allah için) yardım yapan erkekler, yardım yapan kadınlar; oruç tutan erkekler, oruç tutan kadınlar; iffetlerini koruyan erkekler, iffetlerini koruyan kadınlar; Allah'ı çokça anan erkekler, çokça anan kadınlar; işte bunlar için Allah büyük bir ödöl hazırlamıştır." (el-Ahzâb 33/35)

³² Gannûşî, *Kadın*, 91.

³³ "Kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a yakınan kadının sözünü Allah işitmiştir. Allah sizin karşılıklı konuşmanızı işitiyordu. Çünkü Allah her şeyi işitmekte ve görmektedir. İçinizden karılarına zihâr yapanların karıları asla onların anaları değildir. Onların anaları sadece, kendilerini doğuran kadınlardır. Gerçek şu ki, onlar çirkin ve asılsız bir söz söylüyorlar. Şüphesiz Allah affedicidir, bağışlayıcıdır. Karılarına zihâr yapıp da sonra dediklerinden dönenlerin, onlarla temas etmeden önce bir köle âzat etmeleri gerekir. Size öğütlenen işte budur. Allah yapıp ettiklerinizden tamamen haberdardır. Buna imkân bulamayan, temastan önce peş peşe iki ay oruç tutar. Buna da gücü yetmeyen altmış fakiri doyurur. Bu, Allah'a ve resulüne imanınızı göstermeniz içindir. İşte bunlar Allah'ın koyduğu kurallarıdır. Kâfırları elem veren bir azap beklemektedir." (el-Mücâdele 58/1-4)

belirlenmiştir.³⁴ İslâm'ın bu konuda koyduğu hükümle ailenin dağılmasının ve kadının mağduriyetinin önüne geçilmiştir.³⁵

Bahsi geçen örneklerden anlaşılacağı üzere İslâm ile beraber kadının değeri yükselmiştir; kadın için adaletli yeni bir yaşam şekli İslâm tarafından kadına bahşedilmiştir. İslâm kendisinden önce kadının maruz kaldığı gayri ahlaki ve gayri insani uygulamaların çirkinliğini belirterek toplumun kadına olan bakış açısını değiştirmiştir.³⁶ İslâm kız çocuğunun da erkek çocuğu gibi Allah'ın bir lütfu olduğunu beyan ederek,³⁷ eşi ölen hür kadınların da köle ve cariyeler gibi varislere miras ile intikal ettiği bir dönemde kadının bir meta gibi elden ele geçmesini yasaklayarak,³⁸ yetim kızlar ile zorla evlenmenin önüne geçmek için alternatifler sunarak³⁹ kadını bulunduğu olumsuz durumdan kurtarmayı hedeflemiş ve insanlık yönünden kadını erkeğe eşit tutmuştur.⁴⁰

Başta mehir olmak üzere İslâm, kadına birçok ekonomik hak sunmuştur. Nisâ Sûresi 4. ayette geçen “ Kadınlarınızın mehirlerini seve seve verin. Şayet bir kısmını gönül hoşnutluğuyla size bağışlarsa afiyetle yiyin.” ibaresi sadece kadının kendi mehri hakkında söz sahibi olduğunu belirtmektedir. Halbûki Cahiliye toplumunda kadının mehri üzerinde velisinin söz hakkı vardı ve mehri veli belirleyip kendisine alıyordu. Bunun başka bir şekli de “şiğar” adı verilen uygulamaydı. Bu uygulamada da iki kadın velileri tarafından karşılıklı değişim yoluyla nikâhlanıyordu ve bu durumda mehir de söz konusu olmuyordu. İslâm'a göre mehir kadının hakkıdır ve mehir hakkında kadından başkası söz sahibi değildir. Fakat kadın isterse mehirinin tamamını veya bir kısmını zorlama olmaksızın gönül rızasıyla eşine veya bir başkasına verebilir.⁴¹

³⁴ Geniş bilgi için bk. Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed el-Kudûrî, *Muhtasarü'l-Kudûrî*, thk. eş-Şeyh Kâmil Muhammed Muhammed Uveyda (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1997), 165-166.

³⁵ Kutub, *Kadın*, 253-261.

³⁶ Kutub, *Kadın*, 56-66.

³⁷ bk. eş-Şûrâ 42/49-50.

³⁸ bk. en-Nisâ 4/19.

³⁹ bk. en-Nisâ 4/2-3.

⁴⁰ Süleyman Ateş, “İslâm'ın Kadına Getirdiği Haklar”, *İslâmî Araştırmalar* 10/4 (1997), 304-305.

⁴¹ Kutub, *Kadın*, 155-156.

Allah (cc.) birliktelik yaşamadan önce boşanan kadınların da maddi haklarına Kur’ân-ı Kerîm’de yer vermiştir.⁴² Bu konuyla alakalı olarak erkeğin böyle bir durumda kadını boşaması halinde mehir belirlenmişse mehirin yarısını kadına bırakması gerektiğini; mehir belirlenmemişse de kadına karşı gücü ölçüsünde lütufkâr davranması gerektiği belirtilmiştir. Ayrılığın arada düşmanlığa mahal vermemesi, kadının psikolojik olarak da kendini iyi hissetmesini sağlaması ve boşanmanın üzücü atmosferinin ortadan kaldırılması açısından bu ayet büyük bir öneme haizdir.⁴³

Mehir konusundaki başka bir mesele de erkek kadını boşayınca kadının mehirini alıp alamayacağı meselesidir. Bu meselede de İslâm kadının yanında durmuş ve erkeğin boşadığı karısından mehirini almasını helal görmemiştir. Ancak erkek istemediği halde kadın kendisi boşanmayı talep ederse bu durumda da İslâm, kadının mehirinden vazgeçmesini talep etmektedir.⁴⁴ İslâm’ın yalnızca mehir konusuyla alakalı olarak koyduğu hükümler kadının haklarını ve şahsiyetini korumayı amaçladığının aynı zamanda da kadınları önemsediğinin göstergesidir.

İslâm’ın kadına sunduğu bir başka ekonomik hak da mirastan pay almadır. Cahiliye toplumunda kadınlar mirastan pay alamazdı, çok nadir de olsa mirastan kadına pay verildiğinde hakkı olanın çok altında bir pay verilirdi. Ölenin malı en yakınlarından başlayarak erkek olanlara taksim edilirdi. Ülke savunmasına katkı sağlayamayan çocuk ve kadınlar varis sayılmazdı. Hâlbuki İslâm dini vefat eden kişinin tüm akrabalarına yakınlık derecelerine göre kadın erkek ayrımı yapmaksızın mirastan pay vermiştir.⁴⁵

Kadının bebeğini emzirmesi karşılığında ücret alması meselesi ile alakalı olarak Talâk Sûresi 6. ayette geçen “Sizin hesabınıza (çocuğunuzu) emzirirlerse onlara karşılığını ödeyin ve aranızda güzelce konuşup anlaşın.” ifadesinden anlaşılacağı üzere İslâm dini hem anne hem de babaya ait olan çocuğu emzirirken

⁴² “Bir mehir belirlediğiniz halde onlarla birleşmeden kendilerini boşarsanız, belirlediğiniz mehirin yarısını ödemek size borçtur; ancak kadınların bağışlaması veya nikâh bağı elinde olanın hoşgörülü davranması müstesnadır. Hoşgörülü davranmanız takvâyâ daha uygundur. Aranızda lütufkâr davranmayı unutmayın. Allah bütün yaptıklarınızı görmektedir.” (el-Bakara 2/236- 237)

⁴³ Kutub, *Kadın*, 213-214.

⁴⁴ Kutub, *Kadın*, 178-179.

⁴⁵ Bekir Topaloğlu, *İslâm’da Kadın* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2013), 225.

anneye ücret verilmesi gerektiğini buyurmuştur. Bu da İslâm'ın anneye ve kadına verdiği değerin bir göstergesidir.⁴⁶

İslâm'da kadının miras, mehir elde edebilmesi ve çocuğunu emzirmesi neticesinde ücrete hak kazanması meseleleri çağımızın yönetimlerinin dahi ulaşmasının mümkün olmadığı mükemmellikteki hadiselerdir. Kendisinden önceki dönemin kalıplaşmış ve adaletsiz fikir anlayışına karşın İslâm'ın koyduğu hükümler reform niteliğindedir.

1.3. İslâm'ın Klasik Döneminde Kadına Bakış

Kelâm ilmi açısından bakıldığında kadın konusu Kelâm ilminin mütekaddimûn döneminde müstakil olarak bir tartışma konusu olarak ele alınmamıştır. İslâm'da kadın mevzusu ile alakalı hükümler daha çok fıkıh konusu olmakla beraber nübüvvet konusunda kadının peygamber olup olamayacağı meselesi ve imâmet mevzusunda kadının statüsü Kelâm ilmi açısından tartışılmıştır. İslâm kelâmcılarının klasik dönemde kadın ile alakalı görüşlerine de bu başlıklar altından ulaşılabilmektedir. Bunun dışında Fıkıh, Tefsir ve Hadis ilminde kadınlar ile ilgili mevzular da bu araştırmayla bağlantılı olduğu için kadınlar hakkındaki birkaç meseleye kısaca yer verilecektir.

İslâm Hukuku perspektifinden bakıldığında kadınların ceza hukukuna dair şahitliği kabul görmemiştir ve dört mezhep de bu konuda hemfikirdir. Hanefî fakihi olan el-Kâsânî (ö. 587/1191), *Bedâiu's-sanâi'* adlı eserinde hadler ve kısaslar konusunda şahitliği erkeğin yapması gerektiğini belirterek İbn Şihâb ez-Zührî (ö. 124/742)'den rivayetle Hz. Peygamber (s.a.v) ve ondan sonra gelen iki halife döneminde bu konularda kadınların şahitliklerine başvurulmadığına dair bir sünnet olduğunu aktarır. Devamında bu konularda hüküm verilirken cezanın şüpheden hali olması gerektiğini fakat kadınların akıl ve din açısından eksik olduklarından dolayı yanılma, hataya düşme durumlarının da söz konusu olması hasebiyle hudut ve kısasta şahitliklerini kabul görmediğini belirtir.⁴⁷ Kadının hâkimlik vazifesiyle alakalı olarak Malikî, Hanbelî ve Şafîilere göre kadın hâkimlik yapamaz. Hattâbî (ö. 388/998) ve

⁴⁶ Kutub, *Kadın*, 208.

⁴⁷ Akdemir, "Tarih Boyunca ve Kur'ân-ı Kerîm'de Kadın", 267.

çoğu İslâm âlimi de kadının yargı işlerine bakmasını uygun görmemiştir. Farklı olarak Taberî (ö. 310/923) had ve kısaslar da dâhil olmak üzere tüm meselelerde kadının hâkimlik yapabileceğini söylerken⁴⁸ İbn Hazm (ö. 456/1064) da Nisâ Sûresi'nin 58. ayetini⁴⁹ delil göstererek kadının hâkim olabileceğini savunur.⁵⁰

Kadının hem dininin hem de aklının eksik oluşu ile alakalı gelen rivayetlere yönelik İbn Hazm aklının eksikliğinin şahitlik durumu ile, dininin eksikliğini de muayyen vakitlerde namaz ve orucunu terk edişyle alakalı bulup bunun haricindeki durumlarda herhangi bir noksanlığın mevcudiyetinin mevzubahis olmadığını belirtmektedir. Bu görüşü savunan başka âlimlere göre de bu durumlar dışında kadının aklının zayıf olduğu iddia edilirse bu takdirde kadının malından tasarruf etmesi, bir veli olmaksızın bu tür konularda karar vermesi de doğru olmazdı.⁵¹

Klasik dönemde çoğunlukla kabul görüp de günümüzde İslâm dini ile bağdaştırılamayan bir mevzu da erken yaşta kız çocuklarının evlendirilmesi hakkındadır. Yapılan nikâh akdinin geçerli olduğunu Osman el- Bettî (ö.143/760) ve İbn Şübrûme (ö.144/761) dışında dört mezhebin de kabul ettiği belirtilmektedir. Sibâî'ye göre hem toplumun hem de ailenin maslahatı göz önünde tutulduğunda çocuk yaştaki evliliğin İslâm tarafından desteklenecek bir yanı bulunmamaktadır.⁵²

Kadın erkek eşitliği açısından bakıldığında Zâhirî mezhebinin en büyük temsilcilerinden olan, tarihçi, aynı zamanda fakih ve muhaddis olan İbn Hazm *el-İhkâm* adlı eserinde Hz. Peygamber'in hem kadınlara hem erkeklere gönderildiğini dolayısıyla ilahi hitabın muhatabının da erkek ve kadınlar olduğunu belirtir. Yine Meşşâî geleneğin son temsilcisi olmakla birlikte fakih kimliğine de sahip olan İbn Rüşd'ün (ö. 595/1198) asırlar önce İslâm'da kadının konumuna dair söylediklerine de yer verilecek olursa İbn Rüşd, kadınları erkeklerle eşit görür ve kadınların fiillerinde, düşüncelerinde özgür olduğunu belirtir. Kadının sadece çocuk dünyaya

⁴⁸ Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverdî, *el-Ahkâmü's-sultâniyye ve'l-vilâyâtü'd-dîniyye*, thk. Ahmed Mübarek el-Bağdadî (Kuveyt: Mektebetü Dâri İbni Kuteybe, 1989), 88.

⁴⁹ “Allah size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder. Allah size ne güzel öğütler veriyor. Şüphesiz Allah her şeyi işitmekte, her şeyi görmektedir.” (en-Nisâ 4/58)

⁵⁰ Nejla Akkaya, “İslâm Hukukunda Kadının Siyasi Hakları”, *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 5/4 (Ekim 1991), 250.

⁵¹ Akkaya, “İslâm Hukukunda Kadının Siyasi Hakları”, 246.

⁵² Sibâî, “Kadın Haklarının Gelişimi”, I/45.

getirip ona bakmakla yükümlü tutulduğunu, dolayısıyla yeteneklerinin ve akli melekelerinin yok edildiğini ifade eder. Bunun neticesinde de kadınlar topluma katkı sağlamanın aksine eşine ve topluma bir yük haline gelmekte ve yine İbn Rüşd'ün tabiriyle İslâm toplumundaki kadınlar nebatat misali yaşamaya mahkûm edilmektedir.⁵³

İslâm'ın zuhurundan kısa bir süre sonra İslâm'ın kadının hak ve hukukuna, sosyal ve ekonomik yaşamına dair yaptığı inkılâpların aşamalı bir şekilde ortadan kaldırıldığı görünmektedir. İsrâiliyat kökenli olduğu iddia edilen haberlerin ve Kur'ân'a, sünnete uygunluğu araştırılmadan kadın aleyhine gelen bazı rivayetlerin ilmi eserlere alınması, sonrasında halka aktarılmasıyla; bunun yanında eski geleneklerin, kültürlerin de etkisiyle toplumun ikinci sınıf muamelesi gören kadın anlayışına dönmesi zor olmamıştır. Klasik döneme bakıldığında kanaatimizce kadınlarla alakalı toplumda ağır basan görüş; kadının ontolojik yönü de dâhil olmak üzere birçok açıdan erkeğe bağımlı olan, akli melekeleri zayıf olarak görüldüğü için toplumun önemli mekanizmalarından uzak tutulan, fitne söylemlerinden dolayı da evden çıkmasının hoş görülmediği bir anlayışın söz konusu olduğu söylenebilir.

1.3.1. Kadının Peygamberliğine Dair Tartışmalar

Kadının peygamberliği Kelâm ilminde tartışıla gelen ve muhtelif görüşleri barındıran bir mesele olmuştur. Bu mesele hakkında Mâtürîdiler kadın peygamberin mümkün olmadığını beyan ederken Eş'ari (ö. 324/935-36) ve Zahiriler kadının nübüvvetinin mümkün olduğunu savunurlar. Kadın resul gelmediği yönünde ittifak varken kadın nebinin gelip gelmediği mevzusunda ve bu bağlamda Hz. Meryem'in nübüvveti hakkında farklı görüşler serdedilmiştir. İhtilâfin sebebi nebi ve resul kavramlarının mahiyeti ile de alakalıdır.⁵⁴ Bu kavramlara çeşitli anlamlar yüklenmekle beraber Kâdî Abdulcebbar (ö. 415/1025) Allah'ın dinini insanlara ulaştırmak(tebliğ etmek) üzere kendisine yeni bir kitap verilen ve verilen kitapla

⁵³ Mehmed Said Hatiboğlu, "İslâm'ın Kadına Bakışı", *İslâm'da Kadın Hakları (Antoloji)*, ed. Zülfikar Güngör (Ankara: Rehber Basın Yayın, 1993), I/115-119.

⁵⁴ Geniş bilgi için bk. Hayrunnisa Keklik, *Kelâm'da Kadının Peygamberliği Ve Hz. Meryem* (Bursa: Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 3-109.

öncekileri kaldıran(nesh eden), mucize gösteren kişiye resul dendiğini aktarmıştır.⁵⁵ Nebi kelimesinin ise “ن ب ء” veya “ن ب و” kökünden geldiğine dair görüşler vardır. “ن ب ء” kullanımı dikkate alındığında “haber verme” anlamı varken “ن ب و” kullanımında da vahiy ve kaynağı ile bağlantılı olarak “asil, yüce, şerefli” anlamlarını ihtiva etmektedir.⁵⁶ Kabul gören bir tanım olarak nebi, Allah’ın peygamberlerine göndermiş olduğu kitaba ve şeriata iman etmeleri için insanları buna çağırarak maksadıyla vahiy gönderdiği ve bu vahyi tebliğ etmekle yükümlü olan kişiye denir.⁵⁷

Kelâm kaynaklarında kadın meselesi ile alakalı yer verilen hususlardan bazıları şu şekildedir: İmâm Mâtürîdî, Nahl Sûresi 43. ayeti⁵⁸ yorumlarken kadından peygamber gelmediğini fakat gelen peygamberin hem kadınlara hem de erkeklere geldiğini beyan ederek kadının peygamberliği fikrini reddeder.⁵⁹ Yine Mâtürîdî Enbiyâ Sûresi’nin 7. ayetini⁶⁰ açıklarken Allah’ın peygamberlerini insanlardan seçtiğini; insanlar arasından da bu vazifeyi erkeklere verdiğini belirterek kadınların hem nebilik hem de risalete dair şartlara haiz olmadığını belirtir.⁶¹ Zemahşerî Yûsuf Sûresi’nin 109. ayetinin baş kısmını⁶² delil göstererek İbn Abbas’tan gelen (ö. 68/687-88) kadın peygamber olmadığına dair rivayeti nakletmiş ve bu görüşünü desteklemiştir.⁶³ Nûreddin es-Sâbûnî (ö. 580/1184) akaide dair yazdığı eserinde de peygamberlik şartı olarak erkek olmayı sayar ve Eş’ariyye’nin bu görüşe muhalif

⁵⁵ Kâdî Abdülcebâr, *Şerhu’l-Usûli’l-hamse*, çev. İlyas Çelebi (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2013), 2/428.

⁵⁶ Ebû’l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî İbn Manzûr, *Lisanü’l-Arab* (Beyrut: Dâru Sadır, ts.), 15/301-303.

⁵⁷ Yusuf Şevki Yavuz, “Peygamber”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/258.

⁵⁸ “Senden önce de ancak kendilerine vahiy indirdiğimiz kişileri peygamber olarak gönderdik. Eğer bilmiyorsanız bilgi sahibi olanlara sorun.” (en-Nahl 16/43)

⁵⁹ Ebû Mansur el-Mâtürîdî, *Te’vîlâtü’l-Kur’ân Tercümesi*, çev. Yunus Vehbi Yavuz. ed. Yusuf Şevki Yavuz (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2018), 8/134-135.

⁶⁰ “Senden önce de ancak kendilerine vahyettiğimiz kimseleri peygamber olarak gönderdik; eğer bilmiyorsanız kitaplar hakkında bilgi sahibi olanlara sorun.” (el-Enbiyâ 21/7)

⁶¹ Ebû Mansur el-Mâtürîdî, *Te’vîlâtü’l-Kur’ân Tercümesi*, çev. İbrahim Tüfekçi. ed. Yusuf Şevki Yavuz (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2018), 9/343-344.

⁶² “Senden önce de şehir halkı içinden seçip kendilerine vahyettiğimiz kişilerden başkasını peygamber göndermedik...” (Yûsuf 12/109)

⁶³ Ebû’l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakâ’iki gavâmidî’t-tenzil ve ’uyûnî’l-ekâvîl fî vücûhi’t-te’vîl* (Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1995), 2/489.

olduğunu da ekler. Ona göre kadın olmak örtünmeyi gerektirdiği için kadın risalet görevini hakkıyla yerine getiremez.⁶⁴ Fahreddin er-Râzî Nahl Sûresi 43. ayetinin tefsirinde bu ayetin kadınlardan peygamber gelmediğine delalet ettiğini belirtir.⁶⁵ Çağımızda bu konuda klasik dönemin fikrine yakın olan Muhammed Ali es-Sâbûnî (1930-2021) tefsirinde Yûsuf Sûresi'nin 109. ayetini açıklarken Taberî'den rivayet ederek Allah'ın ne kadın ne de melek peygamber gönderdiğini vurgulamıştır. Devamında da Hasan-ı Basri'den (ö. 110/728) rivayetle kesinlikle Allah'ın kadın peygamber göndermediğini nakletmiştir.⁶⁶

Tabersî (ö. 548/1153), Ebû Abdillâh Râzî (ö. 666/1268), Ebu'l-Berekât Hâfızuddîn en-Nesefî (ö. 710/1310), İbnü'l-Hümâm (ö. 861/1457), Ali el-Kârî (ö. 1014/1606), gibi kelâmcılar kadınlardan peygamber gelmediğini ifade etmiştir.⁶⁷ Hanefî fakihi ve Mâtürîdî kelâmcıları olan Ebü'l-Yûsuf Pezdevî (ö.493/1100) *Usûlü'd-dîn* adlı eserinde, Ferganalı Ali b. Osman el-Üşî (ö. 575/1179) *el-Emâlî* adlı eserinde kadın peygamber gelmediğini belirtenler arasındadır. Son dönem Osmanlı ulemasından Elmalılı Hamdi Yazır da Allah'ın dilemesi halinde kadından da peygamber gönderebileceğini fakat ilâhî hikmetin kadının fitratına ağır gelecek bu vazifeyi, onu üstlenebilecek erkeklere vermiş olduğunu dile getirmiştir.⁶⁸

Kadının peygamber olmasının mümkün olmadığını düşünenlerin görüşü bu vazifenin kadının doğasıyla uyuşmamasıdır. Kadın daha narin bir yapıya sahip olduğu için savaşlarda bulunması, inkârcıların kötü muamelelerine maruz kalması, tebliğ maksadıyla uzak yerlere seyahat etme zorunluluğu vb. durumlar kadının fitraten bu göreve uygun olmadığının göstergesidir. Bunun yanında ay hali, hamilelik, doğum, bebeğini emzirmesi gibi süreçlere maruz kalması da bu görevi yapmasına engel teşkil eder.⁶⁹

⁶⁴ Nûreddin es-Sâbûnî, *Mâturidiyye Akaidi*, çev. Bekir Topaloğlu (İstanbul: İFAV Yayınları, 2014), 100-101.

⁶⁵ Fahreddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990), 20/30.

⁶⁶ Muhammed Ali es-Sâbûnî, *Safvetü't Tefâsîr Tefsirlerin Özü*, çev. Sadreddin Gümüş - Nedim Yılmaz (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2010), 3/194.

⁶⁷ bk. Münire Mutlutürk. *Kelâm Kaynaklarında Kadın* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 12-13.

⁶⁸ Selim Özarslan, "Peygamberlerin Özelliklerinden Erkek Olmak ve Düşündürdükleri", *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10/2 (2006), 113.

⁶⁹ Özarslan, "Peygamberlerin Özelliklerinden Erkek Olmak ve Düşündürdükleri", 112.

Kadının nübüvveti ile alakalı genel tartışma konularını şu şekilde özetleyebiliriz: Erkeklerden peygamberler gönderildiği ile ilgili ayetlerin olması, kadın yönetici aleyhine rivayetin mevcudiyeti, peygamberliğin birçok ağır sorumluluk ve toplumun içinde bulunmayı gerekli kılması, buna karşın kadının hem seyahatine sınır konmuş olması hem de örtünmek zorunda oluşu, erkeklerin daha üstün olduğuna dair ayetlerin olması, kadının erkeklere imamlik yapamaması gibi durumlar kadınların peygamberliği konusunda üzerinde tartışılan hususlardır.⁷⁰

Genel olarak bakıldığında İmam Eş'arî'nin kadından nebi olabileceği ve İbn Hazm'ın, Seyfuddin el Âmidî (ö. 631/1233) ve Kurtubî'nin (ö. 671/1273) kadının nübüvvetini savunan fikri dışındaki görüşlerin kadının peygamber olabilmesi mevzusunda ortak kanaatleri kadından peygamber olamayacağı yönündedir.⁷¹ Kadının gerek fiziki, gerek psikolojik ve gerekse toplum içindeki konumundan dolayı ayetlerle delillendirilerek kadın peygamber gelmediğine vurgu yapılır. Klasik Kelâm kaynaklarında üzerinde durulan nübüvvet bahsinde en az ele alınan konulardan biri olan kadının peygamberliği günümüzde entelektüel bir tartışma konusu olarak da konuşulmaktadır. Kadının nübüvveti mümkün ise bu kadın lehine bir adım olup kadının günümüzdeki toplum içindeki statüsünü de kanaatimizce etkileyecektir. Çünkü erkeklerin kavvam oluşuyla ilgili ayetler tefsir edilirken “Evin yönetiminin dahi verilmediği kadın nasıl peygamber veya yönetici olabilir?” tarzındaki söylemlere de son vereceği hususu da göz ardı edilmemelidir. Çünkü kadının nübüvvetinin imkânı demek kadının devlet yöneticisi, hâkim, her konuda şahitliğinin geçerliliği gibi kadın mevzusunda tartışıla gelen konulara da kısmen cevap vermesi demektir.

1.3.2. İmamet Konusunda Kadının Durumu

Kelâm ilminde kadınlarla alakalı tartışıla gelen başka bir mevzu da yönetim(imâmet) meselesidir. İmâmet toplumu yönlendirip, onların başında duran ve

⁷⁰ bk. Keklik, *Kelâm'da Kadının Peygamberliği ve Hz. Meryem*, 8-23.

⁷¹ Recep Ardoğan, “Kelâmcılara Göre Nübüvvette Erkeklik Şartı”, *Ksü İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2012), 19.

toplumun uyduğu imamlık görevine denmekle birlikte⁷² Mâverdî'ye (ö. 450/1058) göre imâmet, nübüvvetten sonra dünyevî yönetimde onun yerini alan ve dini koruyan bir müessesedir.⁷³ Bu mevzuda kadının yer alış şekli ise imam(yönetici) olmanın şartları arasında “erkek olmak” ifadesinin yer almasıdır. Akaide dair yazdığı eserinde Ömer b. Muhammed en-Nesefî (ö. 537/1142) imâmet için üzerinde ittifak edilen sekiz maddeyi sayarken erkek olmayı da bu maddeler içerisine almıştır.⁷⁴ Anlaşılacağı üzere kadının devlet yöneticiliği o dönemde uygun görünmemektedir.

Toplumun kadına bakış açısına paralel olarak tefsirlere bakıldığında bazı ayetler açıklanırken hem fiziksel açıdan hem de akli yönden erkeklerin gerisinde bir kadın algısı hâkimdir. Öyle ki Fahreddin er-Râzî Nisâ Sûresi'nin 5. ayetinde geçen “Allah'ın geçiminize dayanak kıldığı mallarınızı aklı ermezlere vermeyin...” ibaresindeki aklı ermezlerin(sefih) içine kadınları da alır. Ona göre sefih olarak adlandırılanlar malı koruyamayacak yeterliliğe sahip olmayan kadın, çocuk ve yetimler olmak üzere bu durumdaki herkeştir. Kadınların aklının yetersiz olduğuna ve hemen yanılp aldanabileceğine dair açıklamalarda bulunur. Burada kastedilen sefihliğin Râzî, kınama maksatlı olmadığını; söz konusu kişilerin akıllarının az oluşundan ve malı koruma yeteneklerinin yeterli olmayışından dolayı sefih olarak adlandırıldığını ifade eder. Râzî, İbn Kesir (ö. 774/1373) “sefih” kelimesinden kastın kadınlar ve çocuklar olduğunu ilk dönem tefsircilerinden Dahhâk (ö. 105/723), Hasan el-Basri, İkrime (ö. 105/723) ve Katade'ye (ö. 117/735); onlar da İbn Abbas (ö. 68/687-88) ve Abdullah b. Mes'ud'a (ö. 32/652-53) dayandırır.⁷⁵ Aynı ayeti İmam Mâtürîdî ele alırken kadınların erkeklerin yönetimi altında olduğuna ve erkeklerin kadınlara hem idareci hem de koruyucu olarak nitelendirildiğine değinmiştir. Aynı şekilde o da kadınları sefih olarak nitelendirir.⁷⁶ Zemahşerî ise diğerlerinden farklı olarak aynı ayetin tefsirinde kadınları belirtmeden mallarını

⁷² Mustafa Öz - Avni İlhan, “İmâmet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/ 201-203.

⁷³ Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverdî, *el-Ahkâmü's-sultâniyye*, thk. Ahmed Câd (Kâhire: Dâru'l Hadis, 2006), 15.

⁷⁴ Ömer Nesefî, *İslam İnancının Temelleri Akaid* (İstanbul: Bayrak Yayınları, 1971), 200.

⁷⁵ bk.Râzî, *Mefâtihi'l-ğayb*, 9/149-150.

⁷⁶ Ebû Mansur el-Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân Tercümesi*, çev. Yunus Vehbi Yavuz. ed. Yusuf Şevki Yavuz (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017), 3/23.

kullanma yeteneğine sahip olmayanları sefiherler olarak ele alır.⁷⁷ Nisâ Sûresi'nin 5. ayetinin ele alınmasının nedeni İmam Mâtürîdî ve Fahreddin er-Râzî gibi Kelâmcıların kadınları sefiherler olarak gördükleri için kadının imâmetini de kabul görmemiş olmalarıdır.

İmam Mâtürîdî Bakara Sûresi 228. ayeti⁷⁸ açıklarken erkeklerin üstünlüğünü boşama hakkını elinde tutması, cihad görevinin olması, mirastan kadına oranla fazla pay alması ve erkeğin devlet başkanlığı yapabilmesi olarak belirtir. Bunun dışında erkeğin şahitlikteki durumu, akli yetkinliği gibi üstünlüklerinin olduğunu ve Allah'ın erkeği kadına yönetici kıldığını ifade eden görüşlerin olduğunu da dile getirmiştir.⁷⁹ Râzî de aynı ayeti yorumlarken üstünlük bakımından Mâtürîdî ile akıl, diyet, miras gibi benzer konulara atıfta bulunarak devlet başkanlığı ve hâkimlik meselelerinde de erkeğin üstünlüğüne vurgu yapmıştır.⁸⁰ Kadınlara göre erkeğin üstünlüğüne işaret eden bu ayet-i kerîmeyi tefsir ederken İmam Mâtürîdî ve Râzî'nin devletin yönetiminin erkeğe ait olduğunu dile getiren açıklamalarının olması kadınların imâmetine dair olumlu bir perspektife sahip olmadıklarının başka bir göstergesidir.

Nisâ Sûresi 34. ayetin⁸¹ tefsirinde İmam Mâtürîdî erkeklerin ticaret ehli olup rahatça başka şehir ve ülkelere seyahat edebilen bir yapıya sahip olduğunu, kadınların ise zayıflığını dile getirerek kendi işlerini yürütemediklerini ve ihtiyaçlarını karşılayabilmek için seyahat gerçekleştiremediklerinden dolayı erkeklerin onlar üzerinde yönetici olduğuna vurgu yapar.⁸² Zemahşerî ise bu ayetle ilgili olarak erkeklerin buyuran ve yasaklayan olarak kadının işlerinin sorumluluğunu aldıklarını, bunun nedeninin ise birçok konuda kadına oranla avantajlı durumda olduklarından kaynaklandığını belirtir. Erkeklerin aklıyla hareket etmesi, güçlü olması, okuryazar olması, peygamber ve büyük âlimlerin erkeklerden çıkmış olması, devlet başkanlığı(büyük imamlık) ve namaz imamlığının(küçük imamlık) erkekte olması, neslin erkekten devam etmesi, mallarından harcama yapma gibi

⁷⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/461.

⁷⁸ "...Erkeklerin ise onların üzerinde bir dereceleri mevcuttur." (el-Bakara 2/ 228)

⁷⁹ Ebû Mansur el-Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân Tercümesi*, çev. Bekir Topaloğlu - Kemal Sandıkçı. ed. Yusuf Şevki Yavuz (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2017), 2/85-86.

⁸⁰ Râzî, *Mefatihü'l-ğayb*, 6/73-74.

⁸¹ "Allah'ın, (iki cinse) birbirinden farklı özellik ve lütuflar bahşetmesi ve mallarından harcama yapmaları sebebiyle erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudurlar." (en- Nisâ 4/34)

⁸² Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'ân*, 3/181-183.

hasletlerinden dolayı âlimler erkeklerin daha üstün olduğunu beyan etmiştir.⁸³ Râzî de aynı ayeti açıklarken erkeklerin akıl ve bilgi yönünden ileride olduklarına şüphe olmadığını aynı zamanda meşakkatli işlere karşı güçlü olduklarını ifade etmiştir. Zemahşerî’de geçen erkeklerin üstün olma vasıflarını aynen sayarak ayette erkeklerin kadınlara mehir ve nafaka sağlamasından dolayı üstün olduklarına vurgu yapıldığını da beyan eder.⁸⁴

Konuyla alakalı olarak bu rivayete de yer verilmesi uygun olacaktır. İran devlet başkanının öldüğü haberinin gelmesiyle yerine kimin geçtiği sorulunca kızının geçtiği söylenmiş ve bunun üzerine Peygamber Efendimiz “İşlerini kadına havale eden bir toplum iflah olmaz.” buyurmuştur.⁸⁵ Hattâbî ve İslâm ulemasının büyük çoğunluğu bahsi geçen hadisten kadınların yargılama gerektiren(kaza) işlerinin başına geçmesini uygun görmemiştir. Bunun aksine İbn Cerir et-Taberî, Ebu Hanife ve Malikî âlimlerin bazıları kadınların kadılığını caiz görmüştür. Çağdaş İslâm bilginlerinden Süleyman Ateş de Hz. Aişe’nin Cemel’de sahabenin başına geçmesini ve Talha b. Ubeydullah ‘ın, Zübeyr b. Avvam’ın da onu desteklemesinin bu hadis ile açıklanmasını mümkün görmemektedir. Şevkânî (1250/1834) ise bu hadisin sadece İranlılar adına söylendiğini belirtir.⁸⁶ Günümüzde bu hadisi İslâm’a davet mektubunu yırtan İran hükümdarına kızgın olduğu için Hz. Peygamber’in onlara yönelik olarak söylediğini belirtenler de vardır.⁸⁷

Söz konusu ayetlerin tefsirine bakıldığında ve gelen hadis rivayetinin yorumuna bakıldığında o dönemin kadına bakışını, toplumdaki statüsünü yansıtan bir bakış açısı karşımıza çıkmaktadır. Geleneksel anlayışa hâkim toplum yapısının perspektifiyle kadın muamele görüp çoğunlukla toplumsal hayatın dışında tutulduğu için kendisini geliştirme ve ifade etme şansını yakalayamayan kadının güçsüz, ilim ve bilimden uzak, ihtiyaçlarını karşılamak için erkeğe muhtaç hale gelmesi kaçınılmaz bir durum olmuştur. Dolayısıyla kadına dair o dönemde yapılan yorumlar toplum tarafından toplumun düşünce yapısına paralel olduğu için kolaylıkla kabul

⁸³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1/495.

⁸⁴ Râzî, *Mefâtihi’l-ğayb*, 10/71-72.

⁸⁵ Zeynü’l-dîn Ahmed b. Ahmed b. Abdi’l- Lâtîfi’z Zebîdî, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sârih Tercemesi ve Şerhi*, çev. Kamil Aras (Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1981), 10/ 449-451.

⁸⁶ Ateş, *Kadın*, 422.

⁸⁷ Akkaya, “İslâm Hukukunda Kadının Siyasi Hakları”, 244-245.

görmüştür. Klasik dönemde kadının erkeğe oranla zayıf olduğu ve toplum içinde erkekler gibi bir etkisi söz konusu olmadığı için imâmet ve risâlet görevi de çoğu Kelâm âlimine göre kadına münasip bir makam olarak görülmemiştir.

1.4. Kadın Mevzusunda Klasik Yaklaşımlara Yöneltilen Tenkitler

Antik çağlardan itibaren kadına karşı çoğunlukla kötümser olan mevcut düşünce yapısı, Yahudiliğe ardından da Hıristiyanlığa sirayet etmiştir. İslâm toplumu içine ise daha çok uydurma rivayetlerle girmiş olması ihtimal dâhilindedir. Yabancı kültürlerle temasın neticesinde bilhassa da Yunan kültürünün etkisiyle kadına olan bakışın Müslüman toplumlar içinde evrildiği düşünülmektedir.⁸⁸

İslâm dininde asli günah anlayışı olmayıp Hz. Havva ve Hz. Adem'in birlikte yanılıp günaha iştirak ettiklerini Kur'ân-ı Kerîm beyan eder.⁸⁹ Yine Kur'ân hak ve mesuliyet konularında kadın ve erkeği eşit seviyede tutmuştur.⁹⁰ İslâm'ın kadına sunduğu haklara karşın İslâm coğrafyasında kök salmış olan ataerkil yapı içinde kadın aleyhine bazen yanlış bazen de İsrâiliyat kökenli rivayetlerin kadınların haklarının kısıtlanmasına zemin hazırladığı düşünülmektedir.⁹¹

Kadınların topluma dair meselelerde çoğunlukla söz hakkına sahip olmayışı asırlardır Kur'ân-ı Kerîm ve hadislerin yorumunun erkekler tarafından yapılmasıyla ve o dönemin şartlarında bu kaidelerin toplum nezdinde de kabul görerek benimsendiği fikrini uyandırmaktadır.⁹² İslâmi ilimlerdeki ataerkil bakış açısı ve yorumlar, kadın konusunda erkek egemen bir bakış açısının ortaya çıkmasında önemli bir rol üstlenmektedir.⁹³ İlk çağlardan itibaren süregelen kadın karşıtı söylemlere karşı Kur'ân-ı Kerîm'in ortaya koyduğu adaletli ve yenilikçi bakış açısının yine Hz. Peygamber döneminden yaklaşık bir asır kadar sonrasında

⁸⁸ Akdemir, "Tarih Boyunca ve Kur'ân-ı Kerîm'de Kadın", 262.

⁸⁹ bk. Tâhâ 20/120-121.

⁹⁰ bk. Tevbe 9/71.

⁹¹ Mehmet Akif Aydın, "İslâm'da Kadın", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/86-87.

⁹² Akdemir, "Tarih Boyunca ve Kur'an-ı Kerîm'de Kadın", 268.

⁹³ M. Hayri Kırbasoğlu, "Dertleri Bit(iril)meyen Kadın", *Devamlılık ve Değişim Ekseninde Aile Olmak*, ed. Yahya Ayyıldız (İstanbul: Tire Kitap, 2020), 210-211.

farklılaşan İslâm toplumu tarafından değiştirildiğine şahit olunmuştur. Kadın karşıtı söylemlerin ortaya çıkmasını bazı İslâm tarihçileri Hz. Ömer devrine dayandırmaktadır. O dönemde bazı sahâbîlerin kadınlar ile alakalı kendi şahsi görüşlerini beyan etmelerini, çevresindekilerin Hz. Peygambere dayandırdığı söylenebilir. Hz. Peygamber'in yaşadığı dönemden uzaklaşıldıkça kadınlar için hayatın daha da zorlaştığı ve kadının fitne unsuru olduğu gerekçesiyle bir nevi toplumun dışında tutulmaya çalışıldığı söylenebilir. Eğitim almaları, evinin dışına çıkmaları, yeri gelmiş konuşmaları dahi Müslüman bir kesim tarafından uygun görülmemiştir.⁹⁴

1.4.1. Kadın Meselesinde Kur'ân-ı Kerîm'e Yöneltilen Eleştiriler

İslâm'ın ana kaynakları bilindiği üzere Kur'ân-ı Kerîm ve hadisler olmakla birlikte Kur'ân-ı Kerîm indiği dönemde yazıya geçirilmiştir fakat dinin ikinci kaynağı olan hadisler sonraki dönemlerde yazıya geçirilmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'in orijinalliyini koruyabilme sebeplerinden biri de budur. Kur'ân'ın mütevatir bir şekilde günümüze ulaştığı kesin olmakla beraber bazı hükümlerinin bütünsellikten uzak bir yaklaşımla ele alınmasından kaynaklı olarak bazen de içinde bulunulan toplumun bakış açısı ve yaygın kültürün etkisi altında kalındığı için bazı yorumlarda ilâhi hikmetten uzaklaşmıştır. Bulunduğu dönemin koşullarına göre tefsir edilmiş bazı ayetler kendi çağında kolaylıkla kabul görmüşken bugünün şartlarıyla bağdaşmadığı için modern dönemde sorgulanmaya başlamıştır. Kadın ile ilgili hükümler içeren ayetler de toplumun etkisi altında kaldığı geleneğin perspektifinden değerlendirildiği için çağdaş dönemde tenkide uğramıştır.

Kur'ân'ın kadına olan bakışına karşı yapılan söz konusu eleştirilerde dikkati çeken husus ilgili ayetler ele alınırken parçacı bir yaklaşımın söz konusu olması, ayetleri zahiri anlamları üzerinden yorumlama, ayetlerin nüzûl sebebini dikkate almama, ayetlerin siyak ve sibakından koparılması, ayetin indiği toplumsal ve tarihi ortamın göz ardı edilmesidir. Bir mevzuyla alakalı hüküm verildiğinde konuyla ilgili tüm ayetlere bakılmayıp parçacı bir yaklaşımın sergilenmesi hükmü koyanın hatalı

⁹⁴ Ateş, *Kadın*, 41-43.

karar vermesine sebebiyet vermiştir.⁹⁵ Kadının şahitliği meselesi bu konuya verilecek misallerden sadece biridir.⁹⁶

Kadınlar konusunda Kur'ân-ı Kerîm'de yer verilen ve çokça eleştiri alan bir konuya misal getirilecek olursa kadınların Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hanımlarının yanına gelerek şiddet gördükleri için şikâyet eden hanımların haberi Hz. Peygamber'e (s.a.v.) ulaşınca "...hanımlarını dövenleri iyileriniz olarak bilmeyiniz." buyurmuştur.⁹⁷ Yine Hz. Peygamber kadınların şiddet görmesini boşanma sebebi saymış ve eşlerini döven kimselerle evlenilmemesini tavsiye etmiştir.⁹⁸ Bu konuda nüşuz suçunu işleyen kadınların dövülebileceğine dair Kur'ân-ı Kerîm'den Nisâ Sûresi'nin 34. ayetini⁹⁹ delil getirenler mevcuttur. Bu çıkarımın yapıldığı "Vadribûhünne" ifadesini İslâm uleması iki şekilde yorumlamıştır. İlk dönem müfessirleri çoğunlukla "dövün" anlamını vermiştir. İçinde bulunulan toplumun anlayışından dolayı bu durum o dönemlerde dikkati çeken bir eleştiri almamış fakat çağdaş dönemde eğer dövülmesi gerektiğini ifade ediyorsa kadınlar o toplumda çoğunlukla ilk hatalarında dövüldüğü için onları dövmeden evvel o topluma yeni uygulamalar sunduğuna dikkat çekilmiştir. Bazı güncel tefsir ve meallerde ise bu ibarenin "nasihat etmek" bağlamında geldiği ve Kur'ân'ın kadının dövülmesine cevaz vermediği hususu üzerinde durulmuştur. Hz. Peygamber'in fiili sünnetine bakıldığında ne eşini ne de hizmetinde bulunan herhangi bir kimseyi hem fiilen hem kavlen incittiği vaki değildir. Bu sünnetin ayette geçen "vadribûhünne" ifadesinin "dövünüz" anlamına gelmeyebileceği yönünde önemli bir delil olduğu ileri sürülebilir. Yine Kur'ân'da geçen "vadribûhünne" lafzından "nüşuz suçunu işleyen kadını dövmek" anlamını kabul etmekle beraber Kur'ân'ın tarihsel yönü ve sosyolojik bağlamına da vurgu yapanlar vardır. Enfâl Sûresi 60. ayette

⁹⁵ bk. Şâtıbî (ö.790/1388) de *el- Muvâfakât* adlı eserinde bu konuya değinerek birçok âlimin bu kuralı göz ardı ederek parçacı bir yaklaşım sergilemesi ile hataya düştüğünü belirtir. (Akdemir, "Tarih Boyunca ve Kur'ân-ı Kerîm'de Kadın", 264'den naklen.)

⁹⁶ "Kadının Şahitliği" başlığı altında bu konu ele alınacaktır.

⁹⁷ Ebû Dâvûd Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi, haz. Necati Yeniel - Hüseyin Kayapınar (İstanbul: Şamil Yayınevi, 1989), "Nikâh", 43 (no. 2146).

⁹⁸ Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre ed-Dahhâk et-Tirmizî, thk. Râid b. Sabrî ibn Ebî Alfah (Riyad: Dâru'l-Hadâra linneşri ve't-Tevzi', 2015), "Nikâh", 38.

⁹⁹ "...Sâliha kadınlar Allah'a itaatkârdır; Allah'ın korumasına uygun olarak, kimsenin görmediği durumlarda da kendilerini korurlar. (Evlilik hukukuna) baş kaldırmasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın ve onları dövün. Eğer size itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın; çünkü Allah yücedir, büyüktür." (en-Nisâ 4/34)

“...düşmanlara karşı atlar hazırlayınız.” ifadesinin günümüze doğrudan uyarlamayıp “çağa uygun savaş hazırlığında bulunun” şeklinde ele alındığı gibi bu misale benzer şekilde kadınlar ile ilgili gelen bu ayette geçen ibareyi bazı çağdaş tefsirlerin “dövün” değil de “nasihat edin” şeklinde alması bazı düşünürlere göre daha isabetlidir.¹⁰⁰

Buna benzer bir örnek de kadınların fitne olduğu hususundaki söylemleri İslâm âlimlerinin Kur’ân-ı Kerîm’de geçen ayetlerle desteklediklerinin vaki olmasıdır. Teğabün Sûresi 14-15. ayette “Eşleriniz ve çocuklarınızdan bazıları size düşmandır...” ibaresi buna örnektir. Fakat bazı müfessirler bu ayetin cihad etmek isteyen veya hicret etmek isteyen Müslümanlara eş ve çocuklarının engel olduğuna dair olarak indiğini kaydetmektedir.¹⁰¹ Ayette geçen eşler kelimesi erkekleri de içine alır ve aynı zaman da “bazen” lafzının geçmesi de tüm eşleri kapsamadığını gösterir.¹⁰² Kur’ân’dan fitne rivayetlerini desteklemek için değil aksine bu söylemleri çürütmek için örnek getirilebilir. Enfâl Sûresi’nin 28. ayetinde “...mallarınız ve evlatlarınız birer fitnedir.” buyrulurken malın ve evlâtların imtihan vesilesi olduğuna nasıl vurgu yapılmışsa fitne rivayeti ile de kadınlarla ilgili belirtilen hususun bu olduğu muhtemeldir.¹⁰³

Kur’ân-ı Kerîm’in gayelerinden birinin de kadına en başta vermiş olduğu fakat halkların yanlış uygulamalarıyla kadınların ellerinden aldığı statüyü ve hakları tekrar kazandırmak olduğu söylenebilir. Hal böyleyken kadın aleyhine yorumların Kur’ân’a dayandırılması çok uygun görünmemektedir. Misal olarak Kur’ân’da yer alan “nefs-i vâhide” kavramı klasik dönemde Hz. Havva’nın Hz. Adem’in kaburga kemiğinden yaratıldığı şeklinde ifade edilmiştir. Bu ifade çağdaş dönemde kadının ikincil bir varlık olarak görüldüğü fikrini çağrıştırdığı için eleştirilmektedir. Bazı çağdaş düşünürlere göre ayetteki kavramdan asıl maksadın kadın erkek ayrımı

¹⁰⁰ Ateş, *Kadın*, 348-368.

¹⁰¹ bk. İbn Cerîr et-Taberî, *Câmiu’l-beyân an te’vili âyi’l-Kur’ân*, thk. Abdullah b. Abde’l Muhsin et-Türkî, (Kahire: Merkezü’l-buhûsi’d-dirâseti’l-Arabiyye ve’l-İslâmiyye, 2001), 14/18.

¹⁰² Ateş, *Kadın*, 62-67.

¹⁰³ Gannûşi, *Kadın*, 76.

yapmadan insandan ve aynı özden onun eşinin yaratılmasından bahsediyor olmasıdır.¹⁰⁴

Salih Akdemir'e göre Kur'an-ı Kerim'de Tevbe Sûresi'nin 71. ayetinde¹⁰⁵ kadın ve erkeğin dayanışma içinde olması gerektiği vurgulanırken Müslüman toplumlarda uygulanan kadını toplumdan soyutlama davranışının bu ayet ile ters düştüğü düşünülmektedir. Yine Kur'an-ı Kerim'de kadınlara Mümtehine Sûresi'nin 12. ayetiyle¹⁰⁶ seçme hakkı verilmişken Hz. Peygamber döneminden sonra bu hakkın Müslüman kadınların elinden alındığına şahit olunmaktadır. Mücâdele Sûresi'nde kadının haklı itirazında otoriteye karşı ısrarcı olup hakkını araması bizzat Allah (cc.) tarafından karşılık bulmuştur.¹⁰⁷ Bu yönüyle bu sürede yer verilen olay, Müslüman kadının haklı olduğu durumlarda sonuna kadar mücadele etmesi için örnek teşkil eder. Dolayısıyla erkeği kadından üstün gören anlayış Kur'an-ı Kerim'e dayandırılmak istense de Kur'an'ın ayetleri bütüncül bir yaklaşımla ele alındığında Akdemir'e göre bu görüşü desteklememektedir.¹⁰⁸

İslâm'a önyargılı bir tarzda yapılan eleştiriler kadar yapılan eleştirileri düşünmeden ve gerekli tatmin edici açıklamaları yapmadan reddeden savunmacı bir şekilde yapılan açıklamalar da adil ve tarafsız bir yaklaşımdan uzaktır. Kur'an-ı Kerim'e yöneltilen başlıca eleştiriler erkeklerin kadınlar üzerinde hâkim olması (en-Nisâ 4/ 34), şahitlik mevzusu (el-Bakara 2/282), mirasta kadının payı (en-Nisâ 4/11-14) ve boşama hakkının erkeğin elinde bulunmasıdır (en-Nisâ 4/20). İlgili Kur'an ayetlerini değerlendirirken metodla ilgili hatalara düşülmesinden kaynaklı; tarihi, sosyal ve ekonomik arka planın göz ardı edilmesi, Müslümanların bazı doğru olmayan uygulamalarının Kur'an'a ve İslâm'a mâl edilmesi söz konusu ayetlerin yanlış anlaşılmasına sebebiyet vermiş olabilir. Kur'an'ı tenkit edenlerin önyargısız

¹⁰⁴ Abdulkadir Karakuş, "Kur'an Perspektifinden Kadın", *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 11/2 (Ağustos 2019), 843-844.

¹⁰⁵ "Müminlerin erkekleri de kadınları da birbirlerinin velileridir; iyiliği teşvik eder, kötülükten alıkoyarlar, namazı kılarlar, zekâtı verirler, Allah ve resulüne itaat ederler. İşte onları Allah merhametiyle kuşatacaktır. Kuşkusuz Allah mutlak güç ve hikmet sahibidir." (et-Tevbe 9/71)

¹⁰⁶ "Ey Peygamber! Mümin kadınlar Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayacakları, hırsızlık yapmayacakları, zina etmeyecekleri, çocuklarını öldürmeyecekleri, elleriyle ayakları arasında bir iftira düzüp getirmeyecekleri, dine ve akla uygun hiçbir konuda sana karşı gelmeyecekleri hususunda sana biat etmeye geldiklerinde onların biatlarını kabul et ve onlar için Allah'tan bağışlama dile. Kuşkusuz Allah bağışlayıcıdır, engin merhamet sahibidir." (el-Mümtehine 60/12)

¹⁰⁷ bk. el-Mücâdele 58/1-4.

¹⁰⁸ Akdemir, "Tarih Boyunca ve Kur'an-ı Kerim'de Kadın", 264-266.

ve ilmi bir perspektifle ayetleri değerlendirmelerinin elzem olduğu kadar Müslümanların da kadınla alakalı uygulamalarının Kur’ân’a uygunluğunu gözden geçirmesi düşünölen hataların telafisi için önem arz etmektedir. Sonuç olarak kadın Kırbaşoğlu’nun Kur’ân’dan yaptığı çıkarıma göre öncelikle insandır ve kadın erkeğin tahakkümü altında olmayıp onun kölesi de değildir.¹⁰⁹

Kadını birçok açıdan erkeğin gerisinde gören geçmiş toplumların ve inanışların aksine Kur’ân-ı Kerîm hem “İnananlar” hem de “Müslümanlar” derken ontolojik açıdan var olduğu düşünölen farklılığa son vererek kadını erkekle aynı oranda muhatap almıştır. Arapça gramer yapısından kaynaklı “müzekker” olarak kullanılan hitapların erkekler kadar kadınları da kapsadığı Arapça bilen herkesin malumudur. Aksi bir durum söz konusu olsaydı ve ilgili hitaplar sadece erkekleri kapsasaydı kadın üzerinden dini sorumlulukların çoğu kalkmış olurdu. Oysaki namaz, oruç, vb. ibadetlerin yerine getirilmesi; adalet, merhamet vb. değerlerin korunması ile ilgili buyruklar İslâm inancında hem kadını hem de erkeği bağlamaktadır. Kadının çalışmaması, eğitiminin kısıtlanması gibi durumlar Kur’ân’a dayandırılmak istenmekle birlikte Kur’ân’ın en iyi anlaşıldığı ve yaşandığı dönemde kadınların sosyal yaşam içinde aktif bir hayat yaşamaları bu savı çürütmektedir.¹¹⁰

Kur’ân-ı Kerîm kadın hususunda gelen ayetlere yapılan açıklamalar nedeniyle İslâm karşıtlarınca her ne kadar eleştiri olsa da Kur’ân kadını ontolojik açıdan tam bir birey olarak kabul etmiş, haklarının iadesi ve hukukunun korunması için hükümler koymuştur. Temel değerlerinden biri adalet olan¹¹¹ bir dinin toplumun devamını sağlayan ve önemli bir konumu olan kadına karşı haksızlık yapması da ilahi hikmet bağlamında imkân dâhilinde görünmemektedir.¹¹²

¹⁰⁹ Hayri Kırbaşoğlu, “Kadın Konusunda Kur’ân’a Yöneltilen Başlıca Eleştiriler”, *İslâmi Araştırmalar* 5/4 (Ekim 1991) 271-283.

¹¹⁰ Caner Taslaman - Feryal Taslaman, *İslam ve Kadın* (İstanbul: İstanbul Yayınevi, 2019), 30-39.

¹¹¹ “Muhakkak ki Allah adaleti, ihsanı, akrabaya karşı cömert olmayı emreder; hayâsızlığı, kötölüğü ve zorbalığı yasaklar. İşte Allah, aklınızı başınıza alınız diye size böyle öğüt veriyor.” (en-Nahl 16/90)

¹¹² Konuyla ilgili tenkide maruz kalan ayetlerin açıklamalarının değerlendirilmesi farklı başlıklar altında ele alınacağı için bu bölümde tekrardan kaçınmak maksadıyla ele alınmamıştır.

1.4.2. Kadınlar Aleyhine Gelen Rivayetlere Yöneltilen Eleştiriler

İslâm dininin ana kaynaklarından ikincisi Hz. Peygamberin sünnetidir. Hz. Peygamberin sözlerini, fiillerini ve takrirlerini içeren bu kavram Kur'ân'dan sonra başvurulmuş en önemli referanstır. Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminde Kur'ân ile karışma ihtimali olmasından dolayı yazılması uygun görülmemiş hadisler sonraki dönemde yazıya geçirilmiştir.¹¹³ Bu sebepten dolayı da farklı zaman dilimlerinde farklı sebeplerden ötürü ve farklı maksatlarla Hz. Peygamber'e ait olmayan bazı rivayetler ona aitmiş gibi nakledilmeye başlanmıştır. Gerçek hadislerin arasına birçok uydurma rivayetler yerleştirilmiştir. Böyle bir durum mevzubahis olduğu için hadislerden faydalanırken onun Kur'ân-ı Kerîm ile ters düşmemesi en önemli husus olarak sayılabilir.

İslâm toplumu içinde Peygamberimize (s.a.v.) birçok rivayet isnad edilerek kadın aleyhine söylemler ortaya çıkarılmıştır. Kadının şeytanın aracı olması ve buna benzer söylemler haklı bir yargı olsa idi Kur'ân'da kadına erkeklerle aynı sorumlulukların yüklenmesi ve uhrevî mükâfat açısından da erkeklerle eşit tutulması söz konusu olamazdı.¹¹⁴ Bu tür söylemler çok fazla sorgulanmadan topluma nakledilmiş, bazı âlimler tarafından dile getirildiği için ve bu anlayışa yakın kültürel bakış açısının toplumda hâkim olması sebebiyle bu rivayetler toplumda çoğunlukla kabul görmüştür. Bu süreçlerden sonra İslâm'ın kadına vermiş olduğu haklar zamanla kadının elinden alınmaya başlamıştır.

Kadınlara karşı bu tür olumsuz yorumların ve önyargıların alanında otorite olarak kabul edilen âlimlerin de düşüncelerini etkilediği görülmektedir. Kütüb-i Sitte'deki başlıklara baktığımızda bahsi geçen rivayetleri el-Buhârî (ö. 256/870) "*Kadının Uğursuzluğundan Sakınılması ve Bu Konuda Gelen Haberler ve Âlimlerin Görüşleri Bâbı*", İbn Mâce (ö. 273/887) "*Kadınların Fitnesi Bâbı*", et-Tirmizî (ö. 279/892) "*Kadınların Fitnesinden Sakındırma Konusunda Gelen Hadisler Bâbı*" olarak adlandırmıştır. Yine fitne söylemi bağlamında kadının Hz. Peygamber

¹¹³ M. Yaşar Kandemir, "Hadis", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/30.

¹¹⁴ Hüseyin Hatemi, *İlâhî Hikmette Kadın* (İstanbul: Birleşik Yayıncılık, 1999), 130.

döneminde bayram törenlerine katıldığı vaki olduğu halde bu durum toplumsal ve ahlaki değişimden kaynaklı olarak sonraki dönemlerde hoş karşılanmamıştır.¹¹⁵

Kadınların uğursuz ve uğursuzluğunun çocuğunun olmayışından kaynaklı olduğuna dair gelen rivayetlerin Peygamber Efendimiz'e (s.a.v.) dayandırılması da imkân dâhilinde görünmemektedir. Peygamberimizin Hz. Hatice ve Hz. Mariye dışındaki hanımlarından çocuğunun olmayışı, çocuğu olmayan hanımlarını incitecek bir şekilde bir ifade kullanması ve yine İslâm'ın esaslarıyla bağdaşmayan uğursuzluk anlayışının Peygamberimiz tarafından kadına atfedilmesi de mümkün görünmemektedir. Kadınların uğursuzluğu, o dönemde yaşayan Yahudilere ve Cahiliye Dönemi'ne ait bir kavramdır. Bu söylemler Peygamberimize dayandırılarak İslâm'ın yanlış anlaşılmasına sebebiyet vermiştir. Sonradan İslâm kültürüne yerleştirilmeye çalışılan kadını toplumdan soyutlayan, ötekileştiren anlayış ve yorumlar bazı İslâm bilginleri tarafından tenkit edilmişse de halk nezdinde maalesef büyük oranda kabul görmüş, benimsenmiş ve İslâm'ın kusursuz mesajını gölgelemiştir.¹¹⁶ Evde, kadında ve atta uğursuzluk olduğuna dair gelen rivayet İbn Hacer tarafından kabul görürken el-Ayni, Hz. Aişe'nin bu rivayetin Peygamberimize ait olmadığı, bu düşüncenin Cahiliye'de olduğu görüşünü baz alarak Cahiliye'deki adetlerden haber verme anlamında söylenmiş olabileceğini ifade etmiştir.¹¹⁷ Aynı zamanda İslâm'da uğursuzluk gibi bir anlayışın olmadığına dair gelen rivayetlerin olması ve bu anlayışın İslâm'da şirk olarak nitelendirilmesi de klasik dönemde sıhhati kabul görmüş bu rivayet aleyhine soru işareti oluşturmaktadır. Nejla Yasdıman'a göre kadınla ilgili gelen rivayetlere yapılan şerhler neticesinde evine, eşine ve çocuklarına karşı yaptığı fedakârlıklara rağmen kadın gittikçe toplumun dışına itilmiştir.¹¹⁸

Kadınla ilgili Peygamberimize dayandırılan başka bir rivayet de kadının avret oluşuyla ilgilidir.¹¹⁹ Peygamberimizin yaşantısında kadın evde, çarşıda, ticarete, mescitte, eğitim ve daha birçok alanda karşımıza çıkarken böyle bir

¹¹⁵ Geniş bilgi için bk. Tuksal, *Kadın Karşısı Söylemin İslâm Geleneğindeki İzdüşümleri*, 113-117.

¹¹⁶ Ateş, *Kadın*, 68-70.

¹¹⁷ Geniş bilgi için bk. Tuksal, *Kadın Karşısı Söylemin İslâm Geleneğindeki İzdüşümü*, 194-211.

¹¹⁸ Nejla Yasdıman, "Kadınların Çoğunun Cehennemlik, Akıl ve Dinlerinin de Eksik Olduğundan Bahseden Hadislerin Tahlil ve Tenkidi, Doktora Semineri, 41. (Ateş, *Kadın*, 231'den naklen.)

¹¹⁹ bk. Tirmizî, "Radâ", 18 (No. 1173); Geniş bilgi için bk. Ateş, *Kadın*, 96-97.

rivayetin ona dayandırılması da bir tezatlık teşkil etmektedir. Rivayetlerin bazen bağlamından uzaklaşarak nakledilmesi de söz konusudur. Bazı hadis âlimlerinin rivayet ettiğine göre bir mecliste Abdullah b. Mes'ud'a Yahudilerin ibadetlerde kadın erkek karışık bir halde bulundukları söylenince o da namazda kadınların erkeklerin arkasında saf durması gerektiğini belirtmiştir. Bu olay "Allah kadınları nasıl geri bıraktıysa siz de öyle geri tutun." şeklinde rivayet edilmiş ve tamamen amacından farklı bir şekilde kullanılmıştır.¹²⁰

Kâsım Emîn, kadınların aklının erkeklere oranla dûn olduğu mefhumunun kadınların toplumsal hayatın gerisinde bırakılması sonucu kendini bazı meselelerde geliştiremediğinden dolayı ortaya çıktığını ve bu farklılığın fitrattan değil sonradan kadının toplum hayatının dışında tutulduğu için teşekkül ettiği fikrini benimsemiştir.¹²¹ Yani kadının bu görüşe göre toplumda bazı meseleleri tecrübe etmesine izin verilseydi, kadın toplumdan tecrit edilmeseydi, akli yönden erkeklerle eşit addedilirdi.

Kadınlar hususunda gelen bu rivayetler ile alakalı olan bir başka husus da kadınların erkeklere göre aklının eksik olması mevzusunun bilimsel açıdan karşılık bulamamasıdır. Çünkü İslâm dininin ve bilimin verileri birbiriyle çelişmez. Yapılan araştırmaların neticesine göre kadının zekâ yönünden veya başka bir açıdan geride oluşunu fizyolojik ve biyolojik yapıya indirgemek doğru olmaz. Toplum içinde kız ve erkek çocuklarının yetiştirilme tarzı ve onlara sunulan imkânlar ölçüsünde tecrübeleri, anlama kabiliyetleri değişip gelişebilmektedir.¹²² Yine eğer kadının akıyla alakalı bir noksanlık söz konusu olsaydı insanların akletmeleri gerektiğine dair gelen Kur'ân ayetleri yalnızca erkekleri kapsardı.¹²³

Kadına karşı ayrımcılığın ve Cahiliye ideolojisinin yansıması olan örneklerden biri de fıkıh mevzusu içinde yer alan kız ve erkek çocuklarının idrarı arasındaki farka değinen bir rivayetin şerhleridir.¹²⁴ Bu rivayete göre erkek

¹²⁰ Ateş, *Kadın*, 106-107.

¹²¹ bk. Kâsım Emîn, *Tahrîrî'l-mer'e*, 34.

¹²² Ateş, *Kadın*, 252-258.

¹²³ Taslaman, *İslâm'da Kadın*, 78.

¹²⁴ Tirmizi, "Sefer", 40.

çocuğunun idrarına su serpilmekle kız çocuğunki ise yıkamakla temizlenir.¹²⁵ Bu rivayet ile alakalı yapılan bir çalışmada şu ifadeler yer verilerek rivayet tenkit edilmiştir:

“...Arap dilindeki şahıs zamirlerine ve nesnelerin cinsiyet üzerinden tanımlanmakta oluşlarına dikkat çekmek istiyoruz. Canlı/cansız tüm varlıkların dişil ya da eril bir cinsiyetinin olması, rivayette “bebek” tasavvurunun cinsel kimliği ile kelimelere dökülüp vakada bebeğin anlatımının sabî (erkek bebek) kelimesi ile form bulmasına ve rivayet içerisinde vurgu kazanmasına sebebiyet vermiş gözükmektedir. Bu tanımsal belirlilik, zıttını tesis ederek kız bebek tecessüsünü doğurmuştur. Bazı metinlerde ek olarak “kız bebek” (sabiyye) biçimlenmesinde bu hususun etkisi olmalıdır. Böylelikle cinsiyet bazında bir başkalık söz konusu değilken, konu cinsiyet vurgusuna indirgenmiş; “idrara su ile bu şekilde müdahale edilmelidir” mesajı, Arapçadaki müzekker/müennes farklılığının da devreye girmesi ile kız bebeğine ayrı bir muamele gerekeceği kanısını vücuda getirmiş; konu ile ilgili yorumlar metne idrâc olmuştur. Netice itibariyle lafza indirgenen bir anlama, necasetin mahiyeti ve arındırılması hususunda cinsiyet odaklı bir ayrımı türetmiş; râvînin gözlem, anlam ve nakletme üzerine tasarrufları neticesinde metne idrâc olunan ifade, zamanla bir aforizmaya dönüştürülmüş; idrarın necisliğini ve taharetini belirten “idrara su ile temizleyiniz” şeklindeki umum hadislerini tahsis eden bir delil niteliği kazanmıştır.”¹²⁶

Kocanın karısı üzerindeki haklarını vurgulamaya dair gelen Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), et-Taberânî ve birkaç âlimin de kanalıyla gelen bir rivayette de problemli ifadelerin bulunduğu görülmektedir. Bu ifadelerin Cahiliye’deki kadın anlayışına uygun olması hasebiyle Hz. Peygamber’e (s.a.v.) ait olamayacağını dile getirebiliriz. Bu rivayette kadının her tarafı yaralı, irinli ve iltihaplı eşini yalasa dahi onun hakkını ödeyemeyeceği belirtilmektedir. İncelendiğinde kadınları evlilikten uzaklaştıran bu kullanımın Hz. Peygamber’in (s.a.v.) ağzından çıkması ihtimali uzak görülmektedir. Nitekim böyle bir söylemde insanı tiksindiren bir kullanım söz konusudur. Bazı rivayetlerde Muaz b. Cebel’e (ö. 17/638) isnad edilen bu rivayetin hem Hz. Peygamber’e (s.a.v.) hem de âlim bir sahabî olan Muaz b. Cebel’e (r.a.) isnadında problemlerin olduğu anlaşılmaktadır. Bu mevzuda üzücü olan husus ise bu

¹²⁵ Subkî bu rivayete açıklama mahiyetinde kız çocuğunun idrarının daha ağır ve kötü kokulu olduğunu, ama erkek çocuğunkinden insanın tabiatı gereği tiksinimediğini belirtir. Maliki ve Hanefiler bu meselede ikisini de eşit görür ve yıkamayla temizleneceğini ifade eder. (Ateş, *Kadın*, 274-278’den naklen.)

¹²⁶ Rabia Zahide Temiz, “Rivayetler Çerçevesinde Bebek İdrarının Cinsiyet Odaklı Farklılığı Meselesi”, *Hitit İlahiyat Dergisi* 20/2 (Aralık 2021), 909.

rivayetin kadınların eşlerine olan görevlerini anlatmak maksadıyla eserlere alınıp asırlardır aktarılmasıdır.¹²⁷

Kütüb-i Sitte içerisinde de yer alan kocasının kadını çağırması durumunda ona karşılık vermeyen kadına meleklerin lanet ettiğine ve yine kocasının zalim bir kimse olması durumunda dahi izni olmadan evinden ayrılmaması gerektiğine dair gelen rivayetler de mevcuttur. Bu rivayetler müçtehitler tarafından delil olarak kullanılmadığına bazı çalışmalarda yer verilmiştir. Sened bakımından ravilerinde hadis âlimleri tarafından tenkid edilenler yer almakla birlikte metin açısından da Hz. Peygamber'in zulümden dolayı evini terk etmek durumunda kalan bir kadına meleklerin lanetleyeceğini söylemesi ihtimal dâhilinde görünmemektedir. Yine cinsel istek yalnız erkeklerde değil kadınlarda da mevcuttur ve fitrat dinini tebliğ eden Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kadınların durumunu da dile getirmeden tek taraflı bir ifade kullanması İslâm'ın adalet anlayışıyla da bağdaşmamaktadır.¹²⁸ Tüm bu mevzuların yanında İslâm'da kadını şiddete maruz bırakmak hoş görülmemiştir. Buhârî'de geçen rivayete göre Hz. Ömer o dönemde haklarında ayet iner endişesiyle eşlerine bir şey söyleyemediklerini ve el kaldıramadıklarını beyan etmiştir. Yine Peygamberimiz (s.a.v.) eşlerine karşı iyi olanların ümmetin en hayırlılardan olduğunu belirtmiştir.¹²⁹ İslâm kadına üstün bir mevki kazandırmışken toplumda ve İslâmi eserlerde İslâm'ın kadını geri bıraktığı mefhumunun ortaya çıkmasının nedeni Kur'ân ve sünnetin doğru bir şekilde yorumlanamayışı olabilir. Ve devamında hadis olarak aktarılan bazı rivayetlerin farklı şekillerde yorumlanarak Müslümanların eğitiminde kullanılmasıdır.¹³⁰ Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sadece erkeklerin ihtiyaçlarını, taleplerini göz önünde tutarak kadınları yok sayması mümkün görünmemektedir. Kadının da fitratı gereği bazı ihtiyaçları söz konusuysen yorgunluk, hastalık, psikolojik durumu göz önünde bulundurulmadan her ne koşulda

¹²⁷ Huriye Martı, "Olumsuz Kadın Algısının Uydurma Rivayetlerdeki İzleri", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 9/3 (Nisan 2009), 112.

¹²⁸ Geniş bilgi için bk. Ateş, *Kadın*, 299-344.

¹²⁹ bk. Tirmizi, "Radâ", 11 (No. 1162).

¹³⁰ Kadınlarla ilgili gelen bazı rivayetlerin Hz. Peygambere aidiyeti ile alakalı olarak hadislerdeki kopukluğu Hanefî mezhebi âlimleri zahiri ve manevi inkıta' olarak ayırmış ve manevi inkıta'yı ise muaraza(çatışma) ve rivayet edenden kaynaklanan kusurdan dolayı inkıta' olarak ikiye ayırmıştır. Rivayet Kur'ân'a, Hz. Peygamberin sünnetine, sahabeden önde gelenlerin uygulamalarına ve meşhur başka hadislerle muhalif ise bu hadisler merdud sayılmaktadır. Ali Osman Ateş de bu rivayetlerin Peygamberimizin adalet, eğitim ve tebliğ metoduyla bağdaşmadığı gerekçesiyle hem manevi hem de zahiri inkıta' olduğu kanaatini benimsemektedir.

olursa olsun kocasının ihtiyacına cevap vermesi gerektiği ve bu rivayetlerin erkeğe sanki hiçbir sorumluluk yüklenmemiş gibi algılanması adalet ilkesiyle bağdaşmamaktadır. Dolayısıyla bu rivayetler problemler taşıdığı ve İslâm düşüncesini yansıtmadığı için delil olma açısından elverişli görünmemektedir.¹³¹

Kur'ân-ı Kerîm ve sünnette kadının eğitiminin engellenmesini ima eden, belirten tek bir ifade bulunmamakla birlikte Kütüb-i Sitte dışındaki bazı eserlerde kadınların yazı yazmasının engellenmesi gerektiğine dair rivayetler yer almaktadır. Bu rivayetlerin asılsız ve uydurma olduğu birçok âlim tarafından tahkik edilip ortaya konmuştur.¹³²

Kadınların yüksek yerlere oturmasına ve yazı yazmayı öğrenmesine engel olunması gerektiğine dair gelen rivayetler incelendiğinde toplumda İslâm'ın öngördüğü ahlaki bir atmosfer yokmuşçasına kadını fitne çıkarmaktan alıkoymak adına bir nevi kadını kapalı kapılar ardında tutarak meşru olmayan ilişkilerin önüne geçmek amaçlanmış gibidir. Yine kadınlar yazı yazmayı bilirse yabancı erkeklerle yazışacağı, hatta yalnızca bakışlarıyla bile erkekleri etkileyeceği gibi bir izlenim oluşturulmaktadır. Bununla birlikte toplumdaki tüm ahlaki meselelerin temelinde yalnızca kadın varmışçasına bir bakış açısı hâkim gibi durmaktadır. Ve bunun neticesinde bazı Müslüman ülkelerde kadının çoğunlukla ötekileştirildiği, sınırlandırıldığı, zekâsından faydalanılmadığı ve özgüvenden yoksun bir birey haline getirildiğine şahit olunmaktadır. Yeni neslin donanımlı bir şekilde yetişmesinde kilit taşı olan kadın kendisini geliştirme ve iyi bir eğitim alma imkânı bulamadığı için sığ görüşlü, ahlaki ve ilmi öğretilerden mahrum yeni bir nesil yetişmeye başlamıştır.

Bahsi geçen hadislerin sahih olduğunu kabul eden hadis ulemaları arasında Endülüslü Mâlikî fakihî ve aynı zamanda muhaddis olan İbnu'l Arabî (ö. 543/1148), Nevevî (ö. 676/1277), İbn Hacer (ö. 852/1449) ve Aynî (ö. 855/1451) yer almaktadır ve bu âlimler sahih kabul ettikleri bu rivayetleri bulundukları çağın bakış açısıyla yorumlamışlardır. Aynı görüşü savunan çağdaş dönem âlimleri de mevcut olmakla birlikte Mehmed Sofuoğlu, Ahmed Davudoğlu, Zekeriya Güler ve İbrahim Canan bu ilim adamlarından bazılarıdır. Bahsi geçen ulema hadisleri yorumlarken kadının annelik, çocuğuna şefkat ve merhamet gibi üstün vasıfları olduğunu belirterek akıl

¹³¹ Ateş, *Kadın*, 330-345.

¹³² Martı, "Olumsuz Kadın Algısının Uydurma Rivayetlerdeki İzleri", 108.

yönünden ise erkeklerin gerisinde olduklarını, bu nedenden dolayı da şahitliklerinin erkeğine denk olmadığını beyan etmişlerdir.¹³³ Yapılan açıklamalardan sonra Zekeriya Güler bu hadislerin kadınları aşağılayan ve onlara haksızlık içeren ifadeler olmadığını, hadislerle ilgili müşkil bir durum söz konusuysa Peygamberin maksadını iyi anlamaya çalışmak gerektiğini yine anlaşılmıyorsa da hadisi reddetmek yerine tevakkuf edilmesi gerektiğini belirtmiştir.¹³⁴

Bahsi geçen hadisleri sahih olarak kabul eden bu görüşe karşı Ali Osman Ateş bu rivayetlerin Kur'an ve Peygamberin tebliğ metoduyla bağdaşmadığını belirterek, rivayetlerde herhangi bir problem mevcut değilse yapılan açıklamaların hem inançlı hem de inançlı olmayan kadınları neden ikna edemediği hususunu sorgulamaktadır. Peygamberin maksadını iyi anlamak gerektiği hususunda da Peygamberin mevzuları muhatabının seviyesine inerek açıkladığını ve onların anlama yeteneklerini göz önünde bulundurduğunu ifade etmiştir. Tevakkuf meselesinde ise sahih hadisleri ortaya koymak nasıl hadis âliminin görevi ise sahih olmayan rivayetleri de ortaya çıkarmak âlimin vazifesidir. Asırlardır tevakkuf yöntemi kullanılarak düşünen, sorgulayan inançlı ve inançsız kadınları ikna etmekten uzak bir tarzda hata yapma endişesi ile yapılan açıklamalar İslâm'da kadın meselesini çözümü olmayan bir mevzuya dönüştürmüştür. Hz. Peygamberin müçtehidin hata işlediğinde bir, doğru içtihadında iki sevap kazanacağına dair hadisi olmasına rağmen¹³⁵ hata yapma korkusuyla doğruların peşinden gitmemek yanlış bir bakış açısıdır.¹³⁶

Kadınların sefih olarak kabul edildiğini belirten tefsir kaynaklarının yanında bu mevzuyla alakalı bir rivayet de Peygamberimize dayandırılmıştır. Rivayetleri nakledenlerin bir kısmı ise hadis uleması tarafından tenkide uğramış olan ravilerdir. Dolayısıyla kadınlardan kocasına itaat etmeyenleri sefih olarak adlandıran bu rivayetlerin Hz. Peygambere ait olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir. Çünkü kadınların sefih addedilmesi mevzu bahis olursa dini sorumluluklardan da mesul olmaması gerekirdi. Fakat Kur'an-ı Kerîm'de hitab-ı ilahi hem kadına hem de

¹³³ Ateş, *Kadın*, 200-203.

¹³⁴ Zekeriya Güler, "Kadın Akıl ve Din Bakımından Eksik midir?", *Mehir* 2 (Yaz 1998), 20-21.

¹³⁵ Zebîdî, *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sârih Tercemesi ve Şerhi*, 12/ 411-413.

¹³⁶ Ateş, *Kadın*, 205-208.

erkeğedir. Kadınların aleyhine ve aynı zamanda kabul edilmesi zor olan bu tür yargılar İslâm'ın ve Hz. Peygamberin gelmesiyle silinmeye, ortadan kaldırılmaya çalışılmışsa da Hz. Peygamber döneminden sonra baskın kültürün etkisiyle tekrar gün yüzüne çıkmıştır. İlk çağlardan itibaren kadınlar aleyhine olan bakış açısı İslâm toplumunda âlimleri dahi etkilemiş; Gazâlî, Nizâmülmülk, İbnü'n-Nefis ve İbn Haldun gibi ilim adamlarının kadını aklı eksik olarak eserlerinde nitelendirmelerine sebebiyet vermiştir. Ateş'e göre bu eserler baz alınarak İslâm'da kadının statüsünü anlamlandırmaya çalışmak da İslâm'ın esaslarıyla tezat bir perspektif sunar ve muhtemeldir ki yalnızca kadın mevzusunda da olsa İslâm'a ait olmayan bu düşünce yapısı İslâm'a atfedildiği için ve Müslümanlar kendini bu düşünce yapısı içinde konumlandıramadığı için İslâm zamanının dışına itilmiş olur.¹³⁷

Kadınla ilgili Müslim ve Tirmizi'de geçen “Kadın kaburga kemiğinden yaratılmıştır, düzeltmeye çalıştığında kırılır.” hadisi Reşîd Rızâ ve Seyyid Kutub gibi âlimlere göre kaburga kemiğinden yaratılma mevzusunda yapılan yorumlar ve açıklamalar İsrâiliyat şüphesi taşımaktadır. Diğer taraftan hadisin sahih olduğunu kabul eden ulemaya göre hadiste temsil sanatı kullanılmıştır ve bu ifade ile erkeklerin kadınlara iyi davranması gerektiği vurgulanmak istenmiştir.¹³⁸

Kırbaçoğlu'na göre İslâm toplumunda ataerkil anlayışın en belirgin yanlarından birisi de İslâm tarihine dönüp bakıldığında kadın devlet başkanı ve yöneticiye rastlanmamasıdır. Kur'ân'da Belkıs ve onun yönetim tarzına vurgu yapılırken, kadınların yöneticiliğinin meşru olmamasına dair bir hüküm yokken hatta bu durumun önü açılmışken yine kadınların yönetici olduğu toplumun iflah olmayacağına dair bir hadisin rivayet edilmesi ve fıkıhta yönetici olmanın şartları arasında erkek olmak ilkesinin yer alması Kur'ân'ın kadına sunduğu fırsatları ortadan kaldıran karşı bir eylemdir.¹³⁹

Kırbaçoğlu'na göre klasik dönemde kadını eğitimin dışında tutmakla birlikte eve mahkûm etmek isteyen bir anlayışın da mevzubahis olduğu görülmektedir. Kadının sosyal hayata karışması eşinin veya evdeki erkeklerin iznine bırakılarak uzak yere yolculuk etmeleri de güvenlik gerekçesiyle yasaklanmıştır. Bu

¹³⁷ Ateş, *Kadın*, 209- 215.

¹³⁸ Gannûşî, *Kadın*, 18.

¹³⁹ Kırbaçoğlu, “Dertleri Bit(iril)meyen Kadın”, 214-216.

uygulamanın ilk dönemlerde toplumda yeri olmasına karşılık şu anda şartların ve güvenlik koşullarının değişmesiyle birlikte çağımıza tevarüs eden bu hüküm tekrar gözden geçirilmelidir. Kadının sosyalleşme alanını kısıtlayan bir diğer uygulama da haremlik ve selamlık meselesidir. Bahsi geçen mevzunun da mutlaka uygulanması gerektiğine dair bir nass mevcut olmamakla birlikte bu bazı Müslümanların kendi telakkileri neticesinde uyguladıkları ve İslâm'a göre zorunlu olmayan bir durumdur. Peygamber Efendimiz döneminde kadınların savaşta, ticaretle ve mescitte var olması bunun kanıtı olarak gösterilebilir.¹⁴⁰ Nizamülmülk'ün *Siyasetnamesi*'nde ve Mevlana'nın *Mesnevi*'sinde yer alan kadına sorun ama onun dediklerinin tam aksini yapın ibaresi de kadınlara karşı adil olmayan söylemlerden biridir.¹⁴¹

Özetlenecek olursa kadın aleyhine nakledilen rivayetler konusunda gelen eleştiriler şu şekildedir: Söz konusu rivayetler eski kültürlerin ve cahili bakış açısının tezahürleridir. Yine bu rivayetlerin Peygamber Efendimizin yaşantısı ve düşünce yapısıyla bağdaşmaması da ravilerin hadisleri alırken Peygamberimizden eksik bir şekilde duyup ya da bir kısmını unutarak naklettiklerinden dolayı çok farklı anlamlarda günümüze ulaştığı ihtimali gibi birçok sebep söz konusu olabilir. Peygamberimizin başta eşleri olmak üzere Müslüman kadınları incitmesi, eksik veya uğursuz görmesi gibi cahili değerleri yansıtan beyanları kullanması mantığa uygun görünmemektedir. Ayrıca bu rivayetlerin sahih olduğunu savunan İslâm âlimlerinin yaptıkları açıklamaların düşünülen ve araştıran çoğu Müslüman kadının zihninde soru işareti oluşturduğu düşünülmektedir.

¹⁴⁰ Kırbaçoğlu, “Dertleri Bit(iril)meyen Kadın”, 217-218.

¹⁴¹ Geniş bilgi için bk. M. Said Hatipoğlu, “Sünnetin Aktüel Değeri İçerisinde Kadın”, *Devamlılık ve Değişim Ekseninde Aile Olmak*, ed. Yahya Ayyıldız (İstanbul: Türe Kitap,2020),175-177.

BÖLÜM II

ÇAĞDAŞ DÖNEMDE KADINA İLİŞKİN KONULARA YENİLİKÇİ YAKLAŞIMLAR

Tarih boyunca çoğu toplumda ve tahrife uğramış dinlerde kadın lanetlenmiş ve erkeklerin sakınması gereken bir tuzak olarak görülmüştür. Kadın bir meta ve erkeğin yanında değeri olmayan bir varlık olarak görülürken İslâm, kadına haklarını bahşetmiştir. Ona müstesna bir konum vererek şereflendirmiştir.¹⁴²

Kadın konusu özellikle modern çağda İslâm'ı karalamak ve İslâm'ın kutsal mesajını farklı ve yanlış lanse etmek maksadıyla emperyalist, feminist, kapitalist ve bunun gibi İslâm karşıtı ideolojiler vasıtasıyla bilinçli bir şekilde gündeme getirilmektedir. İlk feminist hareketler Hıristiyanlıktaki kadın anlayışına tepki olarak çıkmış olsa da günümüzde Yahudilik ve Hıristiyanlıktaki kadın anlayışı çok fazla gündeme getirilmeyip çoğunlukla İslâm dini, kadın mevzusu üzerinden eleştirilmektedir. Müslümanların İslâm'ın mesajını bilinçsizce gölgelemesi ve İslâm'ı çağın dışında bırakmak isteyen kimselerin kasıtlı hamleleri İslâm'da kadının statüsü meselesini İslâm'ı yansıtmayan bir kadın algısına dönüştürmüştür. Çağdaş İslâm bilginlerinin eleştirilen ve Müslümanlarca yanlış anlaşılmış konuları bu art niyetli hamlelere karşılık olarak yeniden ele alma ihtiyacı hâsıl olmuştur.

Kadının hukuki konumunu kanunlar yoluyla ilk kez İslâm belirlemiş olmasına rağmen İslâm farklı konular üzerinden çağımızda sürekli tenkide maruz kalmaktadır. Yakın dönem Kelâm bilginlerinin üzerinde durduğu konu kadın hakları

¹⁴² Geniş bilgi için bk. Topaloğlu, *İslâm'da Kadın*, 34-37.

konusunda İslâm'ın diğer inanç ve hukukların önünde olduğudur.¹⁴³ Bu görüşlerini de çağımız İslâm bilginleri belli başlıklar altında savunma yoluna gitmişlerdir.

2.1. Fıkhi Meselelerin Kelâmi Yorumu

2.1.1. İslâm'da Nikâhın Hikmeti ve İslâm'ın Çok Eşlilik Mevzusuna Bakışı

Diğer semavi dinlerde de mevcut olup erkek ve kadın tarafından insan neslinin devamını sağlamak adına meşrû dairede bir mahremiyet ortamının teşekkül etmesi, ailenin temelini inşa edilmesi nikâh olarak adlandırılır ve Kur'ân-ı Kerîm'in bizzat nikâhla ilgili hükümlerinin bulunması İslâm'ın bu mevzuya göstermiş olduğu önemi ortaya koyar.¹⁴⁴

Çağdaş dönem âlimlerinden Mûsâ Cârullah, nikâhı bir akit ve aynı zamanda bir ahit olarak ele almış ve böyle olmasından dolayı nikâhın ortak sorumluluklara ve haklara esas teşkil ettiğini bunun yanında kadının bütün haklarını teminat altına aldığını belirtmiştir. Yine nikâhın toplumsal hayat cihetiyle çok eski ve kutsal bir boyutunun olduğuna değinerek bir kanun ve nizam olduğunu ifade etmiştir. Nikâhla ilgili olarak toplum içinde “aldım verdim” gibi kullanımlar yaygın olsa da nikâhı İslâm'da bir mübadele sözleşmesi değil; güven sözleşmesi ve ağır mesuliyetleri olan bir anlaşma olarak görür. Mübadele tabirlerini ise kadının saygınlığını ortadan kaldıran tabirler olarak nitelendirir. Kur'ân-ı Kerîm'in kadının toplum içindeki değerini korumak ve saygınlığını ifade etmek adına talebi erkeklere isnat ettiğini belirtir. Talebin kadın tarafından gerçekleşmesinin kadının saygınlığını azaltabileceği fikrini benimser. Nikâhta ebeveynin kızlara olan velayeti hususunda, bu velayetin zorunlu bir velayet olmadığını, eğer kızın faydasına ise geçerli bir velâyet olduğunu, zararına ise geçersiz olduğunu ifade etmektedir. Yine nikâhla alakalı olarak kızın rızasının mutlaka olması gerektiğini hadis kaynaklarından deliller getirerek

¹⁴³ Özervarlı, *Kelâm'da Yenilik Arayışları*, 241.

¹⁴⁴ Fahrettin Atar, “Nikâh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007) 33/112-117.

savunmuştur. Kızın istememesi halinde ebeveynin zoruyla nikâh gerçekleşirse bu nikâhın geçersiz olduğunu belirtir.¹⁴⁵

Evlilik konusunda Kâsım Emîn Rûm Sûresi'nin 21. ayeti¹⁴⁶ mevcut olmasına rağmen fıkıh kitaplarında evliliğin tanımı yapılırken cinsellik yönüne vurgu yapılmasını eleştirmiştir. Her şey şehvi duygulara odaklı açıklanınca ona göre eşler arasındaki sevgi ve saygı ikinci plana atılmış olur.¹⁴⁷ Yine evlilik ile alakalı erkeğin istediği kadını seçme hakkı varsa kadının da olmalıdır. Bu mevzuda İslâm'ın var olan hükümleri uygulanmalı ve her iki tarafın da hakları gözetilerek mutlu bir beraberlik ortamı oluşmasına zemin hazırlanmalıdır.¹⁴⁸

Tüm ilâhi dinlerde mevcut olan nikâh Kur'ân'da ve sünnette hükümlerine yer verilen, İslâm hukukunda da belli şartlar ve kuralları belirlenen önemli bir müessesedir.¹⁴⁹ Nikâh mevzusu bağlamında İslâm'da çokça eleştiri alan çok eşlilik meselesi birçok kişi tarafından erkeğin şehvetini tatmin etme ve kadının sömürülme aracı olarak görülmektedir. Bu meselede söylenecek ilk şey çok evliliğin İslâm'ın ortaya attığı bir mevzu olmayışıdır. Nitekim İslâm'dan önce birçok dinde ve millette bu uygulama hâkimdi ve çoğunda sayı açısından hiçbir sınırlama mevcut değildi. Çok eşlilik hususunda asıl olanın ve fitrata da uygun olanın tek eşlilik olduğunu fakat bazı durumlarda sosyal zorunlulukların bu evliliği mecbur kıldığı görüşünü savunanlar vardır. Misal olarak toplumda savaş, doğal afet gibi bazı sebeplerden dolayı kadın sayısı erkek sayısını geçerse, toplum içinde kadınlar korumasız ve mali anlamda geçimlerini sağlayamayacak duruma gelirlerse bu durumda bu evlilik ahlaki ve toplumsal bir görev olarak addedilir. Evlilik ile maddi ve manevi açıdan zor durumda olan kadın saygınlık kazanır ve çocuklarını da meşru bir dairede yetiştirme ortamı elde etmiş olur. Çok eşliliği zaruri kılan bireysel sebepler arasında da kadının çocuğunun olmaması, kadının sağlık problemlerinin olması sayılır. Sibâî bunlara ek olarak erkeğin cinsel açıdan çok güçlü olmasını da saymaktadır fakat diğer

¹⁴⁵ Musa Carullah, *Hatun*, çev. Mehmet Görmez (Ankara: Ayrıntı Basımevi, 2018), 80-90.

¹⁴⁶ Onlara ısınp kaynaşasınız diye size kendi türünüzden eşler yaratıp aranızda sevgi ve şefkat duyguları yerleştirmesi de O'nun kanıtlarındandır. Doğrusu bunda iyi düşünen kimseler için dersler vardır. (Rûm 30/21)

¹⁴⁷ Kâsım Emîn, *Tahrîrü'l-mer'e*, 148.

¹⁴⁸ Kâsım Emîn, *Tahrîrü'l-mer'e*, 73.

¹⁴⁹ Atar, "Nikâh", 33/112.

sebeplerin kabul edilebilir yanları varken bu görüş kanaatimizce çok eşliliğin zaruretleri arasında yer almamalıdır. Çünkü böyle bir anlayış İslâm ahlâkıyla ve Müslümanların şahsiyetiyle bağdaşan bir durum gibi durmamaktadır. Çok eşliliğin zaruri durumlarda uygulanabileceğinin altı çizilerek bu durumun dezavantajlarına da değinilmiştir. Bu uygulama çoğunlukla kadınlar arasında kin, nefret ve kıskançlık duygularını uyandırmakla birlikte kadınlar arasındaki çekişme çocuklarına da sirayet etmektedir. Yine kadının her mevzuda kendisiyle yarışan birinin olduğunu görmesi, eşinin sevgisini kazanmak için daima çabalaması kadını manevi açıdan da çokça yoracaktır.¹⁵⁰

Hüseyin Hatemi birçok çağdaş İslâm bilgini gibi çok eşlilik mevzusunda asıl olanın tek eşlilik olduğunu belirterek poligamiye cevaz verilmesinin ise adalet ilkesine bağlandığını belirtir. Reşîd Rızâ, Cârullah, Seyyid Kutub, Bekir Topaloğlu bu konuda yaklaşık aynı doğrultudaki fikirlere sahiptir. Hatemi kadının çok eşliliğinin(birden fazla erkekle evli olmasının) imkânının olmayışını da bunun psikolojik ve fizyolojik açıdan kadının fitratına aykırı olduğuna;¹⁵¹ sosyolojik açıdan da insan doğasına ve toplumların kurallarına aykırı olduğuna bağlar. Neslin karışmasına sebebiyet vereceği için birçok sakıncaları olduğunu belirtir.¹⁵²

Sibâî birçok çağdaş âlimin aksine çok eşlilik mevzusunda ayette belirtilen “adaleti sağlama şartının imkânsız oluşundan dolayı çok eşliliğin mümkün olmadığı” görüşüne karşıdır. Çünkü onun düşüncesine göre eğer imkânı yoksa Allah’ın çok eşlilikle ilgili ayeti anlamsız olurdu. Adaletin sağlanamayacağı kısmın sevgi bakımından olduğunu, maddi anlamda eşit davranmazsa bu kişinin günahkâr olacağına değinir. Zorunlu durumlarda taaddüd-i zevcâtın mübah oluşu onun teşvik edildiği anlamını taşımaz. Aynı konuda Muhammed Abduh çok eşliliğin uygulanmasının çok zor olduğuna dikkat çekerek bunun faydasından ziyade aileye zarar vereceğini ve dolayısıyla topluma sirayet ederek topluma da zarar vereceğini savunur. Bu nedenle çok eşliliğin ilk etapta gerçekleştirilmesi zorlaştırılmıştır. Reşîd Rızâ da Abduh ile bu konuda aynı görüşe sahiptir.¹⁵³ Bu konuda Reşîd Rızâ eski

¹⁵⁰ Sibâî, “Kadın Haklarının Gelişimi”, I/62-70.

¹⁵¹ Benzer görüş için bk. Topaloğlu, *İslâm’da Kadın*, 171.

¹⁵² Hatemi, *İlâhi Hikmette Kadın*, 56.

¹⁵³ Sibâî, “Kadın Haklarının Gelişimi”, I/80-82.

toplumlarda çok eşliliğin bir sınırı olmamasına, adalet ilkesine bağlanmaksızın uygulandığına ve bunun şehvet aracı olarak kullanıldığına değinir. İslâm'da ise uygulamanın zorlaştırıldığı ve üzerine evlenilecek kadının kabul etmeme hakkı olduğunu belirtir. Batı'da hala kadının onurunu zedeleyen bu uygulamanın zina adı altında devam ettirildiğine de değinmiştir. Aynı zamanda İslâm'da zina vb. uygulamaların kesin bir dille yasaklandığını fakat çok eşlilik konusunda sınırlandırma getirip tamamen uygulama dışı bırakılmadığını belirttikten sonra bu uygulama kötüye kullanıldığında ulu'l emr tarafından bu uygulamanın kaldırılması gerektiğine de değinmiştir.¹⁵⁴

Cârullah'ın çok eşlilik mevzusundaki görüşleri şu şekildedir: İslâm'da çok eşlilik meselesinde bilinmesi gereken husus, İslâm'da asıl olanın tek eşlilik olduğudur. Peygamber Efendimiz'i (s.a.v) misal gösterecek olursak yirmi beş yaşında evlenmiştir ve tek eşe sahiptir. Ta ki eşinin vefatından üç yıl sonra diğer evliliklerini gerçekleştirmiştir ve bu evliliklerin de toplumsal maslahatlara yönelik olduğunu belirtmek gerekir. Çok eşliliğin eski şeriatlerde de olduğunu, Tevrat'ta yer aldığını, İncillerde de bu meselede bir yasak olmadığını fakat İslâm'ın tek eşliliği esas aldığını belirtmek gerekir. İslâm'ın zaruret halinde ve adaleti sağlamak şartıyla birden fazla eşe ruhsat verdiği söylenebilir. Kur'ân-ı Kerîm'de çok evlilik meselesi şarta bağlanarak çok eşliliğin doğrudan helal olarak geçmediğine dikkat çekilmelidir. Dört eş ile evlenmek doğrudan helal olsaydı, helallik mutlak olduğundan herhangi bir şarta bağlanmayacağını belirterek bu durumu açıklayabiliriz. Kur'ân-ı Kerîm, çok eşlilikle alakalı olarak çok eşliliğin zorunluluk halinde mümkün olabileceğini, kesin şartlarının olduğunu ve bu şartlar sağlanmadan mümkün olamayacağını, büyük zararların ve yıkımların önüne geçmek maksadıyla ve maslahatların gözetilmesi amacıyla mümkün olabileceğini öngörmüştür. Nisâ Sûresi 129. ayet¹⁵⁵, kişinin ne kadar çabalasa da kadınlar arasında adaletli davranmaya güç yetiremeyeceğinden bahseder. Barınma, kıyafet, yeme ve içme gibi hususlarda kişinin zor olsa da adaleti sağlaması mümkün olabilir fakat sevgi açısından eşleri eşit tutmak imkân dâhilinde görünmemektedir. Aslında bu ayet eşitliği sağlamanın mümkün olmadığını

¹⁵⁴ Gülnur Külünkoğlu, "Modern Dönemde Kur'an'ın Temel Konularından Biri Olarak Kadın Hakları: Mısır ve Reşid Rızâ Üzerinden Bir Değerlendirme", *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, 8/1, 63.

¹⁵⁵ "Ne kadar üzerine düşseniz de kadınlar arasında âdil davranmaya güç yetiremezsiniz; bari birine büsbütün kapılıp da diğerini askıda imiş gibi bırakmayın..." (en-Nisâ 4/129)

göstermekte ve tek eşliliği esas kılmaktadır. Son olarak Cârullah çok eşlilik hakkında bu uygulamanın kanun veya heyet yoluyla idare edilmesini aksi takdirde bu hükmü bazı kimselerin şehvetleri için kullanabileceğini ve bu durumun da büyük olumsuzluklara yol açabileceğini ifade eder.¹⁵⁶

Şerâti'ye göre ise çok evlilik hususu toplumsal zaruretler neticesinde olabilir. Ayette geçtiği yerde de yetimlerden söz edilmesi yetimlerin haklarının korunması söz konusu olduğunda onların menfaati için buna başvurulabileceğinin göstergesidir. Yine savaş gibi durumların sonrasında toplumun yapısı, işleyişi, maslahatı ve toplumun problemlerinin halledilmesi için bu ruhsata başvurulabilir.¹⁵⁷

Seyyid Kutub'un görüşü ise şu şekildedir: Konuyla alakalı olan Nisâ Sûresi 3. ayet¹⁵⁸ nazil olmadan önce o toplumda yaşayan erkeklerin on, sekiz ve buna benzer sayıda eşinin olduğu hadis kaynaklarında geçmektedir. Adaleti sağlamak koşuluyla dört eşe kadar ruhsat veren bu ayet nazil olunca Peygamber Efendimiz(s.a.v.) Müslümanlardan eşlerinin sayısını sınırlandırmalarını istemiştir. Nisâ Sûresi'nin bu ayeti nazil olduğu sırada erkekler hiçbir sınır tanımadan istediği kadar kadına sahip olabiliyordu. İslâm bu meseleyi sınırlandırmıştır ve eşler arasında adaleti sağlama şartını da eklemiştir. Adalet sağlanamayacaksa erkeğin birden fazla kadınla evlenmesi doğru karşılanmamıştır. Bu ayet-i kerîme, erkeğin her şeyi istediği gibi yapması için değil, çok evliliğe sınır koyarak bu konuyu kontrol altına almak için nazil olmuştur. Yine bu emirle kadınların erkeklerle evlilik dışı bir hayat yaşamasının önüne geçilip tüm haklara sahip bir eş olmasının önü açılmıştır. Bu da toplumda fuhşun yayılmasının önüne geçen bir uygulamadır. Yine evlenip çocuk sahibi olamayan kadınların mağdur olmaması, çocuk sahibi olmak isteyen erkeğin eşini mağdur etmeden çocuk sahibi olmasını da bu ayet sağlamaktadır. İslâm'ın kaidelerine bakıldığında toplumun menfaatlerinin göz önünde bulundurulduğu ve öncelikli olduğu görülecektir. Dolayısıyla bahsi geçen hüküm kadınların mağdur olmaması adına kullanılabilir. İslâm dini insanın fitratına aykırı olmayan ilahi bir sistem olduğundan toplumdaki çözülmenin önüne geçmeyi, kadının hakkını

¹⁵⁶ Carullah, *Hatun*, 90-101.

¹⁵⁷ Ali Şerâti, *Kadın (Fatıma Fatımadır)*. çev. Esra Özlük. ed. Hicabi Kırlangıç - Derya Örs, (Ankara: Fecr Yayınları, 2015), 260.

¹⁵⁸ "Yetimlerin hakkına riayet edemeyeceğinizden korkarsanız, beğendiğiniz kadınlardan ikişer, üçer, dörder nikâhlayın. Haksızlık etmekten korkarsanız tek kadın veya mülkiyetinizde bulunan câriye ile yetinin; bu, adaletten ayrılmamanız için en uygun olanıdır." (en-Nisâ 4/3)

korumayı amaçlamıştır. Ayet-i kerîmede geçen husus, zaruretlere karşısındaki bir ruhsattır. Tekrar etmek gerekirse çok eşliliği ilk defa İslâm ortaya atmamıştır. Aksine çok evliliği emretmemiş, ruhsat olduğunu bildirmiş ve bu durumu sınırlandırmıştır.¹⁵⁹

Gannûşî de çok eşlilikle alakalı olarak normal zamanlarda tek eşliliğin esas olduğunu fakat savaş gibi zaruri durumlarda erkek nüfusu azalınca kadınların bekâr kalıp annelik duygusundan mahrum kalmak ile birinin ikinci eşi olmak arasında bir seçim yapmasının kadına bırakıldığını ifade etmektedir. Bu durumda mağdur olacak birinci eş için de evlilik sözleşmesinde bu durumu istemediğine dair bir istekte bulunma hakkı olduğunu belirtmektedir.¹⁶⁰

Elmalılı Hamdi Yazır, Nisâ Sûresi'nin 3. ayetini açıklarken bu iznin verilmesini yetimlerin ve kadınların haklarının korunması hikmetini içerdiğini ifade etmektedir. Zina ve fuhuş gibi kadının saygınlığını ortadan kaldıran kötü adetlere karşı köklü bir mücadele olarak nitelendirir. Yetim kızlar için (ona göre dul kadınlar da bu kategoriye girer) nazil olan bu ayet tüm kadınlar için mutlak surette adaleti sağlama hikmetini içinde barındırır. Güzel ve mal sahibi yetim kızları nikâhına alıp aksi konumdaki yetimleri yüz üstü bırakmanın önüne geçmeyi hedeflemiştir. Aynı zamanda da kadınların sefaletinin önüne geçip onların mağdur olmasının önüne geçmek için de tamamen çok eşliliği yasaklamamıştır.¹⁶¹

Mevdûdî *Tefhîmu'l Kur'an* adlı tefsirinde Nisâ Sûresi 3. ayeti yorumlarken o da buradaki hikmetin kadınların haklarını korumak olduğuna değinir. O dönemde bir sınırlandırma olmayıp erkeklerin birçok eşe sahip olduğunu, mallarından faydalanmak için de yetim kızları da nikâhlarına aldıklarını belirtir. Ayetin hikmeti Mevdûdî'ye göre de kadının mağduriyetine mahal vermemek aynı zamanda toplum içinde fuhşiyatın yayılmasına engel olmaktır.¹⁶²

Fazlurrahman diğerlerinden farklı çağdaş bir yorum ortaya atarak ayette çok eşlilik izninin yetim kızlarla sınırlı olduğunu belirtir. Bu görüşünün neticesinde de ashabın çok evlilik mevzusunu sonraki dönemlerde genelleştirmesinden yana bir

¹⁵⁹ Kutub, *Kadın*, 140-153.

¹⁶⁰ Gannûşî, *Kadın*, 117.

¹⁶¹ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Eser Neşriyat, 1979), 2/1279-1287.

¹⁶² Ebu'l Alâ Mevdûdî, *Tefhîmu'l Kur'an*, çev. Muhammed Han Kayani - Yusuf Karaca vd. (İstanbul: İnsan Yayınları, 1991), I/327-329.

eleştirisi ortaya çıkmıştır.¹⁶³ Kâsım Emîn de İslâm'da yalnızca çok eşlilik mevzusunda erkeğe bir üstünlük tanındığını ve bu durumun da kadını mağdur etmeyip aksine kadına mevki kazandırdığını iddia etmektedir.¹⁶⁴

İslâm'a kadın konusunda getirilen eleştirilerin odağında olan çok eşlilik mevzusuyla alakalı hüküm içeren Nisâ Sûresi'nin 3. ayetinden o dönemde bir kişinin, koruması altında olan bir yetimle evlenerek onun hakkını gasp etmesinin önüne geçmek amaçlı olduğu ve yine o dönemde çok evlilik olgusunu İslâm'ın getirmeyip buna sınırlama koyduğu anlaşılabılır. Dönemin şartlarında savaş, baskın gibi durumlarda çok bireye ihtiyaç duyulması ve böyle bir olay vuku bulduğunda da erkek nüfusun azalması söz konusu olduğu için birden fazla kadınla evlenilmesi normal karşılanan bir durumdu. Ayetin hikmeti yetimleri korumak ve var olan çok evlilik müessesine sınır koyarak toplumda azalarak zamanla mecburi durumlar dışında çok evliliğe başvurulmamasına yönelik bir gayesinin olması da ihtimal dâhilindedir.

2.1.2. İslâm Miras Hukukuna Yeni Yaklaşımlar

Ölen kimsenin geride bıraktığı mal varlığının âkıbetini düzenleyen kuralların tümü miras kavramıyla ifade edilmektedir.¹⁶⁵ Miras uygulaması her toplumda farklı şekillerde uygulanmakla birlikte tarihi belgelere bakıldığında genel olarak kadınlara çok az toplumda eşit pay verildiği, mirasın çoğunun birçok toplumda erkeklere verildiği bilinmektedir. İslâm dini Nisâ Sûresi 7. ayet¹⁶⁶ ile çocukların ve kadınların da mirastan pay almasını sağlayarak mağduriyetlerini gidermiştir. Kur'ân'ın bu ayeti ile İslâm toplumunda bazı kesimler bu duruma şaşırmış; savaşlara katılmadıkları halde kadınlara ve çocuklara mirastan pay verilmesinden dolayı üzüntü dahi duymuştur.¹⁶⁷

¹⁶³ Fazlurrahman, *İslam'da Kadının Konumu, İslami Yenilenme Makaleler II*, çev. Adil Çiftçi (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2004), 144.

¹⁶⁴ Kâsım Emîn, *Tahrîrû'l-mer'e*, 13.

¹⁶⁵ Hamza Aktan, "Miras", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 30/143.

¹⁶⁶ "Anne babanın ve yakınların bıraktıklarından erkeklere pay vardır; yine anne babanın ve akrabaların bıraktıklarından kadınlara da pay vardır; azından çoğundan, belli pay." (en-Nisâ 4/7)

¹⁶⁷ Topaloğlu, *İslâm'da Kadın*, 225-226.

Nisâ Sûresi 11. ayette Allah (cc.), “Allah size, çocuklarınız hakkında, erkeğe iki kadın payı kadar (vermenizi) emreder...” buyurmuştur. Ayet ilk etapta kadının payını erkeğin yarısına denk tuttuğu şeklinde algılandığı için çokça tenkide maruz kalmaktadır. Fakat sonrasındaki açıklamalar ve İslâm’da kadının mali yükümlülüklerinin olmadığına bakıldığında haksız bir eleştiri yapıldığı görülür. Miras mevzusunda erkeğin bir hisse fazla almasını üstünlük ile alakalı görmeyip sosyal adaleti ve sosyal dengeyi sağlamak amaçlı olduğuna değinilir. Kadının İslâm’da mali sorumluluğu olmadığı için kadına aynı miktarda payın verilmesi erkeğin mağdur olması anlamını taşır.¹⁶⁸ Elmalılı ve Mevdûdî kadının bir pay almasını hem mantıken hem de adalet prensibi çerçevesinde değerlendirerek yerinde bir uygulama olduğunu beyan eder.¹⁶⁹

Muhammed Abduh da miras taksimiyle ilgili hikmeti tarihsel süreçte erkeğin kadına göre daha çok sorumluluğu olmasına ve onların yapamadığı şeylerin erkeklerin yapabilmesine bağlar. Reşîd Rızâ kadının bir pay alması ile alakalı olarak kadının akıl zayıflığı, sefihliği gibi kadını incitecek tarzda yapılan açıklamaların yanlış olduğunu belirtir.¹⁷⁰ Yine Reşîd Rızâ bu taksimin hikmetini erkeğin mali sorumluluklarının çok olmasına yüklemektedir. Çünkü evin geçimi, evlenme masrafları ve eşine mehir verme gibi mesuliyetler erkeğin omzundadır.¹⁷¹ Amerika’nın bu hakkı kadınlara yenilerde verdiğine ve Fransa’da hala kadının haklarının kocasının tasarrufuna bırakılmasına değinerek İslâm’ın bu hakları kadınlara asırlar önce verdiğine dikkat çekmektedir.¹⁷²

Kadının erkeğin yarısı kadar pay alma mevzusu bu hükmün geldiği dönemde toplum tarafından her ne kadar şaşkınlıkla, kadınlar tarafından da sevinç ile karşılanmış olsa da çağımızda hem feminizm akımının etkisiyle hem de eşitlik söylemleriyle eleştirileri üzerine toplamaktadır. Klasik dönem İslâmi eserlerde kadının bir pay alması İslâm’dan önceki miras payı ile kıyaslanıp olması gereken

¹⁶⁸ Akdemir, “Tarih Boyunca ve Kur’an-ı Kerîm’de Kadın”, 268.

¹⁶⁹ bk. Mevdûdî, *Tefhîmü’l Kur’ân*, 1/333-334; Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, 2/1286-1293.

¹⁷⁰ bk. Muhammed Abduh - Muhammed Reşîd Rıza, *Tefsîrû’l-Menâr* (Kahire: Dâru’l Menâr, 1947), 4/405-406.

¹⁷¹ Külünkoğlu, “Modern Dönemde Kur’an’ın Temel Konularından Biri Olarak Kadın Hakları: Mısır ve Reşîd Rızâ Üzerinden Bir Değerlendirme”, 61.

¹⁷² Muhammed Reşîd Rızâ, *el-Vahyü’l-Muhammedî* (Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2005), 236-237.

durum olarak addedilirken¹⁷³ günümüzde toplumsal yapı ve rollerin değişmesiyle eşitlikçi bir anlayışı benimseyen farklı yaklaşımlar ve yorumlara gidilmiştir.

Pakistanlı fikir ve ilim insanı Fazlurrahman bu konu hakkındaki görüşü şu şekildedir: Arap toplumunda kadının konumu, ekonomik ve sosyal şartları o süreçte kadının bir pay alması adalet ilkesi gereği doğru bir uygulama olmakla beraber çağımızda ekonomik ve sosyal rollerin farklılaşması bağlamında kadına eşit pay verilmesi gerektiğini benimser. Eşi vefat eden bir kadın örneğini vererek eşinin çocukları varsa veya yoksa iki şekilde de aynı olay erkekle kıyaslandığında erkek daha fazla pay almaktadır. Kadının bir de geride kalan çocuklara bakması gerektiği düşünülürse burada desteklenecek olan kadın olmalıdır. Adalet ilkesi gereği böyle bir uygulama zorunludur.¹⁷⁴

Mehmed Said Hatipoğlu'nun Fazlurrahman ile geçen diyalogunda mirasla ilgili olarak Hz. Peygamber döneminde kadınların tüm masraflarının erkeklere ait olduğunu, fakat günümüzde kadınların da evin geçimini üstlendiğini, dolayısıyla Kur'ân'ın adalet ilkesine daha uygun hareket etmek adına günümüzde ikisine de eşit pay vermenin doğru olup olmadığını sorduğunda Fazlurrahman'ın bu perspektifi onayladığını hatta kadına daha fazla verilirse Kur'ân'ın adalet anlayışına daha uygun olduğunu belirttiğini ifade eder.¹⁷⁵

Bu mevzuda üzerinde durulması gereken noktalardan biri de kadına bir pay verilmesi kadının yaşamını idamesi için ihtiyaç duyduğu maddi vasıtalarla ulaşmasının erkeğe oranla sınırlı olduğu anlamını değil; aksine kadını nafaka da almasına rağmen güvence altına aldığını anlamını taşır. İslâm maddi kazancı iyi olan kadına bile nafaka mesuliyetini vermemiştir.¹⁷⁶ Fakat Müslüman erkeklerin eşlerinin ve çocuklarının geçimini sağlama yükümlülüğü vardır. Miras konusunda erkeğin kadından daha fazla pay almasını erkeğin mali açıdan sorumlu olmasından kaynaklı olduğunu belirten âlimler ne zamanki dönemin şartlarına göre kadın ve erkek eşit oranda mali yükümlülük altına girerse o zaman kadın ve erkeğin eşit pay almasının söz konusu olabileceğini ifade eder. Bu konuda Hatipoğlu, Kur'ân'da

¹⁷³ bk. Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, 6/356-360.

¹⁷⁴ Fazlurrahman, *İslâmî Yenilenme Makaleler II*, 138-139.

¹⁷⁵ Hatipoğlu, "Sünnetin Aktüel Değeri İçerisinde Kadın", 175-192.

¹⁷⁶ Hatemi, *İlâhi Hikmette Kadın*, 147.

değiştirilmeyecek olan hususların adalet ve buna benzer prensipler, oruç ibadeti gibi kaideler olduğunu belirtir. Misal olarak orucun farziyeti ile ilgili ayeti kanun (el-Bakara 2/184); orucun bitme zamanı ile ilgili ayeti yönetmelik olarak açıklar.¹⁷⁷

Cârullah’a göre miras konusunda Nisâ Sûresi’nin 4. ayetinde geçen “...erkekler mallarından harcama yaptıkları için kadınların yöneticisi ve koruyucusudur.” ibaresi esas alındığında evin geçimini erkek sağladığı için mirastan iki pay almasında bir problem görünmemektedir. Fakat sosyal hayatın şartları değişime tabi olursa kadın da evin geçimini sağlamaya başlarsa mirastan kadın da erkek kadar hatta bazen ondan da fazla pay alabilir. Fakat bununla birlikte Cârullah kadının ailesi tarafından kendisine verilen malların, kadının bizzat kendisinin kazandığı ve eşinin kendisine hediye olarak verdiği şeylerin tamamen kadına ait olduğunu aynı zamanda eşlerin ortaklaşa kazanarak aldıkları malların da eşit bir şekilde karı koca arasında taksime tabi olduğunu da belirtir.¹⁷⁸

Günümüz düşünürlerinden miras konusunda kadının yarım hisse alması durumunun her zaman değil; yalnızca erkek kardeşiyle beraber mirasçı olma durumunda söz konusu olduğuna dikkat çekenler de vardır. Hayri Kırbasoğlu ve Salih Akdemir bu görüşte olanlara örnek verilebilir. Eğer vefat edenin bir kızı varsa mirasın yarısını, eğer sadece kız çocukları varsa kızlar mirasın üçte ikisini almaya hak kazanırlar. Yine bir ailede çocuk vefat ederse onun malı için de hem anne hem babaya mirasın altıda biri düşer. Vefat edenin çocuğu yok ise anne mirasın üçte birine hak kazanır. Sadece erkek kardeşiyle mirası paylaşan kadının yarım hisse alması da İslâm’ın kadına maddi açıdan sorumluluk yüklememesinden kaynaklıdır. Dolayısıyla Allah’ın yapmış olduğu bu taksim denge ve adaleti temin etmiştir.¹⁷⁹

Ebu Hanife’nin (ö. 150/767) hocası olan Atâ b. Ebî Rebâh Eslem el-Kureşî (ö. 114/732), hicrî birinci asrın sonlarında Müslüman erkeklerin ehl-i kitab kadınlar ile evlenebileceği ile ilgili ahkâm ayetinin hükmünün artık kendi yaşadığı dönemde geçerli olmadığını, ayetin geldiği dönemde kadın nüfusunun azlığından

¹⁷⁷ “Oruç mevzusunda orucun bitme zamanı ile ilgili Bakara Sûresi’nin 187. ayetinde “...orucu geceye kadar tamamlayın...” kısmına uygulama açısından baktığımızda gece ve gündüz sürelerinin çok uzun olduğu Kuzey ve Güney Kutbu gibi yerlerde zaman teşekkül etmese bile orucun tutulması gerektiğini söyler ve mirasta kadının payını da bu örnekle açıklar.” (Hatipoğlu, “Sünnetin Aktüel Değeri İçerisinde Kadın”, 181.)

¹⁷⁸ Carullah, *Hatun*, 126-127.

¹⁷⁹ Kırbasoğlu, “Kadın Konusunda Kur’an’a Yöneltilen Başlıca Eleştiriler”, 276-277.

dolayı bu hükmün uygulandığını ifade etmiştir.¹⁸⁰ Bu örnekten hareketle dinimiz ile alakalı bu tür açıklayıcı, aynı zamanda İslâm'ın genel kaidelerine aykırı olmamak şartıyla insanların dinin emirlerini kolayca uygulamasını sağlayacak beyanlara ve bakış açılarına önyargı ile yaklaşmak, araştırma yapmadan ve düşünmeden eleştirmek doğru bir yaklaşım olmasa gerektir. İslam dünyasında tenkitlere karşı yapılan hamleler önyargı ile değil de objektif bir perspektiften akıl süzgecinden geçirilerek yapılırsa o zaman İslâm'a fayda sağlanmış olur.

Miras konusuyla ilgili bu tür güncel yorumlar mevcut olmakla birlikte genel kanaat bu hükme dokunulmaması yönündedir. Bu görüşü savunanlara göre konunun yoruma açık bırakılması birçok anlaşmazlığı da beraberinde getirecektir. Erkeğin eşine oranla daha az mal varlığına sahip olması, onun hem eşi hem de ailesi tarafından otoritesini sarsacağı şeklinde yorumlanarak ve de mali anlamda erkeğin birçok yükümlülüğünün olması, tüm bu açıklamaların yanında miras hükümlerinin Allah tarafından bizzat konmuş olması (bazı kısımları sünnet ile belirlenmiştir) bu mevzuda içtihadı mahal bırakmamıştır.¹⁸¹

Kelâmi perspektif ile bu konu değerlendirilecek olursa yapılan açıklamalar neticesinde bu hükmün kadını mağdur ettiğine ve adaletsizliğin söz konusu olduğuna dair eleştirileri hak etmediğini söyleyebiliriz. Hükmün geldiği dönemde mirasta payı ve aynı zamanda ekonomik anlamda bir mesuliyeti olmayan kadına böyle bir hak tanınması kadınların hukuki anlamda tanındığını göstermektedir. Günümüz şartlarında miras meselesinde kimsenin mağduriyet yaşamaması adına çağdaş düşünürlerin dile getirdiği açıklamalar dikkate alınarak konunun uzmanlarınca değerlendirilip ele alınması daha isabetli olacaktır.

2.1.3. İslâm Aile Hukukunda Kadının Yeri ve Kadının Boşanma Hakkı

İslâm ailenin huzuruna ehemmiyet verir ve kadınların saygınlıklarının, onurlarının korunmasını ailenin mutlu olmasının en önemli adımı olarak görür. Kadınların bu saygınlığının korunması için de İslâm dini her türlü tedbiri almıştır. İslâm dini bu bağlamda kadının ilim meclislerinde, fakültelerde, ibadet mekânlarında

¹⁸⁰ Hatipoğlu, “Sünnetin Aktüel Değeri İçerisinde Kadın”, 183.

¹⁸¹ Ahmet Efe, “İslam Miras Hukukunda Kadın-Erkek Hisselerinin Farklı Oluşu Üzerine Bir Değerlendirme”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 18 (2011), 167-168.

olmalarının önüne bir engel koymamıştır fakat kadınların örtüsüz olmalarını yasaklamıştır. Bu yasak da yine kadınların saygınlıklarını ve onurlarını korumak adınadır. Yine bu men ediş, ailenin huzuru ve iki tarafın da kalplerinin kaymaması içindir.¹⁸²

Bekir Topaloğlu'na göre İslâm ailenin geçimini sağlamayı, aile fertlerini koruyup kollama görevlerini erkeğe yüklemiştir. Erkeklerin bu vazifelerine karşılık kadının çalışması ve ev işleri yapmasını kadın için zorunlu tutmamıştır. Yine Müslüman olmayan bir hanımla evlenen kişi eşine dinini değiştirme hususunda baskı yapması ve müdahalede bulunması, kadının şahsi mülkiyeti varsa buna da karışması İslâm'a göre söz konusu değildir. Kendisine verilen mehri çeyizine harcama, eşine verme yükümlülüğü olmadığı gibi kocasından izin almadan da ticaret ile malını çoğaltma yolunu seçmede de dini olarak bir sakınca bulunmamaktadır.¹⁸³

Reşîd Rızâ İslâmiyet'ten önceki evliliği bir tür kölelik olarak yorumlar. İslâm kadının medeni haklarını belirlemiş ve evliliği düzene koymuştur. Kadın ve erkeğin özelliklerine göre dengeli bir şekilde görev ve sorumluluklarını belirlemiştir.¹⁸⁴

İslam'ı diğer inançlardan ayıran ona has bir niteliği de insanların var olan özelliklerini göz ardı etmemesi ve olguları yok saymamasıdır. İslâmiyet, Hristiyanlıkta olduğu gibi evli kadının ve erkeğin anlaşılamayıp yollarını ayırma isteğini göz ardı etmez. Hristiyanlık kutsal addedilen evlilik kurumunun son bulmaması için boşanmanın önünü keserek mutsuz iki insanı birbirine mahkûm eder. Bu zorunluluk da meşru olmayan ilişkilere sebebiyet verebilir.¹⁸⁵

İslâm dininde nikâh kadının omzundan birçok yükü kaldırır. Ardından da çiftlerin anlaşamama durumu hâsıl olursa kadının maslahatlarının korunması için boşanmanın gerekli olduğunu beyan eder. Bu mevzuyu eğer nikâh esarete dönüşürse talak da özgürlüğe kavuşma manasını taşır şeklinde edebi bir üslûpla Cârullah dile getirmiştir.¹⁸⁶

¹⁸² Carullah, *Hatun*, 61.

¹⁸³ Topaloğlu, *İslâm'da Kadın*, 112-113.

¹⁸⁴ Reşîd Rızâ, *el-Vahyü'l-Muhammedî*, 237.

¹⁸⁵ Şeriatî, *Kadın*, 63.

¹⁸⁶ Carullah, *Hatun*, 109-110.

Elmalılı'ya göre boşanma konusunda hak erkeğe aittir ve onun iradesinde gerçekleşir. Yalnız kadına eşi nikâh esnasında veya sonrasında boşama hakkı verirse o zaman kadın boşanabilir.¹⁸⁷ Yalnız kadına boşama yetkisinin verilmemesinin başlıca nedeni erkeğin mali yükümlülük ve zorluk altına giriyor olması olarak değerlendirilenler de vardır. Nitekim evlenirken mehir veren erkek boşanınca da nafaka yükümlülüğün altına girecektir. Dolayısıyla kadın öfkelenildiğinde bunu sırf erkeği maddi açıdan zora sokmak için dahi kullanabilir. İkisinin boşanmada aynı yetkiye sahip olup anlaşılarak boşanması da olanaksız gibidir. Çünkü böyle bir durumda da eşine öfkeli olan kadın eşinden intikam alma duygusuyla boşanmayı reddedebilir. Sonuç olarak mali anlamda harcamaları yapan erkek olduğu için ve bir erkeğin kadına nispeten öfkesine hâkim olma konusunda daha mantıklı davranabildiğinden ötürü boşanma yetkisinin de erkeğin elinde olması kaçınılmazdır.¹⁸⁸

Bu düşünceye sahip olanların boşanmadaki yetki konusunda yaptığı bu açıklamalar objektif bir şekilde bakıldığında kabul görmesi zor bir durumdur. Sırf maddi külfetin altına erkek girdiği için veya erkeğin daha mantıklı ve tutarlı davranmasından dolayı yetkinin onda olması gibi bir açıklama evlendiği andan itibaren eşi ve çocukları için pek çok zorluk çeken kadına yapılan haksız bir muamele olarak görünmektedir. Çünkü günümüzde maddi anlamda evine bazen erkeğin katkısından daha fazla maddi gelir sağlayan kadınlar varken kadına karşı intikam alma duygusundan dolayı kendisi de evliliği istemediği halde boşanmayan, öfkelenildiği anda kadını bir defada boşayan ya da eşine her çeşit baskıyı yapan ve bazen de şiddete başvuran erkekler de söz konusudur.

Kırbaçoğlu'na göre boşanma konusunda erkeğin sınırsız yetkisinin olduğu ve boşamanın yalnızca erkeğin elinde olması ile alakalı eleştirileri kabul etmeyenlerin görüşü şu şekildedir: Ayetlerin nazil olduğu dönemin tarihsel arka planını göz önünde bulundurmak verilen mesajın daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Kur'an kadının haklarının ve konumunun olmadığı bir dönemde nazil olmuştur. İslâm'da boşanan kadının mali anlamda herhangi bir yükü olmadığı için ayetlerde hitap erkeklere gelmiştir fakat bu boşanma mevzusunda erkeğin sınırsız

¹⁸⁷ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Yenda Yayın, ts.), 8/38-58.

¹⁸⁸ Sibâî, "Tarih Boyunca Kadın Haklarının Gelişimi ve Müslüman Kadının Hukuku", 97-99.

hakları olduğunu göstermemektedir. Bu ayetler boşanma vuku bulursa erkeğin sorumluluklarını belirlemek maksadıyla nazil olmuştur. Boşanma kadının isteğiyle de gerçekleşebilir.¹⁸⁹

İslâm'da kadının evlenme aşamasında erkekle nasıl eşit iradesi söz konusuysa boşanmada da bu eşitlik bozulmaz. Bu konuda eleştirilen husus ise kadının mahkeme yoluyla boşanmayı talep etmesidir. Kadınla evlenirken mehir yükü altına giren erkekten kadının mehirini alabilmesi için aslında günümüzde kullanılan uygulama tercih edilmiştir. Kadının haklı bir sebebi varsa mehirini alıp boşanması yok ise mehirinden vazgeçerek boşanması mahkeme yoluyla gerçekleştirilmiştir. Kadının mehirinin verilmesi ve kadının güvence altına alınması için bu yol izlenmiştir.¹⁹⁰

Reşîd Rızâ kadının boşanma hakkını alabildiğine değinerek evliliğin karşılıklı mesuliyetlerinin yerine getirilmesi ve evliliğin idamesi imkânsızlaştığında boşanmanın zorunluluk haline geldiğini belirtir. Burada Yahudiliğin kadının fiziksel ve ahlâki bir kusuru olduğunda erkeğe boşanma hakkı tanırken kadına tanımadığını, Hristiyanlıkta da zinanın boşanma sebebi olduğuna değinerek diğer inançlarla İslâm'ın farkını ortaya koymaya çalışmıştır. Boşanmada her iki tarafa da İslâm'ın hak verdiğini fakat yetkiyi erkeğe verdiğini dile getirerek buradaki hikmeti de nafakanın temininin erkeğe ait olmasına bağlamaktadır. Fakat erkek nafakayı sağlayamıyorsa ve fiziksel veya davranışsal kusurlar söz konusuysa kadının mahkemeye başvurup boşanma hakkı söz konusudur.¹⁹¹

Nisâ Sûresi'nin 20. ayetinde ayrılık söz konusu olduğunda vaktiyle kadına büyük meblağlarda mehir verilmiş olsa dahi alınmaması gerektiğine vurgu yapılır. Ebu Hanife dışındaki diğer üç mezhep imamı erkeğin kadının nafakasını sağlayamayacak ölçüde maddi gücünün olmamasından dolayı da boşanma konusunda kadının muhayyer olduğuna vurgu yapmışlardır.¹⁹² Bu da kadını maddi manevi açıdan İslâm dininin koruma altına aldığını gösteren delillerden biridir.

¹⁸⁹ Kırbasoğlu, "Kadın Konusunda Kur'an'a Yöneltilen Başlıca Eleştiriler", 279- 282.

¹⁹⁰ Hatemi, *İlâhi Hikmette Kadın*, 57-60.

¹⁹¹ Abduh - Reşîd Rızâ, *Tefsîru 'l-Menâr*, 11/286-287.

¹⁹² Carullah, *Hatun*, 109-122.

Çağdaş âlimlerin boşanma mevzusunda genel görüşü kadının boşanmaya yetkisinin olmadığı anlayışının aksine kadının mahkeme yoluyla boşanmaya yetkisinin olduğudur; eğer kadın nikâh esnasında talak yetkisini almışsa bu yetkisini de kullanabilmektedir. Bu hususta her iki tarafın da boşanma yetkisi varken kadın mahkeme yoluyla erkek mahkeme yoluna başvurmadan şahitler huzurunda bunu gerçekleştirebilir. Boşama ile ilgili ayetlerde kanaatimizce hitap erkeğin mali sorumluluklarından dolayı onlara yönelik olsa bile bu durum boşanmada bütün iplerin erkeğin elinde olduğu şeklinde anlaşılmamalıdır. İslâm ahlakına sahip her erkek ve her kadın boşanma mevzusunda da birbirlerinin haklarına riayet etmeli ve birbirlerini mağdur etmemelidir.

Boşanmadan sonra veya eşinin vefat etmesi halinde kadın için istenilen bekleme süresi(iddet) de İslâm karşıtlarınca kadını mağdur eden ve erkeklerle eşit tutmayan bir yaptırım olarak eleştirilen bir durumdur. Talâk Sûresi 1. ayette¹⁹³ erkeğin kadını istediği zaman boşayamayacağı ve boşamanın gerçekleşmesi için belli bir vakte ihtiyaç olduğu anlaşılmaktadır. Bu vaktin belirlenmesinin nedeni de hem kadının hamile olup olmadığının anlaşılması hem de zamanın boşamaya karar verilen anın dışında bir vakte tayin edilmesidir. Çünkü geçici bir öfke söz konusuysa o anda verilen kararla, tarafların mağduriyet yaşamasının önüne geçilir. Ayette geçen bir başka husus da kadının kocasının evinde bekletilmesidir. Burada da amaç eşin sevgi, şefkat ve merhamet duygularını harekete geçirip boşanma kararından vazgeçirmektir. Talâk Sûresi'nde bahsi geçen ayetin sonrasında iddet müddeti tamamlanan kadınların ya güzellikle tutulup onlarla evliliğe devam edilmesi veya ayrılacaklarsa uygun bir şekilde hanımlarından ayrılmaları emredilmiştir. Talâk Sûresi'nin 6. ayeti,

“O kadınları, durumunuza uygun olarak kendi oturduğunuz yerde oturtun ve onların imkânlarını daraltmak yoluyla kendilerine zarar vermeye kalkışmayın. Eğer gebe iseler, doğum yapıncaya kadar nafakalarını karşılayın. Sizin hesabınıza (çocuğunuzu) emzirirlerse onlara karşılığını ödeyin ve aranızda güzelce konuşup anlaşın. Anlaşmakta zorlanırsanız bu durumda o erkeğin hesabına başka bir kadın emzirecektir.”

¹⁹³ “Ey Peygamber! Kadınları boşayacağınız zaman iddetlerini gözeterek boşayın ve bekleme sürelerini iyice hesaplayın. Rabbiniz Allah’a saygısızlıktan sakının. Apaçık bir hayasızlık yapmış olmadıkça onları evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmasınlar. Bunlar Allah’ın koyduğu sınırlardır. Kim Allah’ın koymuş olduğu sınırları aşarsa kendine yazık etmiş olur. Bilemezsin ki belki Allah bundan sonra yeni bir durum ortaya çıkarır.” (et-Talâk 65/1)

şeklindeki beyanıyla açıklamaya bile mahal bırakmayacak şekilde iddet bekleyen kadının haklarına yer vermiştir.¹⁹⁴ Elmalılı, kadının iddet beklemesi konusundaki hikmeti gebelik varsa neslin karışmaması ve aynı zamanda kadının hukukunun korunması olarak değerlendirir.¹⁹⁵

Bakara Sûresi 234. ayette¹⁹⁶ eşi vefat eden kadının dört ay on gün beklemesi gerektiği belirtilmiştir. Bu ayette belirtilen hususun hikmetini İslâm âlimleri açıklarken ilk etapta Cahiliye Dönemi'nde eşi vefat eden kadının durumuna değinmişlerdir. Cahiliye Dönemi'nde bir kadının eşi vefat ettiğinde bu kadın toplum tarafından kınanırdı, aşağılanırdı. Kadın kötü ve eski kıyafetlerini giyer; koku sürünüp bakımını yapamazdı. Kocasını kaybedip bunun acısını yaşayan kadına toplum tarafından aşağılayıcı işler yaptırarak daha çok zulüm yapılırdı. İslâm dini Cahiliye'de eşi vefat eden ve belirtildiği üzere ezilen kadının üzerindeki bu ağır ve taşınması zor yükleri kaldırdı. Dört ay on gün gibi bir bekleme süresi vererek ardından kadına yeni bir başlangıcın kapılarını açtı. Bu iddet ise kadının hem kendi kendini toparlaması, hem gebelik durumunun olup olmaması, hem de eşinin ailesinden ve akrabalarından eşi vefat eder etmez ayrılarak onları incitmemeyi hedeflemektedir. İddet müddeti bittikten sonra İslâm'a göre kadın mutlak şekilde özgürdür.¹⁹⁷

Bu açıklamalardan sonra anlaşılacağı üzere dönemin içinde bulunduğu sosyal ve kültürel koşullar göz önünde bulundurulduğunda İslâm'ın koyduğu bu hüküm kadın için bir mağduriyet değil; kadının lehine olan adımlardır. Hem İslâm'ın korunması gereken beş temel hak ve değerlerinden biri olan nesebin korunması ve karışmaması için de kanaatimizce iddet gerekli bir uygulamadır.

¹⁹⁴ Kutub, *Kadın*, 194-206.

¹⁹⁵ Geniş bilgi için bk. Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 8/38-58.

¹⁹⁶ “İçinizden ölenlerin geride bıraktıkları eşleri kendi başlarına (evlenmeksizin) dört ay on gün beklerler. Bekleme sürelerinin sonuna geldiklerinde kendileri hakkında, normal ölçülerde yapıp ettiklerinden size bir sorumluluk yoktur. Allah yaptığınız her şeyden haberdardır.” (el-Bakara 2/234)

¹⁹⁷ Kutub, *Kadın*, 262-263.

2.1.4. Kadının Şahitliği

Şahitlik mevzusu İslâm'da kadın ile ilgili hem İslâm karşıtlarınca eleştiriye maruz kalan hem de çoğu İslâm âlimi tarafından kadınların aleyhine sonuca bağlanan bir mevzudur. Genel olarak klasik dönemde kadının şahitliği ile ilgili ayetler parçacı bir yaklaşımla ele alınıp yorumlanmakla birlikte çağdaş dönemde kanaatimizce bu konu daha isabetli açıklamalarla yorumlanmıştır.

Bakara suresi 282. ayette¹⁹⁸ şahitlik için iki erkeğin bulunması gerektiği, iki erkek bulunmadığı takdirde bir erkek ve diğeri unutulursa ona hatırlatması ve onu uyarması için iki kadın bulunması gerektiği emredilmiştir. Bunun nedenine gelince Seyyid Kutub bu durumu kadının ticari meselelerde ve anlaşma konularında tecrübe sahibi olmaması ve kadının fitratı gereği duygusal oluşuyla açıklamaktadır.¹⁹⁹

Bazı çağdaş düşünörlere göre de ayetin nazil olduğu toplumda kadının ticari meselelere vakıf olmadığı için sadece vadeli borçlanmalar hususunda böyle bir şart konmuştur. Bunun sebebi de kadının şahitliğinin erkeğin yarısına denk gelmesi değil; ortaya çıkabilecek hak kaybının önüne geçmektir. Eğer süregelen anlayış doğru olsaydı zina isnadıyla ilgili gelen Nûr Sûresi 6-9. ayetlerde erkek ve kadının dört defa şehadet etmek yerine kadının sekiz defa şehadette bulunması lazım gelirdi. Hatemi de Salih Akdemir ile aynı görüşü paylaşarak şahitlik meselesinde iki kadının şahit tutulmasının yalnızca vadeli borçlanmalar mevzusunda olduğunu, Kur'ân'da bir erkeğin şahitliğine iki kadının şahitliğinin denk olması gibi bir hususun olmadığını dile getirmiştir.²⁰⁰ Kadının şahitliğiyle ilgili tek bir ayete değil ilgili tüm ayetlere bakarak hüküm çıkarılması gerektiğini belirten âlimlere göre şahitlikle ilgili sadece

¹⁹⁸ “Ey iman edenler! Belirlenmiş bir zamana kadar bir borç ilişkisi kurduğunuzda bunu yazın. Aranızdan bir kâtip bunu adaletle yazsın. Kâtip Allah'ın kendisine öğrettiği gibi yazmaktan geri durmasın. Artık o yazsın, borçlu da yazdırsın; rabbi olan Allah'tan korksun ve borçtan hiçbir şeyi eksik bırakmasın. Eğer borçlu akılcı zayıf veya eksik yahut kendisi yazdıramaz durumda olursa velisi adaletle yazdırsın. Erkeklerinizden iki şahidi de tanık tutun. Şahitler iki erkek olmazlarsa, rıza göstereceğiniz şahitlerden bir erkekle -biri yanılırsa diğerrinin ona hatırlatması için- iki de kadın olsunlar. Çağırdıklarında şahitler gelmezlik etmesinler. Borç küçük olsun büyük olsun vadesini belirterek onu yazmaktan üşenmeyin. Böyle yapmanız Allah katında daha adaletli, şahitlik için daha destekleyici ve şüpheye düşmemeniz için daha uygundur. Borç ilişkisinin, aranızda alıp vererek bitirdiğiniz peşin ticaret olması müstesnadır; onu yazmamanızda sizin için bir sakınca yoktur. Alış veriş yaptığınızda şahit tutun. Kâtip de şahit de zarar görmesin. Eğer bunu yaparsanız şüphesiz bu sizin yoldan çıkmanız demektir. Allah'tan korkun, Allah size öğretiyor, Allah her şeyi hakkıyla bilmektedir.” (el-Bakara 2/ 282)

¹⁹⁹ Kutub, *Kadın*, 385-387.

²⁰⁰ bk. Hatemî, *Kadının Çıkış Yolu*, 57-61.

Bakara Sûresi 282. ayete değil konuyla alakalı tüm ayetlere bakıldığında erkeğin şahitliğinin kadınıkiyle denk olduğu görülür.²⁰¹ İki kadının şahitliğinin bir erkeğe denk olması mevzusunun ve kadınların İslâm'da erkeklerin gerisinde olduğu görüşlerinin gerçekte alakası olmayan görüşler olduğu da dile getirilir.²⁰² Hayrettin Karaman Batı toplumuna kıyasla İslâm'ın kadına hukuki bir şahsiyet kazandırdığını ve kadını erkeklerin boyunduruğundan kurtardığını, kadınların ve erkeklerin hem insanlık, hem kulluk, hem eşitlik açısından aynı olduklarını belirtir.²⁰³

Reşîd Rızâ klasik tefsirlerde geçen kadının akıl noksanlığı ve unutkan olması gibi söylemlerin Kur'ânî olmadığını, kadının ticari hayata vakıf olmadığı için iki şahit istendiğini belirtmiştir. Benzer şekilde erkekler ev işlerine nasıl vakıf değilse kadınların da iştigal etmedikleri bir alanda yanılmaları ve hataya düşmeleri olağan bir durumdur.²⁰⁴

Elmalılı bu konu hakkında erkeklere nazaran kadınların daha çok unutkan olduğunu, fitratları gereği daha duygusal ve olaylar karşısında daha çabuk heyecana kapılan bir yapıya sahip olduğunu, bu nedenden dolayı da hafızasına güvenilemeyeceği fikrini savunur. Ayrıca kadınların harici işlere yatkın olmayışı ve ona bu işler için başvurulması kadın için külfet teşkil eder. Ona göre erkeklerin iştigal ettiği ve anladıkları meselelerde zorunlu olmadıkça kadın şahitlere başvurulmamalıdır.²⁰⁵

Bakara Sûresi 282. ayeti açıklarken bahsi geçen şahitliğin sözleşme şahitliği olduğuna vurgu yapılarak o dönemde erkeklerin çocuk yaşta ticarete atıldığı da dile getirilmiştir. Kadınların ise ticari hayatta yok denecek kadar az olduğu hususuna dikkat çekilerek ayette kadına şahitlik hakkının tanınmasının kadın için o dönemin şartlarında devrim niteliğinde bir açılım olduğu belirtilmiştir. Bu ayetle kadına hukuki bir kişilik ve ehliyet verilmiştir. İkinci kadının şahitliği ise ayet bağlamında ilk kadının yanılmasına bağlanmıştır ki buradan da iki kadının şهادetinin bir erkeğe denk olduğu fikri çıkarılamaz. Hatta bu ayetten kadının fizyolojik durumunun hukuki

²⁰¹ Akdemir, "Tarih Boyunca ve Kur'an-ı Kerim'de Kadın", 264-268.

²⁰² Kırbasoğlu, "Kadın Konusunda Kurana Yöneltilen Başlıca Eleştiriler", 276.

²⁰³ Hayrettin Karaman, "Kadının Şahitliği, Örtünmesi ve Kamu Görevi", *İslâmi Araştırmalar* 5/4 (Ekim 1991) 273.

²⁰⁴ Abduh - Reşîd Rızâ, *Tefsirü'l Menâr*, 3/124-125.

²⁰⁵ Geniş bilgi için bk. Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 2/249-257.

meselelere dâhil olmasına engel olmadığı fikrine ulaşılır. Sâbûnî bu konuyla alakalı kadının zabt yönünden eksikliğin olduğunu belirtmesine karşılık bu eksikliğin dönemsel olduğuna vurgu yapılarak okuma yazmanın yaygınlaşmasının bu eksikliğin giderdiği ifade edilmiştir. Kadının emzirme, doğum gibi görgü şahitliği gerektiren durumlarda tek başına şahitlikleri delil olarak kabul görmüştür. İbnü'l-Kayyım el-Cezviyye'nin (ö. 656/1258) de kadının her meselede şahitlik yapabileceği fikri dile getirilmiştir.²⁰⁶

Ateş, İlhan Arsel ve Fatmagül Berktaş'ın Kur'ân-ı Kerîm'de geçen şahitlikle alakalı olan Bakara Sûresi 282. ayeti delil göstererek Kur'ân'a göre iki kadının bir erkeğe denk görüldüğü fikrini benimseyerek İslâm dinini eleştirdiklerini belirtir. Ateş'e göre tefsir kaynaklarımıza bakıldığında da şahitlik meselesini bu şekilde anlayan İslâm ulemasının mevcut olduğu görülür. İçinde yaşanan kültürün ve erkek egemen toplumun düşüncelerinin sirayet ettiği bir atmosferde her ne kadar bu tür açıklamalar yapılmış olsa da ayette geçen "...biri yanılırsa diğerinin ona hatırlatması için..." lafzının mevcudiyeti bu anlamı değiştirir. O dönemin şartları göz önünde bulundurulduğunda kadın baskı altına alınıp gerçeği yansıtmayan bir şahitliğe zorlanabilir, böyle bir durumda diğer kadından destek görebilir. Kadınların eğitim ve sosyal durumu yeterli ise de tek başına şahitliği kâfidir. Çünkü Kur'ân'da iki erkeğe karşılık dört kadının şahitlik yapması şeklinde bir ifade yer almamaktadır. Yine Nûr Sûresi 6-9. ayetlere²⁰⁷ göre de kadının şahitliği erkeğinkine denktir, aksi takdirde kadından dört değil sekiz defa şahitlikte bulunulması talep edilirdi.²⁰⁸

Cârullah kadının şahitliği mevzusunda kadının hem psikolojik hem de fiziksel açıdan erkekten farklı olduğuna dikkat çekerek bu özelliklerinin farklı oluşunun hukuki açıdan erkekten geride olmasına sebep teşkil edeceği anlamını taşımadığını ifade eder. Kadınlar tabiat olarak her ne kadar zayıf addedilse de çoğu erkeğin tahammül edemeyeceği hususlara katlanabilmektedir. Hamilelik, doğum, bir

²⁰⁶ Ali Bulaç, "Mekasidu's-Şeria Bağlamında Kadının Şahitliği Konusu", *İslâmi Araştırmalar* 5/4 (Ekim 1991), 301-304.

²⁰⁷ "Eşlerine zina suçlamasında bulunup da kendilerinden başka tanıkları olmayanların her birinin tanıklığı, dört kere, doğru söylediğine Allah'ı tanık göstermesi; beşinci olarak da, "eğer yalan söyleyenlerden ise Allah'ın lânetine uğramasını" söylemesidir. İftiraya uğrayan kadının dört kere, kocasının yalan söyleyenlerden olduğuna Allah'ı tanık göstermesi kendisini ceza görmekten kurtarır. Kadının beşinci tanıklık ifadesi, "eğer kocası doğru söyleyenlerden ise kendisinin Allah'ın gazabına uğramayı dilemesi" olacaktır." (en-Nûr 24/6-9)

²⁰⁸ Ateş, *Kadın*, 217-220.

ömür boyu çocuklarıyla ilgilenme, evin işleriyle meşgul olma çoğu erkeğin altından kalkamayacağı ve güç yetiremeyeceği mevzulardır.²⁰⁹

Kadınların duygularının erkeklere oranla daha yoğun olduğunu ve bir olayı aktarırken eğer öfkeliyse bu duygunun tesiriyle olayı kendi evhamlarını da katarak anlatacağını belirten âlimler de vardır. Şahitlik mevzusunda eğer kadınların şahitliği erkeğinkine denk değilse bu durum kadının ilminin veya aklının eksikliğiyle açıklanması mümkün değildir. Eğer böyle bir durum mevzu bahis ise kadınların rivayet ettikleri hadislerin de kabul edilmemesi gerekirdi. Oysa Hz. Aişe'nin rivayetleri birçok erkek ravinin rivayetlerinden daha muteber sayılır. Şahitlikten daha mühim bir mesele olan hadis rivayetlerinin kabul edilip kadınların şahitliklerinin yarım kabul edilmesi birbiriyle çelişen hususlar olarak değerlendirilir. Kadınların şahitlikleri tam olmakla birlikte yargı önüne çıkıp hâkimlerin önünde konuşmak gibi külfet mecburiyetleri yoktur. Yine tartışmalara, düşmanlıklara müsait olan davalarda kadına olan hürmetten dolayı Kur'ân onları bu ortamdan uzak tutmuş olabilir.²¹⁰

Kadının şahitlik meselesinde süt hısımlığı mevzusunda Peygamber Efendimiz tek bir kadının şahitliğine istinaden Ukbe b. el-Haris'i eşinden boşamış, Hz. Ömer ve Hz. Osman da tek bir kadının şahitliğiyle benzer mevzularda hüküm vermiştir.²¹¹ Kadınların bizzat şahit olabileceği durumlarda kadınların tek başına şahitliğinin kabul edilmesine dair aykırı bir görüşe rastlanmamıştır.

Ömer Nasuhi Bilmen çağdaş âlimlerin şahitlik konusundaki genel kanaatlerinin aksine zina haddinde dört erkeğin, sair hadler ve kısasta iki erkeğin şahitlik edebileceğini; bu meselelerde kadınların şahitliğinin geçersiz olduğunu belirtir. İnsanlarla alakalı muamelelerdeki şahitlikte iki erkek veya iki kadın bir erkeğin şهادeti söz konusuysa yalnızca kadınların şahitliği kabul edilmez. Yalnızca erkeklerin bulunmadığı ve bulunamayacağı ortamlarda hadise vuku bulduysa mal ile alakalı hususlarda(diyet gibi) kadının şahitliği geçerlidir.²¹²

²⁰⁹ Carullah, *Hatun*, 128-129.

²¹⁰ Carullah, *Hatun*, 130-132.

²¹¹ Ateş, *Kadın*, 37.

²¹² Ömer Nasuhî Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istılahat-ı Fıkhiyye Kamusu*, İstanbul: 1967, VII, 123. (Akdemir, "Tarih Boyunca ve Kur'ân-ı Kerîm'de Kadın", 142'den naklen.)

Sibâî, İslâm'da bazı meselelerde kadın ve erkeğin eşit olmadığı durumların söz konusu olduğunu ve bu ayrımın zaruret teşkil eden psikolojik, sosyal ve ekonomik sebeplerden kaynaklı olduğunu belirtmiştir. İslâm'da şahitlik için iki erkek veya bir erkek ve iki kadın şahit olmasını benimseyen bu anlayışta kadını erkeğe eşit görmemek değil; adaleti sağlama amacının söz konusu olduğunu savunur.²¹³

Şahitlik mevzusu hakkındaki diğer çağdaş görüşlerden farklı olarak Cârullah, hâkimin huzurundayken diğer kadın şahidin müdahalesi ile ilk kadının kendi görüşünü düzeltmesi telkin olacağından dolayı bu şahitliğin bir değerinin kalmayacağını dile getirir. Dolayısıyla buradaki anlam kadınlardan biri şahitlik için hazır bulunmadığında diğeri şahitlik yapar şeklindedir.²¹⁴

Günümüzde kadının şahitliğiyle alakalı ayette kadının şahitlik için çağrılması ve genelin “unutmak” olarak açıkladığı kavramın çok iştil etmediği alanlarda hata yapabilmesi şeklinde yorumlanır. Kur’ân’da kadınların ticarî mevzularda şahitliğinin talep edilmesi arka planda hakların zayi olmaması gibi bir maslahat içindir. Aslında Allah (cc.) anlaşmazlığın çokça vuku bulduğu ticarî meseleler için kadınların çağrılmasını onlar için külfet olarak görmekte ve bu tür meşakkatli mevzulardan muaf tutulmasını ve saygınlıklarının korunmasını istemektedir.²¹⁵

Klasik dönemde toplumun yapısına uygunluğu ve kültürel etkenlerden dolayı ilgili ayet “iki kadının şahitliğinin bir erkeğe denk oluşu” şeklinde yorumlanmış ve asırlar boyunca bu doğrultuda benimsenip tatbik edilmiş olabilir. Günümüzde çağdaş düşünürler arasında bir kadının şahitliğinin bir erkeğin şahitliğine denk olduğu görüşü daha ağır basmaktadır. Bu görüşü benimseyenlere göre ikinci kadın birincinin şahitlik esnasında unutması ve yanılması halinde müdahalede bulunacaktır. Yani ayette geçen iki kadının şahitliği meselesi kadının dürüstlüğü, aklı ile alakalı değil; onun psikolojik yapısı, dış dünyayla olan bağı ve özel durumlarıyla alakalı görülmüştür. Ayete göre kadının ikinci sınıf olarak görülmesi ve nitelendirilmesi söz konusu olmamakla beraber aksine ayet kadına hukuki bir kimlik kazandırmakla birlikte sosyalleşmesinin de önünü açmaktadır.

²¹³ Sibâî, “Tarih Boyunca Kadın Haklarının Gelişimi Ve Müslüman Kadının Hukuku”, I/29-30.

²¹⁴ Carullah, *Hatun*, 133-134.

²¹⁵ Zeynel Abidin Aydın, “Kadının Şahitliğiyle İlgili Ayetlerin Tefsirlerdeki Yansımalarına Eleştirel Bir Bakış”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 14/ 3 (2014), 118-119.

2.1.5. Tesettür Ahlakı

Örtünme, kadîm olan medeniyetlerde mevcut olmakla birlikte tüm semavi dinlerde de kabul görmüş bir uygulamadır. Fakat tüm toplumlarda ve her asırda toplumların kültür, gelenek ve göreneklerine göre farklılık arz etmiştir. Sadece kadınlara indirgenmiş olan hicap meselesinin erkeği ilgilendiren kısımları da mevcuttur. Örtünmenin hikmetine değinilecek olursa birçok spesifik görüşün yanında genel kanaat; olumsuz durumların ortaya çıkmasını önleme, rahatsızlık verecek olan bakışlardan korunma ve aynı zamanda kadının nesneleştirilmesinin önüne geçmek olup kadını sosyal hayattan soyutlamak gibi bir mana içermemektedir.²¹⁶

Çağdaş dönemde İslâm'ın koyduğu hükümlerden hicap meselesine yüklenen hikmetin yalnızca “fitne korkusu” olması eleştirilmiştir. Yine hem kadının hem de erkeğin hayatları boyunca insanlıklarını cinsiyetlerinin önüne çıkarmaları gerektiği vurgulanarak bu konuya farklı bir bakış açısı getirilmiştir.²¹⁷ M. Said Hatipoğlu, Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminde böyle bir anlayış olmamasına rağmen kadının bir parmağının dahi görülmesini fitne olarak gören bir anlayışın günümüzde ortaya çıktığına değinir. Ona göre kimi zaman bazı toplumlarda kadının yüzü de hicap mahâlî sayılmışsa da İslâm'da hicaptan çoğunlukla kastedilen kadının eli ve yüzü dışında kalan uzuvlarıdır. Bunun yanında yüz örtüsü Arapların âdetinde mevcut olsa da İslâm yüz örtüsünü emretmemekle birlikte bu âdete yasak da getirmemiştir.²¹⁸

Kadına örtünme emri gelmeden önce erkeğe de bu mevzuyla alakalı ilâhi bir emir gelmiştir.²¹⁹ Daha sonra kadınlara belli uzuvlarının örtülmesi emredilmiştir.²²⁰

²¹⁶ Yunus Apaydın, “Tesettür”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011) 40/ 541.

²¹⁷ Carullah, *Hatun*, 13.

²¹⁸ Hatipoğlu, “Sünnetin Aktüel Değeri İçerisinde Kadın”, 175.

²¹⁹ “Mümin erkeklere söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar. Bu onlar için daha arındırıcıdır. Allah onların bütün yaptıklarından haberdardır.” (en-Nûr 24/30)

²²¹ “Mümin kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar. Dışarıda kalanlardan başka ziynetlerini göstermesinler. Başörtülerini yakalarının üzerinden bağlasınlar. Kocaları, babaları, kocalarının babaları, kendi oğulları, kocalarının oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, başka kadınlar, hizmetlerinde bulunan köleleri ve câriyeleri, cinsel arzusu bulunmayan erkek hizmetçiler, kadınların cinselliklerinin farkında olmayan çocuklar dışında kimseye süslerini göstermesinler. Yürürken, gizledikleri süsleri bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar. Ey müminler! Hepiniz Allah’a tövbe edin, umulur ki kurtuluşa erersiniz.” (en-Nûr 24/31)

Hatemi'ye göre eğer erkeğin üryan gezip sadece kadının kapanması söz konusu olsaydı bir eşitsizlikten söz edilebilirdi. Dolayısıyla burada yine kadını koruma hikmeti göze çarpmaktadır. Erkeğin fitratından dolayı daha çabuk tahrik olması söz konusu olduğu için kadının da hukukunu korumak maksadıyla ifrat ve tefrite girmeden örtünmesi istenmiştir. Bu arada da erkeğe uyarı yapılarak gözlerini haram olan şeylerden sakındırmasını emrederek İslâm ahlakıyla ahlaklanmanın gerekliliğine değinilmiştir.²²¹

Mevdûdî örtünme ayetleri ile ilgili hadislerden misaller vererek erkeğe gelmiş olan “bakışlarınızı koruyun” emrinin kadınlara da hitap ettiğini bildirir. Fakat emrin erkekler için daha sert olduğunu belirtir. Bunun yanında Abdullah b. Abbas'ın (r.a.), onu takip edenlerin ve Hanefi fâkihlerinin kadının elini ve yüzünü örtmesine gerek olmadığı fikrine katılmadığını ifade eder. Bu görüşün örtü ayeti geldikten sonra kadınların yüzünü örtmeden dışarı çıkmadığına dair gelen rivayetlere ters düştüğüne dikkat çekerek ihramlı olmak dışında peçenin de takılması gerektiği görüşünü savunur.²²² Elmalılı aynı ayetlerle ilgili Hz. Esmâ (r.a) ile Hz. Peygamber (s.a.v.) arasında geçen diyalogu misal getirerek ayetin kadının eli ve yüzü dışında kalan yerlerinin örtülmesini kastettiğini belirtir.²²³

İffetin ve kadının saygınlığının korunması, hem erkek hem de kadınların ahlaklı olmasıyla mümkün olabilir. Ahlaklı olan bireyler arasında yüzü örtmeye ihtiyaç olmayacağı gibi iffetin değerinin bilinmemesi halinde de yüz örtüsünün hiçbir değeri kalmayacaktır. Cârullah erkeklerin iffete değer vermemesi halinde kadın ve erkeğin aynı ortamlarda bulunmaması gerektiğini belirtmiştir. Erkek ve kadın ihtilatını önlemeyi de hicap olarak nitelendirmiştir. “Kadının örtünmesi erkeğin fitneye ve fesada düşmesine engel olmak içindir.” gibi bir düşüncenin Allah'ın adaletine uygun olmadığını belirtmektedir. Hicap meselesinin Müslümanlarca fitne unsuruna bağlanarak yanlış telakki edilmesinin kadını ilim öğrenme ve buna benzer birçok haktan mahrum bıraktığına değinmiştir. Bu meselede oldukça iddialı bir tarzda eğer fitne varsa bunun erkeklerin gözlerinde, kalplerinde ve dillerinde olduğunu söylemiştir. Yine ille de fitne unsurundan dolayı tedbir almak gerekiyorsa erkeklerin “gözlerine nikap, kalplerine adap ve dillerine ikap gerektiğini”

²²¹ Hatemi, *İlâhî Hikmette Kadın*, 37-41.

²²² Geniş bilgi için bk. Mevdûdî, *Tefhîmû'l-Kur'ân*, 3/518-536.

²²³ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 5/38-43.

belirtmiştir. Hicap meselesinde Cârullah'ın farklı fikirlerinden biri de hicabın kadınların yüzlerine ve vücutlarına ait olmadığı, saygınlıklarına ve hukuklarına dair olduğudur. Kur'ân-ı Kerîm'de emredilen hicabın yalnızca maddi hicaptan ibaret olmadığını belirtmiştir. Tüm semavi dinlerde var olan hicabın sadece fitne korkusuna bağlanmasını da kesinlikle reddetmiştir. Hicabın hür kadınlara bir süs yani ziynet olarak emredildiğini belirtmiştir.²²⁴

Abduh da bu meselede örtünmeyi Müslüman kadının hayatının ayrılmaz bir parçası olarak görür ve İslâm'ın istediği tesettür ile geleneksel olanı birbirinden ayırmak gerektiğini ifade eder. El ve yüzün avret mahalli olmadığına, fitne söylemlerinden dolayı örtünmesinin fakihlerce istendiğine fakat bu meselenin sadece el ve yüzü örtmeyle değil; ahlakla bağlantısı olduğuna değinmiştir. Ona göre erkeğin fitneye düşme endişesinden dolayı kadınlar bu derece sorumlu tutulmamalıdır. Ayrıca İslâm kadına malından tasarruf etme hakkını vermiştir ve kadının bu hakkını kullanmak amacıyla ticaret ile işgal etmesi kadının tanınması bakımından yüzünün açık olmasını gerekli kılar.²²⁵

İslâm toplumu içinde kadının geri kalmasının nedeni İslâm'ın hükümleri olmayıp toplumların adetlerini, örf ve geleneklerini dine dayandırmasıdır. Müslüman kadının geri kalışının bir başka müsebbibi olarak Kâsım Emîn diğer çağdaş düşünürlerden farklı olarak kadının İslâm'ın emrettiği örtünün dışında bu işi daha da ileri seviyeye götürerek peçe ile örtünmesi olarak görür.²²⁶

Seyyid Kutub'un da görüşü şu şekildedir: Örtünmek insanın fitratının gereğidir. Ve ayrıca avret yerlerinin örtülmesi A'râf Sûresi 26. ayette "Ey Ademoğulları! Size mahrem yerlerinizi örtecek giysi, süsleneceğiniz elbise yarattık." şeklinde ifade edildiği üzere insanın süsüdür. Yine selim fitrata sahip insanlar avret yerlerinin açığa çıkmasından utanır. Aynı zamanda çıplaklık hayvani bir duygudur ve çıplaklığı güzellik olarak sunmak doğal zevk duygusunun körelmesi anlamını taşımaktadır. Örtünme, insanda güzelliği temin eder; açıklık ise suça ve çirkinliğe teşvik etme unsurudur. İslâm, insanları açıklığın sebebiyet vereceği felaketlerden

²²⁴ Carullah, *Hatun*, 13.

²²⁵ Zeki İşcan, "Bazı İslâm Modernistlerine Göre Kadın Hakları Konusunda Kısmi Bir Değerlendirme", *EKEV Akademi Dergisi* 3/1 (Bahar 2001), 51.

²²⁶ Kâsım Emîn, *Tahrîrü'l-mer'e*, 97.

korumak, toplumda fitne ortamının oluşmasının önüne geçmek, insanlığın sapıklığa yönelmesini engellemek için tesettürü emreder. Bunun yanında çıplaklığın Cahiliye'den kalma bir adet olduğunu ve bu çirkin âdetin geride bırakılması gerektiğini ifade eder.²²⁷

Gannûşî de kadının kıyafeti ile alakalı olarak İslâm'a göre kadının cinsel açıdan başkalarını tahrik etmeyecek şekilde giyinmesinin ve örtünmesinin uygun olacağını belirtmiştir. Çünkü örtünmek kadının şahsiyetine zarar vermeyecektir fakat bu durumun tezadı kadını farklı ve kötü niyetler için kullanılan bir araç olarak göstereceği için kadının şahsiyetini yok edecektir ve kişiliğine zarar verecektir.²²⁸

Kâsım Emîn örtünme konusunda dinin emrettiği ölçünün korunmasını isteyerek ifrat ve tefrite kaçmadan örtünmenin gerekliliğini belirterek; insanların örf ve geleneklerinden tevarüs eden anlayışı İslâm'ın emriymiş gibi dayatmasına karşı çıkar. Batı kadınıyla kıyaslayarak onlarda örtünmede ölçü olmadığı için, kendi toplumunda ise örtünmede dinin emrettiği ölçülerin de ilerisine gidildiği için toplumsal hayat içinde kadının zorlandığını dile getirir.²²⁹

İslâm, temiz bir toplum oluşturmak adına iki cins arasındaki fitri arzuyu ortadan kaldırmayı değil; bunu doğal seyrinde bırakmayı, bu arzuyu suni şeylerle kışkırtmanın önüne geçmek için onu düzene koymayı hedefler. Örtünme de bunu sağlayan bir unsurdur. Örtünmemek kadının kapitalist düzenin bir metâsı haline gelmesine yol açarken tesettür ise kadının aklı ile şahsiyeti ile ön plana çıkmasının önünü açar. Örtünme konusunda Müslümanlarda inancın gerektirdiği bir bilinç geliştirilmelidir. Geleneksel bir şekilde annesi ve diğer büyüklerinden gördüğü için veya bulunulan bölgede adet olduğu için ailelerin dayatmasıyla örtünen bir kadın örtüyü mukaddes bir değer olarak görmez. Aksine örtünmeyen ve kendini modern olarak nitelendiren kadınlarla kendisini kıyaslayarak kendi kararlarını kendi veremediği için aşağılık kompleksine girer. Tesettür kadınlara dayatılmamalı, kadına itikâdi açıdan bilinç oluşturularak kendi kararını kendisi verebilecek özgürlük

²²⁷ Kutub, *Kadın*, 61-85.

²²⁸ Gannûşî, *Kadın*, 117-118.

²²⁹ Kâsım Emîn, *Tahrîrû'l-mer'e*, 37.

tanınmalıdır ki Müslüman kadın bu şekilde örtünmeyi kendi ideolojisi olarak görsün ve kendi seçimine, kendi değerlerine sahip çıksın.²³⁰

Ali Şeriatî farklı bir perspektiften bakmıştır ve ona göre örtünme emrini Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bildirirken kadınlara kendilerini mahrem olmayanlardan korusun diye emretmemiştir. Bu emirle ona göre kadınlar kendisini başkasının baskılarından, şekil vermesinden kurtarıp kendi benliğini ortaya koymuştur.²³¹

İslâm'ın toplum içerisinde kadının güzel görünmesine, güzel olmasına karşı olmadığı söylenebilir. Tesettürle ilgili hükümler ile de kadının cinsel bir obje olarak sunulmasının önüne geçtiği kaydedilebilir. İslâm, güzelliğin çıplaklıkla sağlanmasının önüne geçerek güzellik mefhumunun yönünü insanlık yönü olarak değiştirmiştir.²³²

Kâsım Emîn'e göre örtünme ile birlikte kadının toplumun dışında tutulup evinde olması gerekiyormuş fikri, kadının evinde eğitim için çabalasa dahi gayreti sadece teoride kalacağı için gelişimi, meseleleri anlama ve toplumsal hayata uyum noktasında arzu edinilen seviyeye ulaşması mümkün görünmemektedir.²³³

Günümüzde kadının özgürleştirilmesine dair birçok çalışma yapılmaktadır. Fakat bu özgürlük ilim, kültür ve ileri bir perspektif sunarak değil kadının kıyafetine müdahale ile sağlanmaya çalışılmaktadır. Örtünmeyen kadın bir anda medeni ve modern olurken örtülü olan kadın bilgisiz, kendi kararları ve fikri olmayan, dayatmalara mahkûm bir birey olarak algılanmaktadır.²³⁴

Ferîd Vecdî tesettür meselesinde öncelikle bu uygulamanın kadının geleceğinin teminatı olduğunu ve erkeklerin hâkimiyetinden korunmalarını sağladığını belirtir. Batı'yı eleştirerek Batı'nın kadınları tabiri caizse oyuncak gibi kullandıklarını, ahlaklarını bozduklarını iddia eder. Roma örneğini vererek kadınların örtüye riayet ettiği dönemlerde erkeklerin birçok alanda başarıya ulaştığını; ne zamanki refaha erip kadınları eğlence aracı olarak görüp meclislere sokmalarıyla da

²³⁰ Şeriatî, *Kadın*, 278.

²³¹ Şeriatî, *Kadın*, 283.

²³² Kutub, *Kadın*, 112-119.

²³³ Kâsım Emîn, *Tahrîrü'l-mer'e*, 43-47.

²³⁴ Şeriatî, *Kadın*, 110.

ilerlemelerinin nihayete erdiğini ifade eder. Müslüman kadının örtünmesi kadını çirkin heveslere alet etmekten kurtarma hikmetini barındırmaktadır. Örtünmeyi kötü niyetli erkeklerin şerrinden korumak için yapılmış bir kaleye benzetir. Örtünmenin kadının vakar ve iffetine işaret ettiğini, kadının da istikbalinin teminatı olduğunu dile getirir. Tesettürün kadının ilerlemesine engel olmadığına dair açıklamalarda bulunur.²³⁵

Topaloğlu'nun da konuyla ilgili görüşü şu şekildedir: İslâm diğer inanışların aksine kadını şeytani bir varlık olarak nitelendirmez. Çünkü bu dine ilk inanan ve ilk şehit olan bir kadındır. Fakat kadın narinliği, cazibe ve safiyetinden dolayı istismar edilmeye müsait değerli bir varlıktır. Örtünmeyle ilgili ayetlerde kalbinde hastalık olan kişilerin kötülüklerini engelleme prensibi uygulanmıştır. Örtünmenin hikmeti kadını korumak, saygıya layık bir varlık olduğunu ortaya koymak ve onu korumaktır. Örtünmenin şehvet fikrini uyandırdığı fikrine karşılık bunun aksine merak uyandırdığı ve bunun da insanları evliliğe götürdüğü söylenebilir. Örtünmemek ise fuhşiyata kapı aralar.²³⁶

Ali Şerîatî örtünme meselesinde çarşaf ve hicap meselesini şu şekilde açıklığa kavuşturmuştur. Çarşafın toplumların gelenek ve göreneklerinde yer alan bir giyim şekli, hicabın ise İslâm'ın ilkesi olduğunu belirtmiştir. Bu iki kavram birbiri yerine kullanılmaya başlayınca çarşafa itiraz edenler örtünmeye itiraz etmekte, örtünmeyi savunanlar ise yalnızca çarşafa örtünmenin doğru olduğu kanaatini savunmaktadır.²³⁷

Örtünme sağlıklı bir toplum yapısı için yalnız kadına değil erkeğe de farzdır. Örtünme iffet alameti ve aynı zamanda iffetin koruyucusudur. Kadın vücudunun erkeğin dikkatini celp edecek şekilde yaratılmış olması hasebiyle kadının erkeğe oranla daha çok örtünmesini gerekli kılmıştır. Tahrik etmemek için alınmış bir önlem olarak da bu konuya bakılabilir.²³⁸

²³⁵ Geniş bilgi için bk. Muhammed Ferid Vecdi, *Müslüman Kadını*, çev. Mehmed Akif Ersoy (İstanbul: Erkam Yayınları, 2013), 117-151.

²³⁶ Topaloğlu, *İslâm'da Kadın*, 236-239.

²³⁷ Şerîatî, *Kadın*, 244.

²³⁸ Hatemi, *İlâhi Hikmette Kadın*, 131-134.

Örtünme konusunda teşbih yoluyla kâinata saygıya layık ve güzel olan şeylerin örtülü olduğuna değinilmiştir. İncinin, altının, gümüşün; vücutta beyin ve kalp gibi önemli organların hepsinin örtülü olduğunu belirtilir. Burdan da kadının saygınlığından ve değerinden dolayı örtünmesi gerektiği, Kur’ân-ı Kerîm’in de kadının bu durumunu çeşitli ayetlerde övdüğü belirtilir.²³⁹

Çağdaş âlimler kadının örtünmesi noktasında bunun gerekliliği ve kadının bedeniyle değil de insani yönüyle saygıya layık olduğu fikrini benimsemişlerdir. İslâm kadını hürmete layık bir varlık, ailenin ve toplumun temel taşı olarak gördüğü için dışarının art niyetli bakışlarından korumak istemektedir. Örtünme yalnızca İslâmiyet’te değil bazı toplumlar ve diğer semavi dinlerde de mevcut bir uygulamadır. Fakat diğer inanışların uygulamalarına değil de yalnızca İslâm’ın kadından istediği bu hususa eleştirel ve önyargıyla bakmak art niyetli bir yaklaşımdır. Ayrıca örtülmesi gereken yerler farklı olmakla birlikte İslâm’da maddi anlamda örtünme hem kadın hem de erkek için vardır. İslâm’da aile hayatında da kadın en önemli konumdadır ve İslâm kadının yaşam standartlarını yükseltecek inkılâpları birer birer uygulamaya koymuştur.

2.1.6. Erkeklerin Kadınlar Üzerinde Hâkimiyeti Meselesi

Erkeklerin kadınlar üzerinde hâkimiyeti meselesi konuyla ilgili gelen ayetlerden dolayı çokça tenkit edilip kasıtlı bir şekilde İslâm’da kadını erkeğin boyunduruğunda olan bir varlık olarak lanse etme amacı taşımaktadır. Nisâ Sûresi’nin 34. ayetinin başında yer alan²⁴⁰ ifade, Bakara Sûresi 228. ayet²⁴¹ hem İslâm karşıtlarınca hem klasik dönem İslâm âlimlerince hem de çağdaş dönem bilginlerince farklı bakış açılarıyla yorumlanmıştır. İslâm karşıtları bu ayeti baz alarak İslâm’da kadının ikinci sınıf ve erkeğe itaat etmek zorunda bırakılan bir varlık, erkeğin hizmetçisi olarak algılarken klasik kaynaklarımızda da bu ayet-i kerîme geleneksel bir perspektif ile yorumlanmıştır.

²³⁹ Cârullah, *Hatun*, 61-68.

²⁴⁰ “Allah’ın, (iki cinse) birbirinden farklı özellik ve lütuflar bahşetmesi ve mallarından harcama yapmaları sebebiyle erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudurlar.” (en-Nisâ 4/ 34)

²⁴¹ “...Kadınların, mâkul ve meşrû ölçülerde ödevlerine denk hakları vardır; erkeklerin ise onların üzerinde bir dereceleri mevcuttur...” (el-Bakara 2/228)

Elmalılı “kavvam” kavramını açıklarken bunun hizmetçi olmakla alakalı bir hâkimiyet olduğundan; bu kavramın erkeğin statüsüne vurgu yapıp üstünlüğünü anlatırken aynı zamanda kadının da üstünlüğünü ve değerini ifade ettiğini veciz söylemlerle ifade eder. Buradaki ilişkinin Eş‘arî kelâmcısı Kadı Beyzâvî’nin (ö. 685/1286) de naklettiği gibi “valilerin halkı yönetmesi gibi onlar da karılarını öyle yönetirler.” beyanında olduğu gibi hizmet etme anlamında bir üstünlük ifade edilmiştir. Erkekte hem yaratılıştan hem de mal kazanma ve ailesi için harcama bakımından üstünlük varken kadının itaat duygusu, ince ruhlu bir yaratılışa sahip olması gibi hasletlerinden ötürü erkekler tarafından muhafaza edilmeye muhtaçtır. Bundan dolayıdır ki genel anlamda erkek üstünlük vasfına sahipken kadınların onlara itaat etmesi kadınların menfaatinin gereğidir.²⁴²

Mevdûdî de Nisâ Sûresi’nin ilgili ayetini tefsir ederken kadının yaratılışından gelen bazı eksikliklerden dolayı erkeğin ise yapısı gereği bazı üstünlüklerinden dolayı kadın kendi güvenliği için erkeğe tabi olmalıdır. Buradaki üstünlük fazilet ve şeref anlamında değil evin reisliği anlamındadır. Allah’ın emrine muhalif olan hususlar dışında kadın kocasına itaat etmelidir.²⁴³

Abduh konuyla ilgili evin reisliğinin sosyal hayatta daha fazla imkân ve fırsata sahip olması hasebiyle erkeğe verildiğini beyan ederek bu bakımdan erkeğin bir derece üstün olduğunu izah etmiştir. Fakat erkeğe verilmiş olan bu üstünlüğün fitri veya kesbi olma konusunu sorgular. Kadın sosyal, ekonomik, eğitim vb. konularda gelişim gösterir, ailenin geçimini sağlayacak ve diğer sorumlulukları da yerine getirecek şekilde erkeğe eşit bir hale gelirse bu durumda erkeğin üstünlüğü devam eder mi, yoksa son mu bulur?²⁴⁴

Reşîd Rızâ bu ayetlerin kadına baskı ve şiddet uygulayıp kendini üstün addeden erkeklerin görüşlerini yıktığını belirterek ayetlerdeki üstünlüğün erkeğin sorumluluklarının kadına karşı fazla olması olarak yorumlamıştır. Bu ayeti kadının statüsünün düşüklüğü olarak yorumlamak doğru bir çıkarım değildir.²⁴⁵ Hatemi de

²⁴² Elmalılı, *Hak Dini Kur’ân Dili*, 3/ 4-8.

²⁴³ Mevdûdî, *Tefhîmü’l-Kur’ân*, 1/357-358.

²⁴⁴ Abduh - Reşîd Rızâ, *Tefsîrü’l-Menâr*, 5/67.

²⁴⁵ Külünkoğlu, “Modern Dönemde Kur’an’ın Temel Konularından Biri Olarak Kadın Hakları: Mısır ve Reşîd Rızâ Üzerinden Bir Değerlendirme”, 62.

“Erkeklere ev ile ilgili ödevler yüklendiği için evin reisliği erkeğe verilmiştir.” görüşünü benimser.²⁴⁶

İslâm’a göre aslında erkeğin kadına karşı sorumlulukları kadınıninkine nazaran daha fazla olduğu söylenebilir. Erkeğin evin geçimini sağlaması, eşine hürmet göstermesi, eşi için kendi bakımına özen göstermesi, ibadetlerini eşini ihmal etmeyecek ölçüde yapması, eşini aile yakınlarını ziyaretinde özgür bırakması, kadının özel mülkiyetine müdahale etmemesi Müslüman bir erkeğin eşine karşı sorumluluklarıdır. Bu ilkeler İslâm’ın kadına verdiği ayrıcalıkları ortaya koymaktadır.²⁴⁷

Peygamberimize(s.a.v.) isnad edilen bir rivayette de kadının kocasının izni olmadan babasının cenazesi dâhil olmak üzere bir yere gidemeyeceği eğer eşinin rızası olmadan evden çıkarsa her şeyin ona lanet edeceğine dair ifadeler yer almaktadır. Bu rivayetler incelendiğinde ravilerinin zayıf olduğu sonucuna varılmıştır. Akraba ile bağların kuvvetli olmasını önemseyen dinimizde eşin kadına babasını dahi ziyaretini yasaklaması demek, eşin Allah’ın emrine aykırı davranması demektedir. Orta Çağ Avrupa’sında hâkim olan kadının evden yalnızca vaftiz edilirken, evlenince ve öldüğünde çıkması gerektiğini savunan zihniyet İslâm toplumuna da benimsetilmek istenmiştir. Peygamberimiz bütün canlıların haklarına vurgu yaparken, köleliği ortadan kaldırmaya çalışırken, bakımından mesul olunan kişilere karşı sorumlulukların yerine getirilmesi gerektiğini Kur’ân-ı Kerîm bizzat tavsiye ederken²⁴⁸ Peygamberimize (s.a.v.) kadınların evde oturmaya mecbur bırakılması için iyi giydirilmemesi, yeterince yemek verilmemesi şeklinde Kur’ân ve sünnet ile bütününü çeliştirdiğini düşündüğümüz rivayetler nispet edilmiştir.²⁴⁹

Hayri Kırbaçoğlu’na göre dayanıklı, güçlü olması ve bununla birlikte mali yükümlülüklerinden dolayı erkek aile revidir. Şartlar ortadan kalktığında hüküm de sona erer. Kur’ân-ı Kerîm’e göre erkeğin kadın üzerinde hâkimiyeti söz konusu olmayıp ilgili ayet aile reisliğiyle alakalıdır. Dolayısıyla Kur’ân kadını erkekten daha aşağı görmez. Kur’ân Mücâdele Sûresi’nde anlatılan olayda da kadının kişiliklerini

²⁴⁶ Hatemi, *İlâhi Hikmette Kadın*, 52.

²⁴⁷ Şeriatî, *Kadın*, 256.

²⁴⁸ Bk. el-Bakara 2/233; en-Nisâ 4/5.

²⁴⁹ Geniş bilgi için bk. Ateş, *Kadın*, 101-103.

geliştirip haklı olduğu durumlarda mücadele etmekten kaçınmaması gerektiğinin ve haksızlığa boyun eğmemesinin mesajlarını verirken Kur'an'ın kadını erkeğin hâkimiyetinde olan bir varlık olarak görmesi söz konusu değildir. Mücadele Sûresi'nde bir kadının nazil olmasına sebebiyet verdiği ayetler kadının İslâm'ın ilk dönemlerinde değerli olduğunu, erkeklerin aşağısında görülmediğini ve kadınların kendilerini savunabildiklerini ortaya koymaktadır. Kadınlar konusunda sonradan İslâm dünyasına giren ve Müslümanların benimsedikleri yanlış tutumlar İslâm ile bağdaşmamaktadır.²⁵⁰

Seyyid Kutup ilgili ayeti şu şekilde yorumlamıştır: Allah insanları dişi ve erkek olarak var etmiş ve farklı özelliklerle donatmıştır. Kadına gebe kalmak, doğum yapmak, bebeğini emzirmek gibi vazifeler yüklerken erkeğe de kadını ve ailesini korumak, ailenin zorunlu ihtiyaçlarını gidermek gibi görevler vermiştir. Kutub, kadının bahsi geçen sorumluluklarına karşın erkeğe bu vazifelerin verilmesini adaletin ta kendisi olarak görür. Çünkü kadın çocuğuyla ve eviyle ilgilendiği için yorulur, geceleri uykusuz kalabilir. Evi geçindirmek görevi erkeğe verildiğinden kadın, bu görevlerden muaf tutulur. Kadın incelik, merhamet ve şefkatle donatılmışken erkek sertlik, sağlamlık, dayanıklılık, yönetme ve koruma gibi özelliklerle donatılmıştır. Erkek, ailenin sorumluluklarına tahammül kabiliyetine sahiptir ve bu özelliği erkeğin annelik görevine atılmasına engeldir.²⁵¹ İslâm ailedeki çocukların en iyi şekilde yetişebilmesi için ailenin geçimini erkeğin omzuna yüklemiştir. Erkeğin yaratılış bakımından daha güçlü oluşu, gerek nikâh için mehir vermesi, gerek evin geçimini sağlaması, mesken temin etmesi ve ailesini koruması bakımından erkeğin hâkim olarak nitelendirilmesi söz konusudur.²⁵²

Salih Akdemir'e göre de Kur'an'da erkeklerin kadınlara göre üstünlüğünü ifade eden ayet olarak ele alınan Nisâ Sûresi 34. ayet erkeklerin fiziki anlamda daha kuvvetli olmaları ve mallarını harcamalarından ötürü karı koca ilişkilerinde erkeğin bir üstünlüğü söz konusudur. Fakat şarta bağlanan bu üstünlük hüküm illete bağlı

²⁵⁰ Kırbaçoğlu, "Kadın Konusunda Kur'an'a Yöneltilen Başlıca Eleştiriler", 272-276.

²⁵¹ Kutub, *Kadın*, 36-39.

²⁵² Topaloğlu, *İslâm'da Kadın*, 114-115.

olduğundan şartlar ortadan kalkınca ortadan kalkar.²⁵³ Yani eğer erkeğin mallarından harcama kısmı değişirse o zaman erkeğin evin reisliği rolü de değişebilir.

İslâm'ın geldiği dönemin tarihsel koşulları kadının bulunduğu toplumdaki statüsünün bir nevi portresini çizmektedir. Hem çocuklarının hem de kendisinin geçimini sağlayacak bir imkânı olmayan kadın ekonomik güce sahip bir erkeğin koruması altında olmalıdır. Hiçbir güvencesi olmayan kadına karşı erkeğin toplum içindeki avantajları onun “kavvamlık” konumuna yerleştirmiştir.²⁵⁴

Ayette geçen erkeklerin kadınlar üzerinde yönetici ve koruyucu olma vasfı ilk dönemlerde toplumun örf ve adetlerine, geleneklerine uygun bir uygulama olduğu için tenkide maruz kalmamış fakat çağımızda toplumsal rollerin farklılaşmasıyla birlikte bu mesele tepki toplamaya başlamıştır. Bu durum her ne kadar eleştirilse de burada erkeğin mutlak otorite olmasından ziyade yine kadının ve ailenin korunması amacı ön plana çıkmaktadır. Erkeğin kadını koruyup kollaması, onun mali ihtiyaçlarını gidermesi kadının aleyhine olan bir durum olmasının aksine kadını maddi ve manevi anlamda rahatlatan bir uygulama olarak görünmektedir. Yine burada da Müslümanların Allah'ın vahyini iyi idrak edip kadınlara buna göre davranması icap etmektedir. İlk anlamıyla alınıp yöneticilik vasfıyla kadına zulüm edilmesi İslâm ile bağdaşan bir uygulama değildir.

2.2. Kadının Hakları Ve Statüsü Meselesinde Yeni Tartışma Konuları

2.2.1. Kadının Toplumsal Değeri

Batı'nın öngördüğü modernizm akımına karşı Müslümanlar geleneksel düşünce yapısıyla durmaya çalışmış fakat bu akımın Müslüman toplumlarda oluşturduğu dezenformasyonun önüne geçememişlerdir. Batı'nın dayatmalarına karşı İslâm toplumu her ne kadar beklenen başarıyı gösterememişse de Müslümanların tarihinin, kültürlerinin ve tarih içinde neşet eden güçlü Müslüman şahsiyetlerin varlığı Batı karşısında dik durmalarını sağlayacak olan dayanaklardır. Bu birikimden

²⁵³ Akdemir, “Tarih Boyunca ve Kur'an-ı Kerim'de Kadın”, 268.

²⁵⁴ Tuksal, *Kadın Karşısı Söylemin İslâm Geleneğindeki İzdeşimleri*, 46-47.

yararlanıp bunları gün yüzüne çıkarmak Batı'nın dayattığı modernizme ihtiyacın olmadığını Müslümanlara idrak ettirecek ve bu yozlaşmanın önüne geçecektir.²⁵⁵

Batıdaki akımlara karşı ki, Freudizm bunlardan biridir, kadını koruyabilmek adına kadının İslâm'da var olan insanî haklarını vermek gerekmektedir. Aksi takdirde, yani eski geleneklerin perspektifiyle kadına muamele edilmesi halinde, kadınların haklarından mahrum bırakılması neticesinde Müslüman kadın modernizmin ve buna benzer ideolojik akımların kucağına itilmiş olacaktır. İslâm'ın verdiği statüde tutulan kadının ise kendisini hiçbir şeye ihtiyaç duymadan koruyacağı âşikârdır.

Müslüman toplumlar, Kur'ân-ı Kerîm'in kadın hususundaki yaklaşımını tam anlamıyla hayata geçirememiştir. Eski kültür ve dinlerin etkisini bunun bir sebebi olarak ileri sürebiliriz. Bunun yanında Müslümanlar arasında yaygınlaşan ahlaki zaaflar, kendi gelenek ve göreneklerinin dine göre daha baskın olması ve İslâm'ın koyduğu hükümlere farklı hikmetler yüklenmesi yanlış düşüncelerin ortaya çıkmasına ve yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştır. Tüm bunların yanında kadına verilen toplumsal değer mevzusuna gelince Batı toplumlarında kadına bakış pragmatist iken Doğu toplumlarında kadına bakış daha çok saygı esasına dayalıdır.²⁵⁶

Kadınların toplumda aktif olmalarının çalışkan, işleyen, mekanik bir toplum özlemine son vereceğinden dolayı gerekli olduğu düşünülmektedir. İslâm modernistleri neredeyse tüm fikirlerinde böyle bir toplum tahayyülünün etkisinde kalmışlardır. Kasım Emin kadının toplum içinde bulunmasını İslâm'ın düsturu olarak nitelendirir. İslâm'ın geldiği dönemde kadınların üstlendiği roller de onların İslâm tarafından toplum insanı olarak görüldüğü fikrini destekler.²⁵⁷ Reşîd Rızâ da Kur'ân'ın kadınları sosyal bir varlık olarak gördüğünü ve onun içtimai meselelerle iştigal edebileceğini ifade eder. Buna delil olarak da Tevbe Sûresi'nin 71. ayetini²⁵⁸

²⁵⁵ Şeriatî, *Kadın*, 219-220.

²⁵⁶ Carullah, *Hatun*, 12, 35.

²⁵⁷ Kâsım Emîn, *Tahrîrû'l-mer'e*, 71.

²⁵⁸ "Müminlerin erkekleri de kadınları da birbirlerinin velileridir; iyiliği teşvik eder, kötülükten alıkoyarlar, namazı kılarlar, zekâtı verirler, Allah ve resulüne itaat ederler..." (et-Tevbe 9/71)

delil olarak gösterir.²⁵⁹ Hz. Peygamber (s.a.v.) kadına ve erkeğe dengeli bir tarzda çeşitli roller yükleyerek kalkınmış bir toplum inşa etmeye gayret etmiştir.²⁶⁰

Toplum içinde kadının sosyal ve ekonomik hayatın içinde olmasıyla alakalı olarak kadını fitratı gereği bu arenaya sokmaya gerek olmadığını; aksi takdirde kadının hem psikolojik hem de fizyolojik açıdan zarar göreceğini düşünenler vardır. Bu fikirde olanlar kadının dışarıda çalışmasını Müslüman toplum için uygun görmemektedir. Çünkü İslâm'da kadının eşi vefat etse ve maddi ihtiyaçlarını karşılayacak kimse bulunmasa bile devletin kadının ihtiyaçlarını gidermesi gerekir. Hiçbir şekilde kadın mağdur edilmemeye çalışılır.²⁶¹

Kadınların toplumsal değeri, devlet tarafından konulan kanunlarla ve genel ahlak kurallarıyla teminat altına alınmalıdır. Bu teminatın sağlanması halinde kadınların yüzünün örtülmesine de gerek kalmayacak ve yüzlerini açması da fitne sayılmayacaktır. Kadınların saygınlıklarının korunmadığı bir toplumda hayatın olması gereken şekilde idamesi mümkün görünmemektedir. Cârullah'a ait olan bu görüş son derece önemli ve haklı bir açıklamadır. Bu konu bağlamında Kuran-ı Kerîm'de kadına verilen ehemmiyeti ve kadının saygınlığını ifade eden örneklerle de yer verilmiştir. Kadınların çocuklarını terbiye etmesine Âl-i İmrân Sûresi'nde geçen Hz. Meryem'in yetiştirilmesi ve terbiye edilmesini, kadınların en zor ve saygıya en çok layık hallerinden biri olan hamileliğe Hz. Meryem'in Hz. İsa'ya gebe kalmasını, ve yine saygıya layık başka bir sorumluluk olan çocuğuna süt verme işine Hz. Mûsâ'ya süt veren Hz. Asiye örneğini vermesi Kur'an'ın kadınlara verdiği önemi ve değeri gösterir.²⁶²

Gannûşî'ye göre kadın ve erkeğin İslâmi değerleri göz önünde bulundurarak eğitim alanında, iş alanında, sivil toplum kuruluşlarında, mescitlerde bir araya gelmesini haram saymak doğru değildir.²⁶³ Hz. Peygamber'in eşleriyle ilgili gelen ve örtünmeyi emreden Ahzab Sûresi 32. ve 33. ayet²⁶⁴ baz alınarak İslâm dünyasında

²⁵⁹ İşcan, "Bazı İslâm Modernistlerine Göre Kadın Hakları Konusunda Kısmi Bir Değerlendirme", 46.

²⁶⁰ Abduh – Reşid Rıza, *Tefsîrü'l-Menâr*, 5/58.

²⁶¹ Vecdî, *Müslüman Kadını*, 76-92.

²⁶² Cârullah, *Hatun*, 26-27, 48-49.

²⁶³ Gannûşî, *Kadın*, 100.

²⁶⁴ "Ey peygamber hanımları! Siz herhangi bir kadın gibi değilsiniz. Eğer günahattan sakınmak istiyorsanız sözü edalı bir tavırla söylemeyin ki, kalbinde çürüklük olan kimse ümide kapılmasın.

haremlik selamlık müessesesi hayata geçirilmiştir. Kadının fitne unsuru olduğu düşüncesinden ve sosyolojik bazı sebeplerden hareketle kadını evlerine mahkûm edip perde arkasından konuşması gerektiğine hükmedilmiştir. Tarihin ilk dönemlerinden itibaren toplumlarda iffetli olmak sadece kadından beklenen bir davranış olagelmıştır. İffetli olmak adına kadın toplumun dışına itilince de toplumsal açıdan kadın erkek dayanışması ile üstesinden gelinecek durumlar çözüme kavuşmamış ve Müslüman kadın çağın gerisinde kalmıştır.

Kadını inciten tarzda gelen rivayetlerin Kur'ân'a ve Hz. Peygamber'in yaşantısına ters düştüğünü ve yine Hz. Peygamber'in bunları söylemesinin mümkün görünmediğini belirtmek gerekmektedir. Kadını toplumun dışına iten bu anlayışın teşekkül etmesinin sebeplerinden biri de yalnızca Hz. Peygamber'in hanımları ile alakalı ayetlerin bütün kadınlara uygulanmasıdır. Bazı uygulamaların Hz. Peygamber'in hanımlarına has olmasının nedeni ise "ifk" hadisesinde olduğu gibi onların davranışlarının toplum nezdinde büyük fitnelere, anlaşmazlıklara sebebiyet vermesinden ötürüdür. Sonuç olarak toplum içinde ihmale maruz kalan kadınlar eğitim ile tekrar topluma kazandırılmalıdır.²⁶⁵

Kadın İslâm'a göre toplumun temel taşıdır. Nesiller ve dolayısıyla da toplum kadının elinde şekillenir. Toplumun ahlaki yapısı, değerlerine ve inançlarına bağlılığı hepsi dolaylı veya dolaysız bir şekilde kadın ile bağlantılıdır. İnsani değerleri önemseyen İslâm dini de kadının bu konumundan dolayı ona gereken değeri vermiş ve toplum içinde ona birçok yönden haklar sunmuştur. Her ne kadar İslâm'ın kadına layık gördüğü yüksek statü zamanla bazı yanlış uygulamalarla bazen Müslümanlarca veya farklı amaçlara hizmet eden ideolojilerce aşağıya çekilmiş olsa da İslâm kadını değere ve hürmete fazlasıyla layık bir varlık olarak görmüştür.

2.2.2. Kadının Eğitimi

Bir milletin eğitim seviyesi toplum içinde kadının da statüsünü etkileyen bir durumdur. Öyle ki toplum bilinçli ve eğitilmiş ise kadını da ileri seviyeye taşımakta

Ayrıca düzgün söz söyleyin. Evlerinizde oturun ve daha önce Câhiliye döneminde olduğu gibi açılıp saçılmayın, namazı güzelce kılın, zekâtı verin, Allah'a ve resulüne itaat edin. Ey peygamber ailesi! Allah sizi sadece günah kirlerinden arındırmak ve sizi tertemiz yapmak istiyor." (el-Ahzâb 33/32-33)

²⁶⁵ Akdemir, "Tarih Boyunca ve Kur'an-ı Kerim'de Kadın", 269-270.

geride ise kadında toplum içinde geri planda tutulmaktadır.²⁶⁶ Ali Şerîatî'ye göre kadını toplumdan soyutlayan anlayış meclislerde ilimden, ırfandan, bilimden söz ederken ilmin kadına ve erkeğe farz olduğu ile ilgili rivayet edilen hadisi kullanmış fakat gerçek hayatta kadını eğitimden ve diğer haklarından mahrum bırakmıştır. Müslüman kadını eğitimden mahrum bıraktıkları için kadının düşünce yapısı, dünyaya bakışı değişmekle birlikte dilediği her ortama girip kendini geliştirme imkânına sahip olan erkekler ile aynı seviyeyi yakalayamamıştır. Geçmiş toplumların gelenekleri, kültürleri ve Cahiliye'den kalma düşünce yapısıyla Müslüman kadın gitgide çıkmazın içine sürüklenmiştir. Bu yapılanların da din ve iffet adına yapıldığı savunulduğu gibi kültürsüz, bilgisiz ve itaatkâr bir kadının çocuğunu eğitmesi kadından beklenmiştir. Kadının eğitimsiz bırakılması sadece kadına değil sonraki nesillere de yapılmış bir haksızlıktır. Sonradan neşet eden, din adına kadını bilimden uzaklaştıran zihniyet, kadını yemek ve temizlik yapan ücretsiz bir işçi statüsüne indirgemıştır.²⁶⁷

Muhammed Abduh kadının hem sosyal açıdan hem de manevi açıdan geri kalmasını İslâmi hükümlerin maksadının tam anlaşılabilmesi ve eğitimlerinin ihmal edilmesine bağlar. Çünkü eğitilmiş olmayan kadın ne iyi bir anne olabilir ne de toplum için iyi bir birey olabilir. İslâm her iki cinse de sorumluluk yüklemiştir ve mesuliyetleri aynı olanların aynı eğitimi alması gerektiğine değinir.²⁶⁸

Reşîd Rızâ kadının fıtratına uygun bir eğitim alması gerektiği fikrini benimser. Batının eğitim tarzının birebir alınmasına karşı çıkar. Batı tarzındaki bir eğitimin de İslâm ile bağdaşmayacağını düşünür. Kadınların sağlık, tarih, ev ekonomisi ve dil gibi eğitimleri almasını tavsiye eder.²⁶⁹ Muhammed İkbal de (1877-1938) kadının toplumsal hayata katılımından önce eğitilmesi gerektiğini belirtir. Hatta ona göre kadının eğitimi erkeğe oranla daha mühimdir. Çünkü erkeğin eğitimi

²⁶⁶ Kâsım Emîn, *Tahrîrû'l-mer'e*, 11.

²⁶⁷ Şerîatî, *Kadın*, 106- 109.

²⁶⁸ Süleyman Mollaibrahimoğlu - İmran Çelik, "Abduh - Reşîd Rızâ ve Tabâtabâî'nin Tefsirlerinde Kadın Konusuna Yaklaşımları", *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16 (2019), 350-351.

²⁶⁹ Külünkoğlu, "Modern Dönemde Kur'an'ın Temel Konularından Biri Olarak Kadın Hakları: Mısır ve Reşîd Rızâ Üzerinden Bir Değerlendirme", 55-56.

bir bireyin eğitilmesi anlamını taşıırken bir kadının eğitilmesi toplumun en önemli yapısı olan ailenin eğitilmesi anlamını ihtiva etmektedir.²⁷⁰

Ferîd Vecdî eğitimin önemine delalet eden hadislerle değinerek hangi toplumda olursa olsun hikmeti yani bilgiyi akıl süzgecinden geçirerek almamız gerektiğine değinir. Fransızlar, İngilizler ve Amerikalıların eğitim şekillerine değinerek genel anlamda bunların kadını erkekleştiren tarzlar olduğunu ve zararlı olduğuna dolaylı yoldan yer verir.²⁷¹

Kâsım Emîn eğitim yönünden o dönemin şartlarında kadın ve erkeğin eğitimi için tam anlamda bir eşitliğin peşinde olmadığını fakat en azından temel eğitimde kızların da dikkate alınıp onlara haklar sunulmasına vurgu yapmaktadır. Yalnızca tek düze bir eğitime de karşı olup kadının terzilik vb. mesleklerin dışında kendilerine fayda verecek olan başka ilim dallarına da yönlendirilmesi gerektiğini düşünmektedir. Her fırsatta kadının eğitimine vurgu yapan Emîn, kadının eğitimden uzak tutularak bir nevi topluma bir yük haline getirildiğini ifade etmektedir. Bu görüşlerinin yanında eğitimle kadınların ahlakının da yozlaşmayacağını tam aksine kadınların bilinçli bir birey olacağını, fiillerini akıl süzgecinden geçirerek ve düşünerek mantıklı hareket edecekleri fikrini savunur.²⁷² Tüm bunların yanı sıra kadının eğitilmiş olması, onun çalışması söz konusu olduğunda alelelede bir işte değil de daha iyi şartlarda çalışma imkânına sahip olmasını sağlayacaktır.²⁷³

Muhafazakâr olduğunu iddia eden bazı ebeveynlerin bazı olumsuz çevresel faktörlerden dolayı kız çocuklarının okutulmasını hoş karşılamayan düşünce yapısı İslâm'ın eğitim anlayışıyla bağdaşmayan bir yaklaşım olarak görülmektedir. Çünkü İslâm, ilim konusunda erkeğe ve kadına aynı sorumluluğu yüklemiştir. Bu konuda en iyi örneklerden biri Hz. Aişe'dir. Birçok kişinin ulaşamadığı ilme, anlayışa sahip olan Hz. Aişe (r.a.) hadis ve fıkıh konularında görüşüne başvurulmuş en önemli şahsiyetlerden biri olmuştur.

Kadının eğitimden men edilmesi ve özellikle de bunun İslâm adına yapılması büyük problemler teşkil etmektedir. Bu durum başta İslâm'a aykırı

²⁷⁰ İşcan, "Bazı İslâm Modernistlerine Göre Kadın Hakları Konusunda Kısmi Bir Değerlendirme", 48.

²⁷¹ Vecdî, *Müslüman Kadını*, 171-176.

²⁷² Kâsım Emîn, *Tahrîrü'l-mer'e*, 32-34.

²⁷³ Gannûşî, *Kadın*, 96-98.

olmakla beraber kadına verilmiş olan bir özgürlüğün ve hakkın kısıtlanması, kadını cehalete mahkûm ederek o kadının yetiştireceği neslin de tehlikeye atılması, kadının özgüvenini olumsuz yönde etkileyip onu başkalarına tâbi olmak zorunda bırakılması anlamını taşımaktadır. Bir kadının en önemli vazifesinin annelik olması demek onun eğitimden mahrum bırakılması anlamını taşımamaktadır.

İslâm'ın kadını eğitimden men ettiğini söylemek hem Kur'an-ı Kerîm hem de sünnetle bağdaşmayan ve aslı olmayan bir iddiadan ibarettir. Dinin ana kaynaklarına bakıldığında ilme ne denli değer verildiği ilk anda göze çarpan bir husustur. İslâm'a bu konu üzerinden tenkit yöneltenler bazı yanlış uygulamaları İslâm ile bağdaştırdıkları ve İslâm'a mal ettikleri için bu konuda hataya düşmüştür.

2.2.3. Kadın Erkek Eşitliği

Kadın erkek eşitliği günümüzde çokça tartışılan problemli meselelerden birisidir. Müslüman düşünürler kadının İslâm ile çağımızda dahi ulaşılamayacak ölçüde hak ve hukuka kavuştuğunu iddia ederken Necla Arat, İlhan Arsel ve bu çizgide olan yazarlar İslâm'ın kadını ikinci sınıf olarak gördüğünü, kadının erkeklerle eşit haklara sahip olmadığını, yönetimde ve seçimde söz hakkının bulunmadığını ve bu şekilde İslâm dininin kadını köleleştirdiği fikrini savunmaktadır. Çağımızda bazı Müslümanların fiillerinin İslâm'mış gibi algılanmasından dolayı İslâm toplumundaki yanlış davranışların faturası İslâm'a kesilmektedir.²⁷⁴

Kaynaklar bize İslâm'ın ilk devrinde kadınların tebliğ faaliyetinde bulunduklarını, cenaze törenlerine katılım sağladıklarını, Peygamberimizin (s.a.v.) onların eğitimini önemseydiğini aktarmaktadır. Yine bazı kadınların tıp, nesep ilmi ve şiirde erkekleri geride bıraktıklarını, isteği dışında evlendirilmesine müsaade edilmediğini, mehirleri üzerinde veli veya eşlerin söz hakkına sahip olmadığını, özellikle el sanatları ile alakalı işlerde aktif rol aldıklarını belirtmektedir. Raşid Halifeler döneminde de kadınlar İslâm'ın ve Peygamberimizin (s.a.v.) kendilerine tanıdıkları hakların ihlal edilmesine karşı çıkmışlardır. Hz. Ömer'in (r.a.) kadınların mehirini azaltması gerektiği talebi karşısında ve Zübeyr b. El- Avvam'ın (r.a) eşini mescide göndermekten alıkoyma düşüncesine kadınlar deliller sunarak rıza

²⁷⁴ Akdemir, "Tarih Boyunca ve Kur'an-ı Kerîm'de Kadın", 260-261.

göstermemiştir. Ve yine o dönemde kadınlara sosyal yardımlarda bulunarak ticaret ve benzeri işlerde çalışmalarına müsaade ederek sosyal ve ekonomik açıdan destek sağlanmıştır.²⁷⁵

Ferîd Vecdî erkeğin kadından birçok cihetten farklı oluşunu anatomi ilminin desteklediğini bildirmektedir. Bu durumu da kadın için bir noksanlık değil Allah'ın (cc.) onlara has kıldığı vazifeleri ifa edebilmesi için hikmetinin gereği olduğunu ifade etmektedir. Tıbbi yönlerine değinerek ortalama erkeklerin boy, kilo, sinir sistemi gelişimi, kalbinin hacmi ve beş duyularının kadınlara nazaran daha gelişmiş olduğunu belirtirken kadının da acıya karşı mukavemetinin erkeğe göre daha fazla olduğuna değinir. Sonrasında toplum içindeki konumuna binaen erkeklerin her dönemde kadınların önünde olduğunu söyler ve kadının haklarını ifrata varmadan almaya gayret etmesini de ekler fakat sonrasında da kadının dil öğrenme gibi uğraşlardan uzak durmasını, bu gibi meşguliyetlerin onları kemal noktasından uzaklaştıracağını dile getirir.²⁷⁶

Görüldüğü üzere İslâm'da öngörülme-yen fakat toplum nezdinde toplumun yapısının neticesi olarak İslâm dünyasında kadınlara karşı önyargılar ve kadınlarla ilgili yazılı olmayan kurallar mevcuttur. Örneğin müslüman toplum içerisinde dul olan bir kadınla evlenmek, evlilik söz konusu olduğunda yaşça kadının erkekten büyük olması, kadınların boşanıp tekrar evlenmesi, kız çocuklarının evleneceği kişiye kendisinin karar vermesi gibi olgular bazı Müslüman toplumların perspektifinden bakıldığında genel olarak yanlış ve olmaması gereken davranışlar gibi algılanmaktadır. Toplum incelendiğinde bu duruma karşı çıkanların daha çok kendilerini muhafazakâr olarak tanımladığı görülür. İslâmi perspektiften bakıldığında ise bahsi geçen meselelerde herhangi bir yanlışlık ve haramlık söz konusu olmamakla birlikte Hz. Hatice (r.a.) de bu mevzuya verilecek en iyi örneklerden birisidir.²⁷⁷

Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminde Hz. Hatice'nin Peygamberimizden yaşça büyük olması, dul bir kadın olması, hiç evlilik yapmayan peygamberimizle

²⁷⁵ Ateş, *Kadın*, 30-38.

²⁷⁶ Vecdî, *Müslüman Kadını*, 42-52.

²⁷⁷ Alev Erkilet, "Değişen Dünyada Kadın, Aile ve Sosyal Politikalara Dair Bazı Değerlendirmeler", *Devamlılık ve Değişim Ekseninde Aile Olmak*, ed. Yahya Ayyıldız (İstanbul: Türe Kitap, 2020), 166.

evlenmesi, Hz. Hatice'nin ticaretle uğraşması gibi meseleler bizzat Hz. Peygamber döneminde Hz. Peygamber ile alakalı vuku bulan hadiselerdir. Bu meselelerin dinde yeri olmasaydı Hz. Peygamber tarafından bizzat gerçekleştirilmesi ve onaylanmasının mevzubahis olamayacağı muhakkaktır. Günümüz şartlarında buna benzer durumlar vuku bulduğunda Müslüman olduğunu söyleyen kimseler bu gibi durumları yadırgıyorsa, dine aykırıymışçasına tepki gösteriyorsa buradan çıkarılan netice şudur: İslâmî olanla geleneksel bakış açısını birbirinden ayırt edememek Müslümanların yaptığı büyük hatalardan birisidir.

Muhammed Abduh kadının insanlığını tartışan ve kadına zulmeden toplumların İslâm'da kadının statüsünü sorgulamaya hakkı olmadığını beyan eder. Nitekim birçok toplumun hem yasalarında hem gelenek ve göreneklerinde erkek hala ön plandadır.²⁷⁸ Reşîd Rızâ da Abduh ile aynı doğrultuda görüşler beyan eder. Kadının erkekle aynı özden yaratıldığı,²⁷⁹ iman bakımından eşitliği,²⁸⁰ ahiretteki mükâfat ve ceza bakımından eşit oldukları,²⁸¹ evleneceği kişiyi seçme, mal edinme, toplumsal ve siyasi meselelerdeki söz hakkı, eğitim ve eğitim verme hakkı bakımından İslâm'da kadın ve erkeğin eşit konumda olduğunu belirtir.²⁸²

Kâsım Emîn kadın ve erkeğin eşitliğini savunmuş ve farklılığın yalnızca cinsiyetten kaynaklanan bir yanı olduğunu vurgulamıştır. Erkeğin akli ve bedeni olgunluğunu erkeğin bulunduğu ortam ve meşguliyetlerine bağlamış ve kadının bu ortamdan mahrum olduğu için kendini geliştiremediği fikrini benimsemiştir. Mısırlı kadınları örnek göstererek bu derece geride kalmış olmalarını toplumun farklı noktalarında aktif olmayışını onların ihmal edilmesine yanı bir nevi görmezden gelinmelerine bağlamıştır. Tarih, Sanat ve benzeri alanlarda kadınlara imkân sunulmuş olsaydı kadın üreten, topluma katkısı olan bir mevki elde edip kendi

²⁷⁸ Abduh - Reşîd Rızâ, *Tefsîrû'l-Menâr*, 4/306.

²⁷⁹ “Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan, ikisinden birçok erkek ve kadın üretip yayan rabbinize itaatsizlikten sakının...” (en-Nisâ 4/1)

²⁸⁰ “Mümin erkeklere ve mümin kadınlara işkence edip de sonra tövbe etmeyenler var ya, işte onları cehennem azabı, yakıcı azap beklemektedir. (el-Burûc 85/10); ...Kendi günahın için, erkek kadın müminler için Allah'tan af dile...” (Muhammed 47/19)

²⁸¹ “Kuşkusuz Allah katında din İslâm'dır. Kitap verilenler, ancak kendilerine ilim geldikten sonradır ki, aralarındaki hak tanımazlık yüzünden ayrılığa düştüler. Allah'ın âyetlerini inkâr edenler bilmelidirler ki Allah'ın hesabı çok çabuktur.” (Âl-i İmrân 3/19)

²⁸² Mollaibrahimoğlu - Çelik, “Abduh - Reşîd Rızâ ve Tabâtabâî'nin Tefsirlerinde Kadın Konusuna Yaklaşımları”, 353.

ihtiyacını karşılamak için başkasına ihtiyacı olan bir birey olma konumundan da sıyrılmış olurdu.²⁸³

Hatipoğlu İslâm'da kadın ile erkeğin eşit olmadığı meselelerin siyasi liderlik, şahitlik ve miras olduğunu; bugünkü Müslümanların durumunun da Avrupa'nın Ortaçağ'daki durumu gibi olduğunu belirtmiştir. Gelenekten tevarüs eden bir bakışın hâkim olması ve klasik dönemde bu konulara ilişkin yapılan açıklamaların değiştirilemez olarak görülmesi ve dolayısıyla bu mevzuların eleştiriye kapalı olması tabiri caizse Müslümanların elini ayağını bağlamaktadır. Hatipoğlu İslâm'a mal edilen eşit görülmeyen kadın algısını ortadan kaldırmak için kadın ile ilgili fıkhi meselelere dokunulması gerektiğini söyler. Fıkhnın değiştirilemez oluşu fikrini eleştirir ve fıkhnın meselelere çağın elverdiği şekilde çözüm sunan beşeri bir gayret olduğunu izah eder.²⁸⁴

Müslüman toplumların adaletsiz ve ötekileştirici bakış açısından kurtulması İslâm'ın doğru anlaşılması açısından önem arz etmektedir. Yine aynı şekilde bazı konulara yapılan fikhî yorumlar bu alanın uzmanlarınca belki yeniden ele alınmalıdır. Çünkü kadınla alakalı bazı uygulamaları İslâm emretmemekte aksine İslâm kadını en iyi şekilde korumayı, hak ettiği yere konumlandırmayı hedeflemektedir. Nitekim Cahiliye devrini yaşamış bir toplumla bile İslâm bunu başarmıştır. Çağımızda Müslümanların dinin kadınlar ile ilgili hükümlerini doğru bir şekilde idrak etmeleriyle yine aynı seviyeye gelinebilir.

2.2.4. Kadının İş Hayatına Dâhil Olması

Genel olarak Müslüman toplumlarda yaygın olan anlayışa göre bir kadının öncelikli görevi anneliktir ve bu kutsal addedilen vazifeyi bir anneden başkası daha iyi yerine getiremez. Gannûşî'ye göre annelik kadar zor ve kutsal bir meslek olmamasına rağmen ev hanımları hak ettiği değeri maddi ve manevi açıdan görememektedir. Bu konuda öğrenciler ile ev hanımlarını mukayese ederek, öğrencilere tüm zamanlarını derslerine vermesi adına burs verilirken bir kadına ev

²⁸³ Kâsım Emîn, *Tahrîrû'l-mer'e*, 17-18.

²⁸⁴ Hasan Hanefî, "Geleneksel Fıkıh Elimizi Kolumuzu Bağlıyor", *Devamlılık ve Değişim Ekseninde Aile Olmak*, ed. Yahya Ayyıldız (İstanbul: Tire Kitap, 2020), 198-199.

işlerini yapıp çocuğuyla kaliteli vakit geçirip ilgilenmesi için neden maddi bir destek sunulmadığını eleştirir. Çünkü hem bir talebenin hem de bir annenin söz konusu edilen emekleri toplumun ve nesillerin geleceği adına önemi göz ardı edilemeyecek kadar önemli bir husustur.²⁸⁵

Günümüzde kadın meselesinde iki tür mübalağalı yaklaşım söz konusudur. Bu yaklaşımın ilki kadına nefes dahi aldırılmazken diğer yaklaşım ise her konuda özgür olması gerektiği fikrini savunur. Genel kanaate göre Allah kadınlara hamilelik, doğum, çocuk emzirme ve eğitime gibi önemli ve güzel görevler tahsis etmiştir. Kadının bunların üstesinden gelebilmesi için yorucu meşguliyetlerden uzak durması gerekir. Kadının iş hayatına atılması çocuğuyla arasındaki bağı zedeleyip çocuğun terbiyesinde bazı zaaflara sebebiyet verir. İçtimai yönden toplumdaki erkeklerin işsiz kalmasına da neden olacak ve toplumu olumsuz yönden etkileyecektir. Ayrıca evlilik bağına yavaş yavaş gevşetecektir. Fakat tüm bunların yanında İslâmi hükümlerin uygulandığı bir toplumda kadının çalışmasını engelleyen herhangi bir etken de yoktur.²⁸⁶

Kadının kamu göreviyle alakalı olarak Hatemi bu vazifede asıl olanın cinsiyet değil liyakat olduğunu belirtmiştir. Kadının kamuya dair en önemli görevinin gelecek nesli eğitmek olduğunu dile getirerek liyakati olan erkeği tercih etmek gerektiğini fakat kadın daha liyakatliyse onun seçilmesi gerektiğini hatta bu durumun zorunlu olduğunu da ifade etmiştir.²⁸⁷

Abduh ve Reşîd Rızâ da kadının annelik ve eş olma rollerini ötelemekten kısmi olarak çalışabileceğine değinir. İslâm'da kadın hem evin hanımı, hem anne hem de uygun ortamlarda ve koşullarda çalışma hayatında yeri olan bir pozisyona sahiptir. Ancak modern dönemde Müslüman kadın Batı'dan etkilenmiştir. Müslüman kadına evlenmek, çocuk yapmak ve eş olmak zor gelmeye başlamıştır. Bu da toplumun demografik yapısını bozacak olan bir uygulamadır.²⁸⁸

Sadreddin Yüksel'e göre kadının çalışma hayatıyla alakalı olarak kadın için en uygunu evinin hanımı olmasıdır. Kadının evin dışındaki işlerle uğraşması tasvip

²⁸⁵ Gannûşî, *Kadın*, 94.

²⁸⁶ Topaloğlu, *İslâm'da Kadın*, 312-319.

²⁸⁷ Hatemî, *İlâhi Hikmete Kadın*, 274-277.

²⁸⁸ Abduh - Reşîd Rızâ, *Tefsîrü'l-Menâr*, 4/306.

edilmediğinden kendisine Cuma namazı, cenaze namazı ve cemaatle namaz kılması dahi vacip değildir. Ahzâb Sûresi'nin 33. ayetini²⁸⁹ delil göstererek kadın için en doğru tercihin evinde oturması olduğunu belirtir. Diğer âlimlerden farklı olarak Cahiliye'deki kadınların müfrit bir özgürlüğe sahip olduğunu, bu ayetin Hz. Peygamber'in hanımlarına hitaben diğer kadınlara da İslâm'ın ahlaki kaidelerinin benimsetilmesi gibi bir anlam içerdiğini ifade etmektedir. Bunun yanında kadının zaruri durumlarda çalışmasına da müsaade edilmiştir. Kadının iş sahasına dâhil olması her ne kadar ona bilgi ve tecrübe katmışsa da kadının iyi bir anne ve aynı zamanda iyi bir eş olmasına da engel teşkil etmiştir. Afakî işlerle kadın çokça meşgul olduğundan dolayı hem zihnen hem de bedenen yorgunluk hissedeceğinden dolayı sevgiden mahrum bir nesil yetişir ve bu da toplumsal açıdan büyük bir tehlikedir.²⁹⁰

Günümüzdeki duruma nazaran kadınlara karşı Peygamber Efendimiz'in(s.a.v.) döneminde bizi taaccuba düşürecek derecede hoşgörü hâkimdi. Huneyn Savaşı'na katılmak isteyen genç kızlara Peygamberimiz müsaade edip onlara hemşirelik görevi vermiştir. Bu savaş esnasında bu genç kızların evlerinden, yurtlarından uzaklaşıp günlerce yolculuk yapmak durumunda olmalarına rağmen. Yine Rufeyde isimindeki hanım sahâbîye yer tahsis edip doktorluk görevini icra etmesini hoşnutlukla karşılamıştır.²⁹¹

İslâm'ın günümüze nazaran en iyi şekilde yaşandığı toplumlarda kadın erkek ihtilatının haram olduğunu destekleyecek bir bulgu da yoktur. Çünkü Peygamber dönemi ve Hulefa-i Raşidîn döneminde kadınlar sosyal yaşamın içerisindeydi. Yani savaşlarda, mescitlerde, alışverişte kadınlar ve erkekler İslâmî değerler ışığında hareket ediyorlardı. Bu kadınlar gerektiğinde tartışmalara da katılıp fikirlerini beyan edebiliyorlardı. Eve gelen konuklarını ağırlayabiliyorlardı. Ve tüm bunlar olurken kimse kadının sesinin haramlığını tartışmıyordu.²⁹²

²⁸⁹ “Evlerinizde oturun ve daha önce Câhiliye döneminde olduğu gibi açılıp saçılmayın, namazı güzelce kılın, zekâtı verin, Allah’a ve resulüne itaat edin. Ey peygamber ailesi! Allah sizi sadece günah kirlerinden arındırmak ve sizi tertemiz yapmak istiyor.” (el-Ahzâb 33/33)

²⁹⁰ Sadreddin Yüksel, “Kadın Hukukunda Üç Konu”, *İslâm'da Kadın Hakları(Antoloji)*, ed. Zülfikar Güngör (Ankara: Rehber Basın Yayın, 1993), I/211-214.

²⁹¹ Şeriatî, *Kadın*, 236.

²⁹² Gannûşî, *Kadın*, 101.

Kadının çalışma alanıyla alakalı olarak kadınlar belli kalıplara sokulmaya çalışılmaktadır. Muhafazakâr ailelerin kız çocuklarını istediği meslek dalına değil de kadınlarla hemhal olabileceği mesleklere yöneltmesi de bu düşüncenin ürünüdür. Kadın ve emek mevzusunda dünya genelinde çoğunlukla bu şekilde olmakla birlikte kadının emeği neredeyse yok sayılmaktadır. Ev hanımlığı gibi ağır bir sorumluluk emekten sayılmayıp göz ardı edilmektedir. Kadın çalışma hayatına dâhil olduğunda da bu bakış açısı değişmemektedir ve bazı sektörlerde aynı işi yapmasına rağmen kadınlar düşük ücret almaktadır.²⁹³

Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) İslâm'ın ilk safhasından itibaren kadınlara yapılan haksızlığın önüne geçme çabaları Veda Hutbesi de dâhil olmak üzere ömrünün sonuna kadar devam etmiştir. Akabe Biatı'nda kadınların yer alması, önemli mevzularda eşlerine danışması, Semra binti Nüheyk el-Esedî'yi ve Şifa binti Abdullah'ı Medine pazarının denetlenmesi için vazifelendirmesi bu çabanın ürünleridir. Peygamberimiz çalışan bir kadınla evlenmişken kadının çalışması için muhakkak kocasının izin vermesi gerekir anlayışı ile kadına İslâm her türlü özgürlüğü bahşetmiştir derken aynı zamanda kadınların birçok açıdan özgürlüklerini elinden almaya çalışmak birbirine her açıdan zıt mülâhazalardır. Aynı zamanda bu bakış açısı bazı düşünürlere göre İslâm'ın ortadan kaldırmaya çalıştığı kölelik anlayışını tekrardan uygulamaya koymakla eşdeğerdir.²⁹⁴

Son olarak Gannûşî'ye göre günümüzde İslâm adına ortaya konan kadın ve erkeğin hiçbir mecliste bir arada bulunmamasını savunan anlayış Batılılaşmaya karşı ortaya çıkan bir görüş olabilir fakat İslâm kadını hakları olan, kendi kararlarını verebilen özgür bir birey yapmayı hedefler. İslâm kadın ile erkeğin her şartta ve her yerde birlikte olabileceğini değil; İslâm'ın ölçülerine uygun bir şekilde aynı ortamda bulunmalarının mümkün olabileceğini belirtir.²⁹⁵

Bu görüşlere karşılık kanaatimizce kadının her daim evinde oturması ve dışarıdaki yaşamla bağlantısını koparması doğru görünmemektedir. Dış dünyayla bağını koparmış bir kadının iyi bir eş ve anne olması da mümkün gözükmemektedir. İdeal Müslüman kadın eğitimini alıp sosyal yaşamın içinde bulunup tecrübeler

²⁹³ Turgay Aldemir, "Niçin Aile Merkezli Hareket?", *Devamlılık ve Değişim Ekseninde Aile Olmak*, ed. Yahya Ayyıldız (İstanbul: Türe Kitap, 2020), 224.

²⁹⁴ Aldemir, "Niçin Aile Merkezli Hareket?", 251-252.

²⁹⁵ Gannûşî, *Kadın*, 103-105.

kazanarak topluma ve yeni nesle katkı sağlayabilir. Eğitim alan her kadın çalışmak zorunda bırakılmamakla beraber bazı görevlerde çoğu erkekten daha liyakatli olan ve daha zeki, çalışkan kadınların yeteneklerinden faydalanılması İslâm toplumunun terakkisi açısından önem arz etmektedir. İş hayatıyla alakalı olarak iş sahasının stresli ve yorucu olduğu; kadının fiziksel yapısına ağır geldiği söylenebilir. Öncelikle devletin kadının aynı zamanda anne olduğunu da göz önünde bulundurarak buna uygun çalışma saatleri, mekânları, izinler ve politikalar belirlemesi gerekir. Toplum içinde de kadın ve erkek için toplumsal roller eşit bölündüğünde, dışarıda çalışmanın yanında evin bütün yükü kadınların omzuna bırakılmadığı takdirde, kadının hem toplumun gelişimi için katkı sağlayıp hem de anneliğini hakkıyla yerine getirebileceği muhakkaktır. Çünkü kadınları asıl yoran şey çalışmak, çocuklarına bakıp aynı zamanda evin işleri ile de ilgilenmek değil; verdiği emeğe karşılık anlayış, destek ve takdir görememektir. İş hayatına atılan kadınların verdikleri emek neticesinde aldıkları bir ücret varken evlerinden dışarı çıkmayıp tüm gün evine, eşine, çocuğuna hizmet eden kadınların bedensel ve zihinsel yorgunluğunun bir karşılığı hem toplum hem de devlet nezdinde maalesef bulunmamaktadır. İslâm'a göre kadın ne emperyalist anlayışa teslim edilip fitratına uymayacak ağır koşullarda çalıştırılmalı ne de geleneksel yapının telkinlerine uygun bir şekilde evine hapsedilmelidir. Kanaatimizce kadın uygun çalışma koşullarında çalışmak istiyorsa ona uygun ortam sağlanıp İslâm toplumuna katkı sağlayabilmeli veyahut evinde çocuklarını yetiştirmek istediğinde maddi ve manevi imkânlar hem devlet hem de toplum tarafından kadına sunulmalıdır. Misal olarak kadının ev işleriyle ve çocuğuyla ilgilendiği için maddi bir gelirinin olması onu dışarıda çalışmak zorunda bırakmayacak ve kadını dışarıdaki psikolojik ve fiziksel baskıdan da kurtaracaktır.

2.2.5. Kadın ve Siyaset

İslâm'da kadının siyasi alana dâhil olması tartışılan bir meseledir. Kadının devlet yöneticisi olmasıyla alakalı gelen bir rivayetten dolayı çoğu âlim seçme hakkı olsa bile kadının devlet yöneticisi olamayacağını, bunun İslâmi açıdan uygun olmadığını belirtir. Gelen rivayeti ilgili konuya has bir söylem olarak değerlendirenler ise kadının devlet yöneticisi de olabileceğini belirtir. Bu konu üzerinden İslâm dinine eleştiriler yöneltilmektedir. İslâm karşıtlarınca kadının siyasi

haklarının olmadığı ve dolayısıyla kadına karşı adaletsizliğin söz konusu olduğuna vurgu yapılmaktadır.

Kur'ân'da kadının siyasi konumuna ve hukukuna dair açık beyanlar olmamakla birlikte dolaylı yoldan değinen ayetler mevcuttur. Farklı şekillerde yorumlanan bu meselede üç görüş öne çıkmıştır. Görüşlerden biri kadının devlet yöneticisi dahi olabileceği yönündeyken ikinci kadının hiçbir surette siyasi haklara sahip olmadığı yönündedir. Üçüncü bir görüş ise seçilme hakkının olmayıp yalnızca seçmeye hakkı olduğuna dairdir.²⁹⁶

Hz. Peygamber'in kadınlardan bey'at alması kadınların İslâm'a göre seçme hakkının olması anlamını taşır.²⁹⁷ Hamidullah, bu görüşü benimserken Şebûsteri (ö. 720/1320) kadının seçim hakkının olmadığını söylemektedir. Kadının devlet yöneticisi olmasıyla alakalı ise İbn Hazm, Kurtubi gibi bazı âlimler kadının devlet yöneticisi olamayacağı ile alakalı Ehli Sünnet'in icmasının bulunduğunu belirtmektedir. Bu fikirlerin yanı sıra kadının tüm siyasi faaliyetlere dâhil olabileceğini söyleyen âlimler de vardır. Muhammet İzzet Derveze (1888-1984) bunlardan biridir. Bazı âlimler Kur'ân'da kadının yönetici olmasını engelleyen bir hükmün olmadığını dile getirmektedir.²⁹⁸ Konuyla alakalı olan Nisâ Sûresi 34. ayeti baz alarak kadının yöneticilik yapamayacağını söyleyen görüşe karşı, Taberi (ö. 310/923), Kurtubî (ö. 671/1273), el-Cessas (ö. 370/981) ve Alûsî (ö. 1317/1899) ayette erkeğin yönetici olduğuna delalet eden kavramın erkeğin ailedeki konumuna işaret ettiğini savunmaktadır. Ayeti umumi olarak ele alanlar ise erkeğin Cuma namazı, şahitlik, peygamberlik, halifelik, imâmet, ezan okuma ve cihad gibi konularda kadınlardan daha üstün olduklarını belirtmişlerdir. Yine aynı ayete istinaden evin dahi yöneticiliğinin verilmediği kadına devlet yönetiminin de verilemeyeceği söylenenler arasındadır. Bu fikre karşılık Muhammed Reşîd Rızâ, *el-Vahyü'l Muhammedî* adlı eserinde erkeğin kadının ve çocuklarının nafakasından sorumlu olmasından ötürü koruyuculuk ve yöneticilik vasfının ailede erkeğe verildiğini belirtir. Fazlurrahman da erkeğin daha çok sorumluluğunun olmasından

²⁹⁶ Topaloğlu, *İslâm'da Kadın*, 334.

²⁹⁷ Topaloğlu, *İslâm'da Kadın*, 340.

²⁹⁸ bk. Hatemi, *İlâhi Hikmette Kadın*, 305.

kaynaklı bir üstünlüğünün olduğunu; kadın ve erkeğin insanlık açısından eşit olduğunu, vazifeleri açısından fonksiyonel farklılıklar olduğunu söyler.²⁹⁹

Necla Akkaya'ya göre Nisâ Sûresi 34. ayet ile ilgili hem İslâm hukukçularının hem de müfessirlerin ortak bir kanaatinin olmamasına rağmen bu ayeti kadının yöneticilik yapamayacağına dair kati bir hüküm olarak addetmek dinin prensipleriyle bağdaşmamaktadır. Kadının yöneticilik yapamayacağına dair delil gösterilen bir başka ayet de Ahzâb Sûresi 33. ayette geçen “(Vakarla) evlerinizde oturun” ayetidir. Bazı İslâm hukukçuları bu ayetin tüm Müslüman kadınlara hitap ettiği görüşünü benimseyerek kadınların yöneticiliğini kabul etmemiştir. Mevdudî bu ayetin hitabının yalnızca Hz. Peygamber'in hanımlarına hasredilmesini eleştirerek tüm mü'min kadınları kastettiğini ifade etmiştir. Bu görüşte olan İslâm hukukçuları evde oturması gereken kadınların yöneticilik vasfı gereği orduyu, meclisi kısacası devleti idare etmesinin mümkün olamayacağını ileri sürmüşlerdir. Bunun yanında Hz. Peygamber'in hanımlarına has olarak nazil olan başka ayetler de mevcuttur.³⁰⁰ Söz konusu ayete bakıldığında yalnızca Hz. Peygamber'in hanımlarına hitap etmiş olması fikri daha ağır basmaktadır. Dolayısıyla bu ayetin kadının yönetici olmasını yasaklayan bir hüküm içermesi fikri kesinlikten uzak görünmektedir. Hükmünün kimi kapsadığı hakkında farklı fikirlerin olduğu bir ayet-i kerîme ile kadının yöneticilik yapamayacağını delillendirmek de isabetli bir karar gibi durmamaktadır.³⁰¹

Sibâî, bu konu hakkında İslâm'ın devlet yöneticiliği mevzusunda erkek olma şartını aradığını belirtir. Devlet yöneticiliği gibi diğer vazifeleri de bunun gibi değerlendirir. Kadınların bu vazifelere getirilmemesi de bu konuyla ilgili olan hadis rivayetlerine dayandırılmaktadır. Aynı zamanda kadının psikolojik durumu ve toplumun menfaatleri için kadının bu tür vazifelere getirilmemesi gerekir. Çünkü kadının ordunun başında olması, cemaate namaz kıldırması gibi vazifeler yapması kadının fitratıyla da bağdaşmamaktadır.³⁰²

²⁹⁹ Akkaya, “İslâm Hukukunda Kadının Sosyal ve Siyasal Hakları”, 238-241.

³⁰⁰ bk. el-Ahzâb 33/30; el-Ahzâb 33/53.

³⁰¹ Akkaya, “İslâm Hukukunda Kadının Sosyal ve Siyasal Hakları”, 241-242.

³⁰² Sibâî, “Tarih Boyunca Kadın Haklarının Gelişimi Ve Müslüman Kadının Hukuku”, I/34-35.

Kadının devlet başkanı olamayacağını iddia eden ulema Ahzâb Sûresi 33. ayette geçen “Evlerinizde oturunuz.” tâbirini delil olarak sunarken karşıt görüş de olan âlimler bu ayetin muhatabının yalnızca Hz. Peygamber’in zevceleri olduğu görüşünü destekler. Yine Reşit Rızâ bu mevzuyla alakalı olarak Tevbe Sûresi 71. ayette mü’min kadınların da iyiliği emredip kötülükten sakındırmaları gerektiğinin belirtilmesi ve Kur’ân’da Neml Sûresi 23. ayette Sebeliler’e bir kadının liderlik yaptığına yer vermesini kadınların devlet yöneticisi olabileceğine delil olarak sunar. Yine Hz. Fatıma’nın Hz. Ali’nin halifeliği için Ensar meclislerine uğrayarak onlardan destek talep etmesi de bu mevzuda verilecek misallerden biridir.³⁰³

Kadınların yöneticiliği mevzusunda gelen rivayetler her daim erkek âlimler tarafından yorumlanmış ve içinde bulundukları ortam dikkate alındığında o dönemde kadına bakış da bu tarzda olduğundan bu yorumlar kabul görmüştür. Fakat günümüzde İslâm karşıtlarının kullandığı bir mesele olan bu görüş kabul edildiğinde Hz. Peygamber’in kadınları toplumun dışında tuttuğu ve ötekileştirdiği sonucunu doğurduğu için Hz. Peygamber’e aidiyeti eleştirilmektedir.

Kadının siyasal alanda olması veya bu konuya dair bir girişimin ve söylemin olması bile bazı Müslüman kesimlerin tepkisini çekmektedir. Çünkü bu söylem, İslâm’da kadının siyasi haklarının olmasının kesin bir emirle yasaklanmamış olmasına rağmen bu kimseler için kadının siyasal anlamda haklarının olması moderniteyle İslâm dünyasının entegre olmasını ifade etmektedir.³⁰⁴

Şerîatî bu konuda şunları da ekler: Taassup içinde yaşayan günümüz Müslümanları Batı’da savaşa katılan, mücadele eden kadınlara gıpta ile bakarken kendi dinine mensup kadınları kendi elleriyle köhne, yobaz düşüncelerle belli kalıplara hapsettiğinin ve en kötüsü de bunu din adına dine yapılan kötülük olduğunun bilincinde değildir. Bu hurafelerin, düşünce yapısının, İslâm coğrafyasına sirayet etmesi neticesinde nice aydın, zeki ve yetenekli kadın meziyetlerini ortaya koyma imkânı bulamadığı için heba olmuştur.³⁰⁵

Tevbe Sûresi 71. ayette de belirtildiği üzere emr-i bi’l ma’ruf nehy-i ani’l münker vazifesiyle erkekler kadar kadınlar da sorumludur. Nitekim Hz. Aişe’nin

³⁰³ Ateş, *Kadın*, 423.

³⁰⁴ Gannûşî, *Kadın*, 145-148.

³⁰⁵ Şerîatî, *Kadın*, 236.

Cemel Savaşı'nda ordunun başında olması kadının bu görevi yapabileceğinin göstergesidir.³⁰⁶ Hz. Aişe'nin kendisine doğru gelmeyen meselelerde fikrini ortaya koyabilmesi, onun gibi düşünen sahâbîlere liderlik etmesi Peygamber ve ashab döneminde kadının söz hakkı olduğunu göstermektedir. Ve dini açıdan bakıldığında Peygamberimize birinci dereceden yakın olan Hz. Aişe'nin buna dair bir yasak varsa bilmemesi ya da yasağı çiğnemesi söz konusu değildi. Belirtildiği üzere Tevbe Sûresi'nin 71. ayetinde iyiliği emredip kötülükten alıkoyma işinde Allah (cc.) kadın ve erkeğe eşit sorumluluk yüklemiştir. Fakat buna rağmen Müslüman ülkelerde kadınların siyasete katılım sağlayıp sağlayamayacağı hatta trafikte araç kullanmasının dahi tartışıldığına şahit olmak ciddi manada üzüntü duyulacak bir durumdur.

Kadının parlamentoya girmesiyle alakalı olarak erkeklerin kadınlar üzerinde yönetici olduğunu belirten Nisâ Sûresi'nin ilgili ayetiyle alakalı olarak Gannûşî bu ayetin aile hayatıyla alakalı olduğunu belirtir. Yine böyle olmasa bile parlamentoda sürekli kadınların daha az olduğunu belirterek mecliste karar alan çoğunluğun yine erkekler olduğunu ifade etmiştir. “Zamanın değişmesi ile hükümler de değişir.” ilkesi gereğince klasik dönemde kadınların meclislerde bulunmaması bugün de bulunmaması gerektiği anlamını içermez. Buna göre kadının günümüzde meclislerde bulunup fikrini beyan etmesinde sakınca olmamalıdır. Çünkü Peygamberimizi en iyi tanıyan, gece gündüz onun ilminden istifade etmiş Hz. Aişe validemiz eğer bu mesele dinde kesin bir şekilde yasaklanmış olsaydı sayıları üç yüzü geçen sahabe ordusunun başına geçip onları komuta etmezdi. Muhalif taraf ile görüşmelerde bulunup topluluk önünde konuşmalar yapmazdı. Gannûşî'ye göre kadının siyasette ve hukukta liderlik vazifesini yerine getiremeyeceğine dair kesin delil yoktur. Ekseriyetin kadının devlet başkanı olmaması fikri kabul edilse bile sadece kısıtlama bununla kalacaktır.³⁰⁷

Gannûşî Müslümanların taklitçilikten sıyrılması gerektiği hususu üzerinde de durmuştur. Birileri ve birilerinin davranışları taklit edilecekse Müslümanların Ebu Hanife'nin, Taberi'nin ve İbn Hazm'ın kadınlara birçok alanda açık kapı bırakan görüşlerinin taklit edilmesi gerektiğini ya da bunu da yapamıyorlarsa Peygamber

³⁰⁶ Ayyıldız, *Aile Olmak*, 176.

³⁰⁷ Gannûşî, *Kadın*, 149-156.

Efendimiz ve sonrasında gelen Raşid halifelerin dönemine uzanmaları gerektiğini belirtmiştir. Mevdûdî'yi de kadınlar ile alakalı yorumundan dolayı eleştirmiştir. Abdurrahman b. Avf'ı misal getirerek onun Hz. Ömer'den sonraki halifenin seçiminde şehrin en uzak bölgelerinde yaşayan yaşlı kadınlardan dahi fikir aldığını belirtir. Abdurrahman b. Avf'ın kadınların siyasete dâhil olmasının önüne geçmek isteyenlerin delil getirdiği ayeti bildiği halde böyle davranmasının bu ayetin sonradan gelen nesil tarafından yanlış yorumlandığının göstergesidir. Bununla birlikte kadın erkek aynı toplumda yaşadığı için ve alınan kararların sonuçlarının toplumun tüm kesimini ilgilendirdiği için kadının kendisini ilgilendiren bir konuya müdahil olmasının engellenmesi mantıklı değildir. İslâm'ın ilk dönemlerinde toplumun sosyal yapısı gereği kadınlar geniş çaplı olarak devlet işlerine katılmamış olabilirler. Bu durum günümüz için ölçüt alınırsa yanlış bir kanıya varılmış olacağı muhakkaktır. İbn Hazm'a göre Hz. Ömer'in Esmâ adındaki bir hanımı piyasayı denetlemek için kurulmuş olan Hisbe teşkilatına lider yapması Hz. Ömer'in de kadınların yönetici olmasında bir sakınca görmediğinin göstergesidir. Toplumun yarısını oluşturan bir grubun siyasetin dışına itilmesi, büyük haksızlık olacaktır. Kadınları kendi dünyalarına hapsedmek, onları ekonomik, sosyal ve siyasal anlamda her türlü dünya görüşünden uzak tutmak Müslüman kadınları bilgisiz, sürekli yardıma ve desteğe muhtaç aynı zamanda bir süre sonra topluma katkısı olmayan bir yük haline getirecektir. Kadına söz hakkının tanınması ise Müslüman kadını bilgili, özgüvenli ve toplumda üreten bir birey haline getirecektir.³⁰⁸

Reşîd Rızâ'ya göre de Tevbe Sûresi 71. ayet kadının toplumsal, siyasal, ekonomik ve daha birçok alanla meşgul olabileceğini ortaya koyar. Hamidullah da kadının siyasi vazifeleri yapabileceğini söylemektedir. Kisra'nın kızının devletin başına geçmesiyle alakalı olarak gelen rivayetten yola çıkarak kadının yöneticilik yapamayacağı görüşüne karşı Kâsimî, Derveze, Hamidullah bu rivayetin bu mevzuda delil olarak kabul edilemeyeceğini belirtmektedir.³⁰⁹

İslâm her ne kadar birçok konuda kadın ve erkeği eşit tutmuş ise de gelenekten dolayı süregelen anlayışı bir anda değiştirmek mümkün olmamıştır. Kadının devlet başkanı olması ile alakalı her ne kadar farklı fikirler mevcut olsa da

³⁰⁸ Gannûşî, *Kadın*, 158-165.

³⁰⁹ Akkaya, "İslâm Hukukunda Kadının Sosyal ve Siyasal Hakları", 243-246.

kanaatimizce yapılan araştırmanın neticesinde kadınların devlet yöneticisi olması hususunda net bir yasak söz konusu değildir. Caiz olmadığını belirten âlimlerin dayandığı deliller kesinlik taşımamakla birlikte realitede yeteneği olan, liderlik vasfına sahip kadınların bu gibi vazifelere getirilmesinde herhangi bir sakınca görülmemektedir. Bir kadın evinin işlerini çekip çevirip çocuklarıyla ve eşiyle ilgilenip buna ek olarak çalışma hayatına da dâhil olabiliyorsa yönetim işini de üstlenebilir. Burada önemli olan kadının yetenekleri, liyâkati ve liderlik vasfıdır. İslâm bunun önünü kapatan bir din olmamakla beraber maalesef aynı şey bazı Müslümanlar için söylenememektedir.

SONUÇ

Günümüz inanç problemlerinden birisi kadının dindeki rolü ve değeridir. Pek çok araştırmada inanç karşıtlığının başlıca sebeplerinden birisinin İslâm'ın kadına verdiği iddia edilen ikincil değer olduğu görülür. Bazı ayetlerin tarihle ilişkisi, ayetlerin anlaşılma biçimi ve kadınlara ilişkin olumsuz rivayetler bir araya geldiğinde İslâm'ın kadın görüşüyle ilgili aleyhte bir tavır gelişmiştir. Bir tefsir, hadis ve fıkıh sorunu olarak karşımıza çıkan bu mesele, aynı oranda bir inanç sorunu olarak da değerlendirilebilir. Dolayısıyla çağımızda çeşitli tartışmalara ve eleştirilere sebep olan kadın mevzusu bu çalışmada bir Kelâm bahsi olarak ele alınmıştır. Kadın ile ilgili meseleler asırlardır erkeklerin gözünden patriarkal perspektif ile yorumlandığı için bazı kimselerce adalet ilkesiyle bağdaştırılamadığından dolayı din değiştirmeye dahi sebebiyet vermiştir. Kelâm ilminin vazifesi dine zarar veren söylemleri kesin delillerle ortadan kaldırmaya çalışmak ve İslâm dininin inançlarını kuvvetlendirmektir. Bu nedenden dolayı sürekli dile getirilip İslâm dininin kadınlarla alakalı gerçek hükümlerini gölgeleyen, Müslümanların inancını zedeleyen bu meselenin ele alınması gerekli görülmüştür.

Kelâmi bir veche ile ele alınmaya çalışılan bu araştırma İslâm'a karşı tenkitlere hedef olan bir konunun İslâm'daki aslolan uygulamasını ortaya çıkarma ve bu konunun aydınlatılması amacını taşımıştır. Bu çalışmanın gayesi İslâm'ın mevcut hükümlerini değiştirmek, güncellemek, İslâm'ın çağa ayak uydurmasını sağlamak değil; İslâm'ın kadına hâli hazırda vermiş olduğu hakları, değeri ve statüyü İslâm'a aykırı söylemlerden arındırmaya çalışmak olmuştur.

İslâm'dan önceki dinler ve farklı coğrafyalara bakıldığında kadın insanlığı tartışılır bir varlık, kötülüğün kaynağı olarak görülmüştür ve toplum genelinde kadına karşı kötümser bir bakış açısı hâkimdir. Fakat İslâm'da kadına ekonomik ve sosyal açıdan birçok özgürlük tanınmıştır ve İslâm'ın geldiği dönemde kadınlar en refah zamanlarını yaşamıştır.

İslâm'ın ilk dönemlerinde kadının durumu her ne kadar iyileşmişse de bazı yönleriyle sonraki dönemlerde zamanla eski inanış ve kültürlerin etkisinde kalınmıştır. Peygamberimize atfedilerek kadın aleyhine birçok rivayet nakledilmiş ve İslâm toplumunda kadının konumu sarsılmıştır. Bu rivayetler her ne kadar aile kurumunu korumak amacıyla aktarılmış olsa da erkeğin hakları kadar kadının da hakları mevcuttur ve İslâm'da aile kadının köle gibi hor görüldüğü bir ortam değildir. Evlilikte kadının yeri mühimdir ve hakları da erkeğinden az değildir. Günümüzde bu uygulamaların yansımaları kısmen devam etmektedir. Bu olumsuz tutumlar için de bahsi geçen rivayetler ile dini bir dayanak oluşturulmaktadır. Bu söylemler bazen bilinçsiz bazen kasıtlı bir şekilde İslâm'ı karalamak maksadıyla İslâm'a mal edilmeye çalışılmıştır. İslâm'ı kötülemeyi amaçlayanlar bu hususta kadın mevzusunu kullanmış ve önyargıyla araştırmaya dayanmaksızın, ilmi bir bakış açısından uzak bir şekilde eski kültürlerin kadına yaklaşımını İslâm olarak nitelendiren kişilerin rivayetlerini delil olarak göstermişlerdir. Peygamberimiz insanlığın devamını sağlayan ve toplumun yarısını temsil eden kadına, tüm canlılara iyi davranmışken, onları şeytana ve aşağılayıcı başka varlıklara benzetmesi, nitelendirmesi mümkün görünmemektedir.

Günümüze kadar kadınların özgürlüğü ile ilgili İslâmi ve gayri İslâmi birçok çalışma yapılmış fakat istenen sonuca ulaşamamıştır. Bahsi geçen konu üzerinde hala tartışılması da bunun neticesidir. Söz konusu durumun nedeni de geleneğin revize edilmesine karşı olunması ve insanların dinle alakalı olarak sansasyonel mevzulara ilgisinden dolayı, ki bu sebeplerden sadece birisidir, geleneksel kültürün değişkenlik göstermeden eleştiriye maruz kalmadan aktarılacak korunması olduğu söylenebilir. İslâm dünyasında bazı güncel meseleler söz konusu olduğunda yeni bir bakış açısıyla olaylara çözüm üretilirken kadın ile ilgili meselelerde fıkıhtaki hükümlere sonuna kadar bağlı kalınması ve bu mevzuların zamanın ve şartların değişmesine rağmen aynı hükümlerle idamesinin öngörülmesi bazı çağdaş düşünürler tarafından doğru bulunmamıştır.

Kadına hak ettiği konumu vermekle birlikte din ve gelenek olgularını da birbirinden ayırt etmek gerekir. Geleneği din gibi konumlandırmanın yanlışlığı kadar dini kaideleri de gelenek gibi görüp ona karşı durmak da yanlıştır. Kadınlara ilgili mevzularda dinin emirlerinden bu denli uzaklaşmış olması din ve gelenek ihtilatının

neticesidir. Gelenek, din gibi konumlandırıldığı sürece asgari bilgi düzeyine sahip olan Müslümanlar bu durumu kanıksamaya devam edecek; düşünen sorgulayan Müslümanlar ise bu düşünce yapısının İslâm ile alakalı olmadığını göremezler ise dinden uzaklaşıp dini sorgulamaya ve eleştirmeye başlayacaktır. Burada önem arz eden başka bir husus da kadının İslâm'da var olan haklarının peşine düşmesinin feminizm olarak lanse edilmemesi gerektiğidir. Kadının insanlığının tartışıldığı, insanlığının ve onurunun göz ardı edildiği dönemlerden sonra İslâm'ın kadına verdiği konum köklü bir inkılâp mahiyetindedir. Kadının var olan konumuna ulaşma isteği feminizm değil kendileri adına adaletin gerçekleşmesi isteğidir.

Kadının sosyal statüsü, hakları gibi meseleler birçok sahada ele alınmıştır ve her ideoloji, her inanç bakımından farklı yaklaşımlara ulaşılmıştır. Objektif bir bakış açısı sergilendiğinde İslâm'ın kadını en iyi şekilde konumlandığı sonucuna varılacaktır. Çağdaş dönem düşünürlerinin de genel kanaatine göre günümüz Müslüman kadını kendisine sunulan daha doğrusu dayatılan ne gelenekçi yapının öngörülerini ne de özgürlük kisvesi altında aklını çelmeye çalışan modernizmi kabul etmelidir. Müslüman kadın yalnızca İslâm'ı tanıyan ve yaşayan Müslüman kadın olmayı tercih etmelidir. Nitekim asıl özgürlüğü, saygınlığı, değeri, adaleti hali hazırda İslâm'ın kadına sunduğu düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Abdülcebbâr, Kâdî. *Şerhu'l-Usûli'l-hamse*. çev. İlyas Çelebi. II Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, I. Basım, 2013.
- Akdemir, Salih. "Tarih Boyunca ve Kur'an-ı Kerim'de Kadın". *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 5/4 (Ekim 1991), 260-270.
- Akkaya, Nejla. "İslâm Hukuku'nda Kadının Siyasi Hakları". *İslâmî Araştırmalar Dergisi* 5/4 (Ekim 1991), 236-250.
- Aksoy, Ramazan. "İslâm Öncesi Toplumlarda ve İslâm'da Kadının Statüsü". *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi* 15 (2021), 20-39.
- Aktan, Hamza. "Miras". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/ 143-145. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Aldemir, Turgay. "Niçin Aile Merkezli Hareket?". *Devamlılık ve Değişim Ekseninde Aile Olmak*. ed. Yahya Ayyıldız 233-254. İstanbul: Tire Kitap, I. Basım, 2020.
- Apaydın, Yunus. "Tesettür". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/538-543. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Ardoğan, Recep. "Kelamcılara Göre Nübüvvette Erkeklik Şartı". *Ksü İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19 (2012), 75-104.
- Atar, Fahrettin. "Nikâh". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/112-117. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Ateş, Ali Osman. *Hadis Temelli Kalıp Yargılarda Kadın*. İstanbul: Beyan Yayınları, IV. Basım, 2021.
- Ateş, Süleyman. "İslâm'ın Kadına Getirdiği Haklar", *İslâmî Araştırmalar* 10/4 (1997), 304-310.
- Aydın, Mehmet Akif. "Mehir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 28/389-391. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Aydın, Mehmet Akif. "İslâm'da Kadın". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 24/86-94. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Aydın, Zeynel Abidin. "Kadının Şahitliğiyle İlgili Ayetlerin Tefsirlerdeki Yansımalarına Eleştirel Bir Bakış", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 14/ 3 (2014), 95-121.
- Ayğan, Fadıl (ed.). *Sistematik Kelâm*. İstanbul: Beyan Yayınları, I. Basım, 2020.
- Ayyıldız, Yahya (ed.). *Aile Olmak Devamlılık ve Değişim Ekseninde*. İstanbul: Tire Kitap, I. Basım, 2020.

- Birinci, Züleyha. *Kadın Konusunda İslâm'a Yöneltilen Eleştirilerin Tahlili*. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.
- Bulaç, Ali. "Mekasidu's-Şeria Bağlamında Kadının Şahitliği Konusu". *İslâmi Araştırmalar* 5/4 (Ekim 1991), 292-309.
- Bulut, İsmail. "Nübüvvet Çağdaş Bir Yaklaşım: Muhammed Ferîd Vecdî Örneği". *20. Kelâm Anabilim Dalları Koordinasyon Toplantısı ve Sempozyumu* (15-17 Mayıs 2015 Kahramanmaraş).
- Cârullah, Mûsâ. *Hatun*. çev. Mehmet Görmez. Ankara: Ayrıntı Basımevi, 8. Basım, 2018.
- Düzgün, Şaban Ali. "Kur'an'ın Değer Sistemi ve Kadın Algımız". *Kelam El Kitabı*. ed. Şaban Ali Düzgün. 545-555. Ankara: Grafiker Yayınları, VIII. Basım, 2019.
- Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrerem b. Ali el-Ensârî, İbn Manzur. *Lisanü'l-Arab*. Beyrut: Dâru Sadır, ts.
- Efe, Ahmet. "İslâm Miras Hukukunda Kadın-Erkek Hisselerinin Farklı Oluşu Üzerine Bir Değerlendirme". *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi* 18 (2011), 157-168.
- el-Gannûşî, Raşid. *Kur'an ve Yaşam Arasında Kadın*. çev. Muhammed Coşkun. İstanbul: İlimyurdu Yayıncılık, I. Basım, 2011.
- Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Yenda Yayın, ts.
- el-Kudûrî, Ebü'l-Hüseyn Ahmed b. Ebî Bekr Muhammed b. Ahmed. *Muhtasarü'l-Kudûrî*. thk. eş-Şeyh Kâmil Muhammed Muhammed Uveyda. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, I. Basım, 1417-1997.
- el-Mâtürîdî, Ebû Mansur. *Te'vilâtü'l-Kur'an Tercümesi*, çev. Yunus Vehbi Yavuz. ed. Yusuf Şevki Yavuz. XVIII Cilt. İstanbul: Ensar Neşriyat, II. Basım, 2017.
- el-Mâtürîdî, Ebû Mansur. *Te'vilâtü'l-Kur'an Tercümesi*, çev. Bekir Topaloğlu - Kemal Sandıkçı. ed. Yusuf Şevki Yavuz. XVIII Cilt. İstanbul: Ensar Neşriyat, II. Basım, 2017.
- el-Mâtürîdî, Ebû Mansur. *Te'vilâtü'l-Kur'an Tercümesi*, çev. Yunus Vehbi Yavuz. ed. Yusuf Şevki Yavuz. XVIII Cilt. İstanbul: Ensar Neşriyat, I. Basım, 2018.
- el-Mâtürîdî, Ebû Mansur. *Te'vilâtü'l-Kur'an Tercümesi*, çev. İbrahim Tüfekçi. ed. Yusuf Şevki Yavuz. XVIII Cilt. İstanbul: Ensar Neşriyat, I. Basım, 2018.
- el-Mâverîdî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî. *el-Ahkâmü's-sultânîyye*. thk. Ahmed Câd. Kâhire: Dâru'l Hadis, 2006.
- el-Mâverîdî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî. *el-Ahkâmü's-sultânîyye ve'l-vilâyâtü'd-dîniyye*. thk. Ahmed Mübarek el-Bağdadî. Kuveyt: Mektebetü Darı İbni Kuteybe, I. Basım, 1409/1989.
- Emîn, Kâsım. *Tahrîrü'l-mer'e*. Londra: Müessesetün Hindâvî, 2010.
- en-Neklâvî, Fethî. "Kâsım Emîn", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/541-542. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

- er-Râzî, Fahreddîn. *Mefâtihi'l-ğayb*. XXIII. Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, I. Basım, 1990.
- Erkilet, Alev. “Değişen Dünyada Kadın, Aile ve Sosyal Politikalara Dair Bazı Değerlendirmeler”. *Devamlılık ve Değişim Ekseninde Aile Olmak*. ed. Yahya Ayyıldız 161-174. İstanbul: Tire Kitap, I. Basım, 2020.
- es-Sâbûnî, Muhammed Ali. *Safvetü't Tefâsîr Tefsirlerin Özü*, çev. Sadreddin Gümüş - Nedim Yılmaz. VII Cilt. İstanbul: Ensar Neşriyat, III. Basım, 2010.
- es-Sâbûnî, Nûreddîn. *Mâturidiyye Akaidi*, çev. Bekir Topaloğlu. İstanbul: İFAV Yayınları, XII. Basım, 2014.
- es-Sibâî, Mustafa. “Tarih Boyunca Kadın Haklarının Gelişimi Ve Müslüman Kadının Hukuku”. *İslâm'da Kadın Hakları (Antoloji)*. ed. Zülfikar Güngör. I/13-111. Ankara: Rehber Basın Yayın, I. Basım, 1993.
- es-Sicistânî, Ebû Dâvûd Süleyman b. Eş'as. *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*. haz. Necati Yeniel - Hüseyin Kayapınar. İstanbul: Şamil Yayınevi, 1989.
- et-Taberî, İbn Cerîr. *Câmiu'l-beyân an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. thk. Abdullah b. Abde'l Muhsin et-Türkî. XXV Cilt. Kahire: Merkezü'l-buhûsi'd-dirâseti'l-Arabiyye ve'l İslâmiyye, I. Basım, 2001.
- et-Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre ed-Dahhâk. *Sünen-i Tirmizî*. thk. Râid b. Sabrî ibn Ebî Alfah. Riyad: Daru'l-Hadâra linneşri ve't-Tevzi', II. Basım, 2015.
- ez-Zebîdî, Zeynü'd-dîn Ahmed b. Ahmed b. Abdî'l- Lâtîfî. *Sahih-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sârih Tercemesi ve Şerhi*. çev. Kamil Aras. XII Cilt. Ankara: Başbakanlık Basımevi, V. Basım, 1981.
- ez-Zemahşerî, Mahmûd b. Ömer. *el-Keşşâf an hakâ'iki gavâmidi't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvîl fî vücûhi't-te'vîl*. IV Cilt. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, I. Basım, 1995.
- Güç, Ayşe. “İslâmcı Feminizm: Müslüman Kadınların Birey Olma Çabaları”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/2 (2008), 649-673.
- Güler, İlhamî. “Kur'ân'da Kadın-Erkek Eşitsizliğinin Temelleri”. *İslâmî Araştırmalar* 5/4 (Ekim 1991), 310-319.
- Güler, Zekeriya. “Kadın Akıl ve Din Bakımından Eksik Midir?”. *Mehir* 2 (Yaz 1998), 14-21.
- Güngör, Zülfikar (ed.). *İslâm'da Kadın Hakları (Antoloji)*. I. Cilt. Ankara: Rehber Basın Yayın, I. Basım, 1993.
- Hamidullah, Muhammed. *İslâm Peygamberi*. çev. Mehmet Yazgan. II Cilt. İstanbul: Beyan Yayınları, 2014.
- Hanefî, Hasan. “Geleneksel Fıkıh Elimizi Kolumuzu Bağlıyor”. *Devamlılık ve Değişim Ekseninde Aile Olmak*. ed. Yahya Ayyıldız. 193-206. İstanbul: Tire Kitap, I. Basım, 2020.
- Harman, Ömer Faruk. “Hristiyanlıkta Kadın”. *İbrahimi Dinlerde Kadın*. ed. Saliha Okur Gümrukçüoğlu. 24-48. İstanbul: KADEM Yayıncılık, 2021).

- Harman, Ömer Faruk. “Kadın”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 24/82-86. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Hatemi, Hüseyin. *İlâhi Hikmette Kadın*. İstanbul: Birleşik Yayıncılık, IV. Basım, 1999.
- Hatiboğlu, Mehmed Said. “İslâm’ın Kadına Bakışı”, *İslâm’da Kadın Hakları (Antoloji)*. ed. Zülfikar Güngör, I/115-124. Ankara: Rehber Basın Yayın, I. Basım, 1993.
- Hatiboğlu, Mehmed Said. “Sünnetin Aktüel Değeri İçerisinde Kadın”. *Devamlılık ve Değişim Ekseninde Aile Olmak*. ed. Yahya Ayyıldız. 175-192. İstanbul: Tire Kitap, I. Basım, 2020.
- İbn Manzur, Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî. *Lisanü'l-Arab*. XV Cilt. Beyrut: Daru Sadır, ts.
- İşcan, Zeki. “Bazı İslâm Modernistlerine Göre Kadın Hakları Konusunda Kısmi Bir Değerlendirme”. *EKEV Akademi Dergisi* 3/1 (2001), 37-63.
- İşcan, Zeki. “Muhammed Abduh’un Nübüvvet Görüşü ve Çağdaş İslâm Düşüncesine Etkileri”. *Atatürk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 26 (2006), 27-55.
- İzmirli, İsmail Hakkı. *Yeni İlmi Kelam*. sad. Sabri Hizmetli. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2018.
- Kandemir, M. Yaşar. “Hadis”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 15/27-64. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Karakuş, Abdulkadir. “Kur’an Perspektifinden Kadın”. *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 11/2 (Ağustos 2019), 841-859.
- Karaman, Hayrettin. “Kadının Şahitliği, Örtünmesi ve Kamu Görevi”. *İslâmi Araştırmalar* 5/4 (Ekim 1991) 271-278.
- Kazıcı, Ziya. “İslâm’da Kadın: (Bir Mukayese)”. *İlahiyat Akademi Dergisi* 11 (Temmuz 2020), 57-72.
- Keklik, Hayrunnisa. *Kelâm’da Kadının Peygamberliği ve Hz. Meryem*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Kelpetin Arpaguş, Hatice. “Popüler Din Kitaplarında Kadın İmgesi Kalıp Yargılar ve Kadının Statüsüne Bakışın Çözümlemesi”. *Türkiye V. Dini Yayınlar Kongresi-Kadın Konulu Dini Yayınlar*. 1/249-267. Ankara: 2011.
- Kırbaşoğlu, Hayri. “Dertleri Bit(iril)meyen Kadın”. *Devamlılık ve Değişim Ekseninde Aile Olmak*. ed. Yahya Ayyıldız. 207-232. İstanbul: Tire Kitap, I. Basım, 2020.
- Kırbaşoğlu, Hayri. “Kadın Konusunda Kur’an’a Yöneltilen Başlıca Eleştiriler”, *İslâmi Araştırmalar* 5/4 (Ekim 1991) 271-283.
- Kutub, Seyyid. *Kur’ân’ın Gölgesinde Kadın*. haz. Ahmed Faiz, çev. Mustafa Nuhoğlu, İstanbul: Ravza Yayınları, III. Basım, 2007.
- Kutub, Seyyid. *Çağdaş Uygarlığın Sorunları ve İnsan*. çev. Kamil M. Çetiner. İstanbul: Beka Yayıncılık, I. Basım, 2016.
- Külünkoğlu, Gülnur. “Modern Dönemde Kur’an’ın Temel Konularından Biri Olarak Kadın Hakları: Mısır ve Reşîd Rızâ Üzerinden Bir Değerlendirme” *KADEM*

- Kadın Araştırmaları Dergisi* 8/1 (Haziran 2022), 41-68. DOI: 10.21798/kadem.2022.109
- Martı, Huriye. “Olumsuz Kadın Algısının Uydurma Rivayetlerdeki İzleri”. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 9 / 3 (Nisan 2009), 101-116.
- Mevdûdî, Ebu’l Alâ. *Tefhîmu’l-Kur’an*, çev. Muhammed Han Kayani - Yusuf Karaca vd. VII Cilt. İstanbul: İnsan Yayınları, 2. Basım, 1991.
- Mollaibrahimoğlu, Süleyman - Çelik, İmran. “Abduh - Reşîd Rızâ ve Tabâtabâî’nin Tefsirlerinde Kadın Konusuna Yaklaşımları”. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16 (Aralık 2019): 346-371. <https://doi.org/10.32950/rteuifd.632708>
- Muhammed, Şerif Abdulazim. “İslâm, Hristiyanlık ve Yahudilik’te Kadın”. *Misbah Dergisi* 10 (İlkbahar 2015), 195-228.
- Mutlutürk, Münire. *Kelâm Kaynaklarında Kadın*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Nesefî, Ömer. *İslâm İnancının Temelleri Akaid*. İstanbul: Bayrak Yayınları, I. Basım, 1971.
- Öncel, Hayati. “Kâsım Emîn’e Göre Kadının Özgürleştirilmesi”. *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 57 (Aralık 2016), 51-61.
- Öz, Mustafa - İlhan, Avni. “İmâmet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/ 201-203. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Özarslan, Selim. “Peygamberlerin Özelliklerinden Erkek Olmak ve Düşündürdükleri”. *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/2 (2006), 109-121.
- Özervarlı, M. Sait. *Kelâmda Yenilik Arayışları XIX. Yüzyıl Sonu - XX. Yüzyıl Başı*. İstanbul: İSAM Yayınları, IV. Basım, 2019.
- Özervarlı, M. Sait. “Yeni İlm-i Kelâm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 43/427-428. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Paçacı, Mehmet. “Bir Yorum Eleştirisi: Çağdaşçı Kur’an Yorumu Üzerine”, *Kelam Araştırmaları Dergisi* 5/1 (2007), 17-46.
- Fazlurrahman. *İslâmî Yenilenme Makaleler II*. çev. Adil Çiftçi. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, III. Basım, 2004.
- Rızâ, Muhammed Reşîd. *el-Vahyü’l-Muhammedî*. Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, I. Basım, 2005.
- Solakay, Dilek. “İyi Kadınlar İtaatkarlırlar”. *Ateist Dergi* 4 (Nisan 2014), 6-10.
- Şerîatî, Ali. *Kadın (Fatıma Fatımadır)*. çev. Esra Özlük. ed. Hicabi Kırlangıç - Derya Örs. Ankara: Fecr Yayınları, VI. Basım, 2015.
- Taslaman, Caner. *Evrin Teorisi Felsefe ve Tanrı*. İstanbul: İstanbul Yayınevi, XXVIII. Basım, 2021.
- Taslaman, Caner - Taslaman, Feryal. *İslâm ve Kadın*. İstanbul: İstanbul Yayınevi, I. Basım, 2019.

- Taş, Gün. “Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri Ve Dönüşümleri”. *Akademik Hassasiyetler* 3/5 (Mayıs 2016), 163-175.
- Tellioğlu, İbrahim. “İslâm Öncesi Türk Toplumunda Kadının Konumu Üzerine”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 55 (2016), 209-224.
- Temiz, Rabia Zahide. “Rivayetler Çerçevesinde Bebek İdrarının Cinsiyet Odaklı Farklılığı Meselesi”. *Hitit İlahiyat Dergisi* 20/2 (Aralık 2021), 877-914. Doi: <https://doi.org/10.14395/hid.946255>
- Topaloğlu, Bekir. *İslâm'da Kadın*. İstanbul: Ensar Neşriyat, XXI. Basım, 2013.
- Tuksal, Hidayet Şefkatli. *Kadın Karşıtı Söylemin İslâm Geleneğindeki İzdişümü*. Ankara: Kitâbiyât, I. Basım, 2000.
- Ünverdi, Mustafa. “Din Karşıtı Yayınlar ve Gençlerde Ateistik Eğilimin Nedenleri”. *İlahiyat Akademi: Altı Aylık Uluslararası Akademik Araştırma Dergisi* 12 (2020), 145-181.
- Yasdıman, Hakkı Şah. “Kadının İslâm Geleneğindeki Yeri ve Konumuna Yahudi - Hristiyan Kültürün Etkilerinden Bazı Örnekler”. *Süleyman Demirel İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14 (2005), 59-94.
- Yavuz, Yusuf Şevki. “Kelâm”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/196-20. Ankara: TDV Yayınları, 2022.
- Yavuz, Yusuf Şevki. “Peygamber”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/257-262. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Yazır, Elmalılı Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. X Cilt. İstanbul: Eser Neşriyat, 1979.
- Yılmaz, İbrahim. “İslâm Hukukunda Çok Eşliliği Meşru Kılan Şartlar Ve Buna Ruhsat Veren Özel Durumlar”. *Bilimname* 2019/1 (Nisan 2019), 559-591. doi: <http://dx.doi.org/10.28949/bilimname.513350>
- Vecdî, Muhammed Ferîd. *Müslüman Kadını*. trc. Mehmet Akif Ersoy. İstanbul: Erkam Yayınları, 2013.
- Vidinlioğlu, Saliha. *Türkiye'de Aktif Ateizm Savunucusu İnternet Siteleri Ve Sosyal Medya Hesapları Üzerine Profil Çalışması*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.